

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

СОБАКА
БАСКЕРВІЛІВ

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

СОБАКА
БАСКЕРВІЛІВ

Харків
«ФОЛІО»
2018

УДК 821.111
Д62

Серія «Істини» заснована у 2017 році
Переклад з англійської
Євгена Тарнавського

Художник-оформлювач О. А. Гугалова

Дойл А. К.

Д62 Собака Баскервілів / Артур Конан Дойл; пер. з англ. Є. Тарнавського; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 187 с. — (Істини).
ISBN 978-966-03-7836-0 (Істини).
ISBN 978-966-03-8044-8.

«Собака Баскервілів» — одна з найвідоміших історій про геніального сищика Шерлока Голмса, героя багатьох детективних повістей та оповідань англійського письменника Артура Конан Дойля (1859 — 1930).

Цього разу Голмс розв'язує загадкову, майже містичну справу: за жадливих обставин вмирає власник Баскервіль-холу сер Чарлз. Усе сходиться на тому, що його смерть спричинила поява якогось чудовиська, адського створіння, яке переслідує Баскервілів уже не одне століття. Та Голмс доводить, що це цілком реальний злочин. Він розкриває давню таємницю і звільняє Баскервілів від родового прокляття.

УДК 821.111

ISBN 978-966-03-7836-0
(Істини)
ISBN 978-966-03-8044-8

© Є. В. Тарнавський, переклад, 2018
© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2018
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2017

Розділ I

ПАН ШЕРЛОК ГОЛМС

Пан Шерлок Голмс сидів за столом і снідав. Зазвичай він підіймався достатньо пізно, якщо не брати до уваги тих частих випадків, коли йому й зовсім не доводилося лягати. Я стояв на килимку біля каміна і вертів у руках ціпок, забутий нашим учорашнім відвідувачем, хорошу товсту палицю з руків'ям — з тих, які називають «вагомим доказом». Трохи нижче під руків'ям було врізане срібне колечко шириною близько дюйма. На ньому було викарбовано: «Джеймсу Мортімеру, Ч. К. Х. О., від його друзів по ЧКЛ» і дата: «тисяча вісімсот вісімдесят чотири». У старі часи з такими ціпками — солідними, важкими, надійними — ходили поважні домашні лікарі.

— Отже, Ватсоне, що ви думаєте про нього?

Голмс сидів спиною до мене, й я гадав, що мої маніпуляції залишаються для нього непоміченими.

— Звідки ви знаєте, що я роблю? Можна подумати, що у вас очі на потилиці!

— Чого нема, того нема, зате перед собою маю начищений до блиску срібний кавник, — відповів він. — Ні, справді, Ватсоне, що ви скажете про ціпок нашого відвідувача? Ми з вами проґавили його і не знаємо, навіщо приходив. А якщо вже нам так не пощастило, доведеться звернути особливу увагу на цей

випадковий сувенір. Обстежте палицю та спробуйте відтворити по ній образ її власника, а я вас послухаю.

— Мені здається, — почав я, намагаючись у міру своїх сил наслідувати метод мого приятеля, — цей лікар Мортімер — успішний медик середніх років, до того ж усіма шанований, оскільки друзі нагороджують його такими знаками уваги.

— Слушно! — сказав Голмс. — Чудово!

— Крім цього, я схильний думати, що він сільський лікар, отже, йому доводиться долати значні відстані пішки.

— І чому ж?

— Тому що його ціпок, колись доволі непоганий, так збитий, що я не уявляю собі його в руках міського медика. Товстий залізний наконечник зовсім стерся, мабуть, доктор Мортімер пройшов із ним купу миль.

— Дуже доречна думка, — погодився Шерлок.

— Знову ж напис: «Від друзів по ЧКЛ». Я вважаю, що літери «КЛ» означають клуб, найімовірніше мисливський, членам якого він надавав медичну допомогу, за що йому і зробили цей невеликий дарунок.

— Ватсоне, ви перевершили самого себе! — зауважив Голмс, відкидаючись на спинку крісла та підкурюючи цигарку. — Не можу не визнати, що, описуючи з властивою вам люб'язністю мої скромні заслуги, ви зазвичай применшуєте свої власні можливості. Якщо й від вас самого не надходить яскраве сяйво, то ви, у будь-якому випадку, є провідником світла. Хіба мало таких людей, котрі, не маючи власного таланту, все ж володіють незвичайною здатністю запалювати його в інших! Я вам дуже заборгував, друже мій.

Я вперше почув від Шерлока таке визнання і маю сказати, що його слова принесли мені величезне задоволення, бо бай-

дужість цього чоловіка до мого захоплення ним і до всіх моїх спроб описати методи його роботи не раз обмежувала моє самолюбство. Крім цього, я пишався тим, що мені вдалося не тільки опанувати метод Голмса, а й застосувати його на практиці та заслужити цим похвалу мого товариша.

Шерлок узяв ціпок у мене з рук і кілька хвилин розглядав його неозброєним оком. Потім, явно зацікавившись чимось, відклав цигарку набік, підійшов до вікна і знову став оглядати палицю, але вже через збільшувальне скло.

— Не бозна-що, та все ж цікаво, — сказав він, повертаючись на своє улюблене місце в кутку тапчана. — Певна інформація тут, безумовно, є, вона й стане основою для деяких висновків.

— Невже від мене щось вислизнуло? — перепитав я не без почуття самовдоволення. — Сподіваюся, я нічого серйозного не оминув?

— На жаль, любий мій Ватсоне, більша частина ваших висновків помилкова. Коли я сказав, що ви служите для мене хорошим стимулом, то це, щиро кажучи, треба було розуміти так: ваші хиби іноді допомагають мені вийти на правильний шлях. Але зараз ви не дуже помиляєтеся. Цей чоловік, безумовно, практикує не в місті, і йому доводиться здійснювати великі прогулянки пішки.

— Отже, я мав рацію.

— Щодо цього — так.

— Але ж це все?

— Ні, ні, любий Ватсоне, не все, далеко не все. Так, наприклад, я б сказав, що такий подарунок лікар найімовірніше може отримати від якоїсь лікарні, а не від мисливського клубу, а коли перед лікарнею стоять літери «ЧК», назва «Черінг-кроська» напрошується сама собою.

— Можливо, ви маєте рацію.

— Все наводить на саме таке тлумачення. Й якщо ми приймемо мій здогад за робочу гіпотезу, то у нас будуть додаткові дані для відтворення особи нашого невідомого відвідувача.

— Гаразд. Припустимо, що літери «ЧКЛ» означають «Черінг-кроська лікарня». Які ж інші висновки можна звідси зробити?

— А вам нічого не спадає на гадку? Ви ж вивчали мій метод. Спробуйте його застосувати.

— Висновок очевидний: перш ніж поїхати в село, цей чоловік практикував у Лондоні.

— А що, якщо посунутися трохи далі? Погляньте на це ось під яким кутом зору: з якої нагоди цей дарунок? Коли його друзі вважали за потрібне подарувати спільно йому цей ціпок, аби показати своє шанування? Вочевидь, тоді, коли доктор Мортімер звільнився з лікарні, вирішивши зайнятися приватною практикою. Йому зробили подарунок, це ми знаємо. Припустимо, що роботу в лікарні він змінив на сільську практику. Чи будуть наші висновки занадто сміливими, якщо сказати, що подарунок був зроблений саме через його звільнення?

— Таке цілком можливе.

— Тепер зазначте, що він не міг перебувати в штаті консультантів лікарні, бо це дозволено тільки лікарям із солідною лондонською практикою, а такий лікар навряд чи поїхав би з міста. Тоді ким він був? Якщо працював там, не будучи штатним консультантом, отже, йому призначалася скромна роль куратора [1], котрий живе при лікарні, тобто трохи більша, ніж роль практиканта. І він звільнився звідти п'ять років тому — гляньте на дату на ціпку. Таким чином, любий Ватсоне, ваш солідний літній домашній лікар випарувався, а замість нього перед нами виріс вельми симпатичний чоловік віком близько тридцяти років, не марнославний, неуважний, котрий ніжно любить свого собаку, який дещо більший за тер'єра, але менший за мастифа.

Я недовірливо реготнув, а Шерлок Голмс відкинувся на спинку тапчана і випустив у стелю маленькі колечка диму, які плавно похитувалися в повітрі.

— Що стосується останнього пункту, то його нереально перевірити, — сказав я, — однак певну інформацію про вік цього чоловіка і його кар'єру знайти можна.

Я зняв зі своєї маленької книжкової полицки медичний довідник і знайшов потрібне прізвище. Там виявилось кілька Мортимерів, але я відразу ж відшукав нашого відвідувача і прочитав у голос все, що його стосувалося:

«Мортімер Джеймс, із 1882 року член Королівського хірургічного товариства. Грімпен, Дартмур, графство Девоншир. З 1882-го по 1884 рік — куратор Черінг-кроської лікарні. Нагороджений премією Джексона з порівняльної патології за роботу «Чи варто вважати недуги явищем атавістичного штибу?». Член-кореспондент Шведського патологічного товариства. Автор статей «Аномальні явища атавізму» («Ланцет», 1882), «Чи прогресуємо ми?» («Вісник психології», березень 1883). Сільський лікар парафій Грімпен, Торслі та Гай-Берроу».

— І жодного слова про мисливський клуб, Ватсоне, — з лукавою посмішкою зауважив Голмс, — зате він справді сільський лікар, як ви доречно зазначили. А мої висновки правильні. Що ж стосується означень, то, якщо не помиляюся, я вжив такі: симпатичний, не марнославний і неухажний. Це вже я знаю з досвіду — тільки симпатичні люди отримують прощальні подарунки, лише не марнославні змінюють лондонську практику на сільську і тільки неухажні здатні залишити свій ціпок замість візитівки, дочекавши більше години у вашій вітальні.

— А собака?

— Був привчений носити ціпок за господарем. Ця палиця не з легких, собака брав її посередині та міцно стискав зубами,

сліди яких видно дуже чітко. Судячи з відстані між мітками, для тер'єра такі щелепи занадто широкі, а для мастифа — завузькі. Може, хіба... Боже милий! Ну, звісно ж, кокер-спаніель!

Промовляючи це, Голмс спочатку походжав по кімнаті, а потім зупинився біля віконної ніші. В його останніх словах прозвучала така тверда впевненість, що я зачудовано глипнув на нього:

— Слухайте, друже, але чому ви в цьому впевнені?

— З тієї простої причини, що бачу собаку біля наших дверей, а ось і дзвінок її господаря. Не йдіть, Ватсоне, благаю. Ви ж із ним колеги, тому ваша присутність допоможе мені. Ось вона, фатальна мить, Ватсоне! Ви чуєте кроки на сходах, ці кроки уриваються у ваше життя, але що вони тягнуть за собою — добро чи зло, невідомо. Що ж знадобилося людині науки, доктору Джеймсу Мортімеру, від детектива Шерлока Голмса?.. Увійдіть.

Зовнішність нашого гостя здивувала мене, бо я розраховував побачити типового сільського лікаря. Доктор Мортімер виявився дуже високим, худорлявим чоловіком із довгим носом, що стирчав, наче дзьоб, між сірими, близько посадженими очима, що яскраво виблискували за золотою оправою окулярів. Одягнений він був, як і личить людині його фаху, але з певною неохайністю: дуже затерта маринарка, обшарпані штани. Він уже сутулювся, незважаючи на молоді роки, і дивно тягнув шию, доброзичливо приглядаючись до нас. Як тільки наш гість увійшов до кімнати, його погляд одразу ж упав на ціпок у руках Голмса, і він із радісним вигуком потягнувся за ним.

— Яке щастя! А я ніяк не міг згадати, де його залишив, тут чи в пароплавної компанії. Втратити таку річ! Це було б просто жахливо!

— Презент? — спитав Шерлок.

— Атож, сер.

— Від Черінг-кроської лікарні?

— Так, від тамтешніх друзів на день мого весілля.

— Ох, як це кепсько! — зронив Голмс, хитаючи головою.

Доктор Мортімер здивовано закліпав очима:

— А що ж тут поганого?

— Тільки те, що ви порушили хід наших міркувань. Отже, подарунок був весільний?

— Авжеж, сер. Я одружився і звільнився з лікарні, а разом із тим позбувся й надії отримати посаду консультанта. Треба було шукати собі власний будинок.

— Ну, ось бачите, ми не так уже й помилилися, — сказав Голмс. — А тепер, докторе Джеймс Мортімер...

— Що ви, що ви! У мене немає докторського ступеня, я всього лиш скромний член Королівського хірургічного товариства.

— І, мабуть, людина наукового складу розуму?

— Я маю тільки певний стосунок до науки, пане Голмс: так би мовити, збираю мушлі на березі неосяжного океану знань. Якщо не помиляюся, маю честь балакати з паном Шерлоком Голмсом, а не з...

— Ні, доктор Ватсон ось — перед вами.

— Дуже радий познайомитися, сер. Ваше ім'я часто згадується поряд із іменем вашого приятеля. Ви мене дуже зацікавили, пане Голмс. Я ніяк не очікував, що у вас такий подовжений череп і так сильно розвинені надбрівні дуги. Дозвольте мені помацати ваш тім'яний шов. Зліпок із вашого черепа, сер, міг би слугувати прикрасою для будь-якого антропологічного музею доти, доки не вдасться отримати сам оригінал. Не вважайте це за лестощі, та я просто заздрю такому черепу.

Шерлок посадив нашого дивного гостя в крісло.

— Ми з вами, либонь, обоє ентузіасти своєї справи, сер, — сказав він. — Судячи з вашого вказівного пальця, ви віддаєте перевагу самі набивати цигарки. Не соромтеся, запалюйте.

Доктор Мортімер вийняв із кишені тютюн і з вражаючою спритністю набив собі цигарку. Його довгі, трохи тремтячі пальці рухалися швидко та неспокійно, як ніжки комахи.

Голмс сидів мовчки, але швидкі, миттєві погляди, які він кидав на нашого цікавого співрозмовника, ясно свідчили про те, що цей чоловік неабияк його зацікавив.

— Дозволю собі припустити, сер, — почав він нарешті, — що ви надали мені честь своїми вчорашніми та сьогоднішніми відвідинами не лише заради обстеження мого черепа?

— Ні, сер, певна річ, ні! Правда, я щасливий, що мені випала така нагода, але мене привело до вас зовсім не це, пане Голмс. Я людина аж ніяк не практичного стибу, а тим часом переді мною раптово постала одна надзвичайно серйозна та напрочуд дивна загадка. Вважаючи вас другим за величиною європейським експертом...

— Он як, сер! Дозвольте поцікавитися, хто має честь бути першим? — досить різким тоном поцікавився Шерлок.

— Праці пана Бертільона [2] вселяють велику повагу людям із науковим складом мислення.

— То чому б вам не звернутися до нього?

— Я ж сказав, сер, про «науковий склад мислення», але як практик ви не знаєте собі рівних — це визнають усі. Сподіваюся, сер, що я не дозволив собі зайвого...

— Хіба дешицію, — просвітлів Голмс. — Однак, докторе Мортімер, гадаю, що ви зробите цілком слушно, якщо негайно, без подальших відступів, розповісте мені, в чому полягає справа, для вирішення якої вам знадобилася моя допомога.

Розділ II

ПРОКЛЯТТЯ РОДУ БАСКЕРВІЛІВ

— У мене в кишені лежить один манускрипт, — почав Джеймс Мортімер.

— Я помітив це, як тільки ви увійшли, — сказав Голмс.

— Манускрипт дуже давній.

— Початок вісімнадцятого століття, якщо тільки не підробка.

— Як ви дізналися, сер?

— У бесіді зі мною ви весь час показуєте мені краєчок цього манускрипту дюймів у два шириною. Поганий же той експерт, який не зможе встановити дату документа з точністю до одного-двох десятиліть. Вам, можливо, доводилося читати мою невеличку працю з цього питання? Я датую ваш манускрипт тисяча сімсот тридцятим роком.

— Точна дата тисяча сімсот сорок другий, — доктор Мортімер вийняв рукопис із бокової кишені маринарки. — Цю родинну реліквію віддав мені на зберігання сер Чарльз Баскервіль, раптова і трагічна смерть котрого так схвилювала весь Девоншир три місяці тому. Я вважав себе не тільки лікарем сера Чарльза, але і його особистим приятелем. Це був чоловік владний, тямущий, дуже практичний і аж ніяк не фантазер, як ваш покірний слуга. І все ж він ставився до цього документа дуже серйозно і був готовий до того кінця, який його спіткав.

Голмс простягнув руку, взяв манускрипт і розправив його на колінах.

— Ватсоне, придивіться до написання букви «д». Це одна з тих особливостей, які допомогли мені встановити дату документа.

Я зиркнув через його плече на пожовклі аркуші з напівстертими рядками. Вгорі сторінки було написано: «Баскер-

віль-хол», а нижче стояли великі, розхристані цифри: «один, сім, чотири, два».

— Це, мабуть, якась хроніка.

— Так, хроніка одного переказу, який живе в родині Баскервілів.

— Але, наскільки я збагнув, ви прийшли порадитися зі мною з питання більш практичного і ближчого до нас за часом.

— Так, дуже близького! І справа не може чекати, її треба вирішити впродовж доби. Рукопис зовсім короткий, і він має безпосередній стосунок до справи. З вашого дозволу, я зачитаю вам текст.

Відкинувшись на спинку крісла, Голмс сполучив кінчики своїх пальців і з виглядом повної покірності долі заплющив очі. Доктор Мортімер обернувся до світла і високим скрипучим голосом став читати нам таку цікаву повість із давніх часів:

«Багато є свідчень про собаку Баскервілів, але, будучи прямим нащадком Г'юго Баскервіля та наслухавшись про цього собаку від батька свого, а він — від мого діда, я вирішив записати цю історію, в автентичності якої не може бути жодних сумнівів. І хочу, діти мої, щоб ви увірували, що Вищий Суддя, котрий карає нас за гріхи наші, може і відпустити їх нам із властивим йому милосердям і що немає такого важкого прокляття, яке не можна було б спокутувати молитвою та покаанням. Тому віддайте ж забуттю страшні плоди минулого, але остерігайтесь грішити в майбутньому, щоб знову всім нам на погибель не дарувати свободу темним пристрастям, що заподіяли стільки зла всьому нашому роду.

Знайте ж, що за часів Великого повстання (історію його, написану лордом Кларендоном, чоловіком великої вченості, я настійно раджу вам прочитати) володарем маєтку Баскервіль був Г'юго, нашого роду, і того Г'юго можна цілком справедливо назвати чоловіком свавільним, нечестивим і безбожним. Сусіди пробачили б йому всі його гріхи, бо святі ніколи не жили в нашій місцині, але

в характері Г'юго була схильність до безрозсудних і жорстоких жартів, що і зробило ім'я його притчею во язицех в усьому Девоні. Сталося так, що цей Г'юго покохав (якщо тільки можна назвати його темну пристрасть настільки чистим словом) доньку одного фермера, землі котрого сусідували з маєтком Баскервілів. Але юнка, відома своєю скромністю та чеснотою, боялася навіть його імені й усіляко уникала сусіди. Якось, а це було в день архістратиґа Михаїла, Г'юго Баскервіль вибрав серед своїх товаришів шістьох, найвідчайдушніших і розбещених, прокрався до ферми і, знаючи, що батька і братів дівчини немає вдома, викрав її. Повернувшись у Баскервіль-хол, він сховав полонянку в одному з горішніх покоїв, а сам, як зазвичай, став бенкетувати з товаришами. Нещасна ледь не втратила розуму, чуючи співи, крики й огидну лайку, що долітали знизу, бо, за свідченням тих, хто знав Г'юго Баскервіля, він був настільки нестриманий на язик захмелівши, що, здавалося, такі безбожні слова можуть спопелити людину, котра осквернила ними уста свої. Наприкінці страх довів дівчину до того, що вона зважилася на вчинок, від якого відмовився б і навіть дуже спритніший і відважний чоловік, а саме: вибралася на карниз, спустилася на землю плющем, що обплітав (і досі обплітає) південну стіну замку, і побігла через болото в рідну домівку, яка була розташована від маєтку Баскервілів за три милі.

Через якийсь час Г'юго покинув гостей, маючи намір віднести своїй полонянці їжу та питво, а може, в його думках було і щось гірше, але побачив, що клітка порожня, а пташка випурхнула на волю. Тоді ним опанував нечистий, бо він збіг униз сходами до бенкетної зали, вистрибнув на стіл, розкидав фляги та страви, та присягнув привселюдно віддати тіло своє і душу силам зла, якщо зуміє наздогнати втікачку. Бенкетувальники стояли, вражені люттю, що закипала в ньому. Один із присутніх, найбезсердечніший і п'яний, як чіп, гукнув, що треба пу-

стити собак по сліду. Почувши такі слова, Г'юго вибіг зі замку, наказав конюхам осідлати його коня вороного, спустити собак і, давши їм понюхати хустинку, загублену дівчиною, поскакав слідом за зграєю, що заливалася гавкотом, по залитому місячним світлом болоту.

Бенкетувальники на якийсь час сторопіли, не втямивши відразу, з чого б це піднялася така метушня. Але ось до їхніх затуманених винними парами мізків дійшло, яку чорну справу замислили на просторах торф'яних боліт. Тут усі зарепетували: хтось вимагав коня, хтось пістолет, хтось ще одну флягу вина. Потім, трохи отямившись, вони всією компанією, а було їх тринадцятеро, пострибали на коней і приєдналися до погоні. Місяць сяяв яскраво, переслідувачі скакали всі в ряд тим шляхом, яким, за їхніми розрахунками, мала б утікати панночка, якщо вона мала намір дістатися до рідної домівки.

Промчавши милою чи дві, вони зустріли пастуха з отарою та спитали його, чи не бачив він погоню. А той, як розповідають, спочатку не міг вимовити ні слова від страху, та все ж спромігся зізнатися, що бачив нещасну дівчину, слідами котрої мчали собаки. «Але я бачив і дещо інше, — додав він. — Г'юго Баскервіль проскакав повз мене на вороному коні, а за ним мовчки гнався собака, і не дай мені Боже побачити ще колись такий виплодок пекла у себе за спиною!»

П'яні сквайри насварили пастуха та поскакали собі далі. Але незабаром сироти заметушилися у них на шкірі, бо вони почули тупіт копит, і слідом за тим ворона коняка, вся в піні, пролетіла повз них без вершника і з кинутим повіддям. Безпутні гувльвіси збилися в купу, оскаженівши від страху, але все ж продовжили свій шлях, хоча кожен із них, якби був тут сам-один, без товаришів, з радістю повернув би свого коня назад. Вони повільно просувалися вперед і нарешті побачили собак. Вся зграя, що здавна

славилася чистотою породи та своєю лютістю, жалібно верещала, продираючись униз у глибокий яр, деякі собаки крадькома відбігали убік, а інші, наїжившись і виблискуючи очима, намагалися пролізти у вузький видолинок, що відкривався перед ними.

Вершники зупинилися, як можна здогадатися, набагато тверезіші, ніж були, коли подалися у дорогу. Більшість із них не відважувалися ступити вперед навіть крок, але троє найсміливіших або все ще п'янючих спрямували коні в глиб яру. І там їхнім поглядом відкрилася широка галявина, а на ній виднілися два великих кам'яних стовпчики, встановлені тут ще в доісторичні часи. Такі стовпи трапляються на болотах і зараз. Місяць яскраво освітлював галявину, посеред якої лежала нещасна панночка, котра померла від страху й утрати сил. Але не встигли троє відчайдушних гультяїв побачити її бездиханне тіло і тіло Г'юго Баскервіля, що лежало поруч, як відчули, що волосся заворушилося у них на головах. Жах! Над чоловіком схилилося мерзенне чудовисько — величезна, чорної масті тварюка, схожа своїм виглядом на пса, але вища і крупніша за всіх собак, яких будь-коли доводилося бачити смертному. І це страховисько у них на очах роздерло горло Г'юго Баскервілю й, обернувши до них свою закривавлену морду, глипнуло палаючими очима. Тоді мисливці заверещали, зціпенівши від страху, але очуняли та репетуючи помчали щодуху по болотах. Один із них, подејкують, помер тієї ж ночі, не витримавши того, чому довелося бути свідком, а двоє інших до кінця днів своїх не могли оговтатися від такого важкого потрясіння.

Такий от, діти мої, переказ про собаку, що заподіяв з того часу стільки бід нашому роду. Й якщо я вирішив записати його, то лише в надії на те, що знане менше терзає нас жахом, ніж недововки та домисли.

Чи є сенс заперечувати, що багато наших родичів умирали смертю раптовою, страшною та таємничою? То ж нехай же

не залишить нас доля своєї невимовною милістю, бо вона не стане вражати невинних, народжених після третього та четвертого коліна, котрим загрожує помста, як сказано в Євангелії. І саме цій долі доручаю вас, діти мої, і закликаю: остерігайтеся виходити на болото в нічний час, коли сили зла панують безроздільно.

(Написано рукою Г'юго Баскервіля для синів Роджера та Джона, наказую їм тримати все це в таємниці від сестри їхньої Елізабет).

Прочитавши цю дивовижну оповідку, доктор Мортімер зсунув окуляри на чоло та втупився в пана Шерлока Голмса. Той позіхнув і кинув недопалок у камін.

— Ну, то що? — сказав він.

— Вважаєте, що це не цікаво?

— Цікаво для тих, хто кохається в казках.

Доктор Мортімер вийняв із кишені складену вчетверо газету:

— Гаразд, пане Голмс. Тепер ознайомлю вас із сучаснішим матеріалом. Ось номер «Девонширської хроніки» від чотирнадцятого червня цього року. У ньому вміщено короткий звіт про факти, встановлені в зв'язку зі смертю сера Чарльза Баскервіля, що спіткала його за кілька днів до цього.

Мій приятель трохи посунувся вперед, і погляд у нього відразу став уважним. Поправивши окуляри, доктор Мортімер почав читати:

«Раптова смерть сера Чарльза Баскервіля, можливого кандидата від партії лібералів на майбутніх виборах, справила дуже глибоке враження на весь Середній Девоншир. Хоча сер Чарльз порівняно нещодавно облаштувався в Баскервіль-холі, своєю привітністю та щедрістю він встиг здобути собі любов і повагу всіх, кому доводилося мати з ним справу.

У наші дні панування нуворишів [3] приємно знати, що нащадок стародавнього роду, котрий знав і кращі часи, зміг власними руками нажити собі статки й обернути їх на відновлення колишньої величі свого імені. Як відомо, сер Чарльз здійснював досить прибуткові операції в Південній Африці. На противагу тим людям, котрі не зупиняються доти, доки колесо фортуни не повернеться проти них, він, із властивою йому тверезістю розуму, реалізував свої прибутки та повернувся в Англію зі солідним капіталом. У Баскервіль-холі сер Чарльз оселився всього лише два роки тому, але чутки про різні вдосконалення та плани розбудови маєтку, перервані його смертю, встигли поширитися повсюдно. Будучи бездітним, він не раз висловлював намір ще за життя винагородити своїх земляків, й у багатьох тутешніх жителів є особиста причина оплакувати його передчасну кончину. Про щедрі пожертви сера Чарльза на потреби доброчинності як у місцевому обсязі, так і в масштабі всього графства неодноразово згадувалося на сторінках нашого часопису.

Не можна сказати, щоб слідству вдалося повністю з'ясувати обставини смерті сера Чарльза Баскервіля, хоча вони все ж поклали край чуткам, народженим місцевими забобонними мізками. У нас немає жодних підстав підозрювати, що смерть настала не з природних причин. Сер Чарльз був удівцем і, якщо можна так сказати, трохи диваком. Незважаючи на свої великі статки, він жив дуже скромно, і весь штат домашньої прислуги в Баскервіль-холі складався з подружжя Берріморів. Чоловік виконував обов'язки дворецького, а дружина — економки. У своїх свідченнях, які збігаються з показами близьких друзів покійного, Беррімори зазначають, що здоров'я сера Чарльза останнім часом помітно погіршилося. За їхніми словами, він страждав на ваду серця, про що свідчили різкі зміни кольору обличчя, задишка та пригнічений стан душі. Доктор Джеймс

Мортімер, близький приятель і домашній лікар покійного, підтвердив це своїми свідченнями.

З формального боку все сталося дуже просто. Сер Чарльз Баскервіль мав звичку гуляти перед сном по знаменитій тисовій алеї Баскервіль-холу. Подружжя Берріморів засвідчило, що він ніколи не зраджував цій звичці. Четвертого червня сер Чарльз оголосив про свій намір поїхати наступного дня до Лондона та наказав Беррімору приготувати йому речі для від'їзду, а ввечері, як завжди, вирушив на прогулянку, під час якої завжди викурював сигару. Додому сер Чарльз більше не повернувся. Опівночі, побачивши, що двері в хол все ще не замкнені, Беррімор стривожився, засвітив ліхтар і подався на пошуки свого господаря. Того дня було вогко, і сліди сера Чарльза ясно виднілися на алеї. Посеред цієї алеї є хвіртка, яка веде на торф'яні болота. За певними ознаками сер Чарльз стояв біля неї кілька хвилин, а потім пішов далі... і в самому кінці алеї був виявлений його труп.

Тут залишається нез'ясованою одна обставина. Беррімор переконує, що як тільки сер Чарльз відійшов від хвіртки, характер його слідів змінився, мабуть, далі він ступав навшпиньки. У той час по болоту, неподалік від алеї, проходив один циган, такий собі Мерфі. Він чув верески, але не міг визначити, звідкіля вони лунали, бо, за власними зізнаннями, був дуже п'яний. Жодних слідів насильства на тілі сера Чарльза виявлено не було. Правда, медична експертиза зазначає, як до невпізнання змінилося обличчя покійного — доктор Мортімер навіть відмовився спочатку вірити, що перед ним лежить його приятель і пацієнт, але таке явище нерідко супроводжує смерть від задухи та припинення серцевої діяльності. Діагноз підтвердився в результаті розтину, що дало повну картину застарілої органічної вади серця. Ґрунтуючись на даних медичної експертизи, слідство дійшло висновку про раптову смерть, що значно полегшує стан справ,

адже бажано, щоб спадкоємець сера Чарльза оселився в Баскервіль-холі та продовжив втілювати в життя чудові плани свого попередника, обірвані таким трагічним кінцем. Якщо б прозаїчно точні висновки слідчого не поклали край романтичним домислам у зв'язку зі смертю сера Чарльза, які передавалися по всьому графству з вуст в уста, то Баскервіль-холу важко було б знайти господаря. Подейкують, що найближчим родичем сера Чарльза є пан Генрі Баскервіль (якщо він живий), син середнього брата покійного. За останньою доступною інформацією, цей молодик живе в Америці. Зараз вжиті заходи для того, щоб розшукати його та повідомити про отримання солідної спадщини».

Доктор Мортімер склав газету і засунув її до кишені.

— Ось усе, що повідомлялося про смерть сера Чарльза Баскервіля, пане Голмс.

— Ви ознайомили мене зі справою, безумовно не позбавленою деякого інтересу, й я вам дуже вдячний за це, — сказав Шерлок Голмс. — Свого часу мені доводилося читати про нього в пресі, але тоді я був настільки зайнятий історією з ватиканськими каменями [4] і так намагався прислужитися понтифіку, що прогавив кілька цікавих справ в Англії. Отже, це все, що повідомлялося про смерть сера Чарльза?

— Атож.

— Тоді познайомте мене з тими фактами, які не були опубліковані.

Детектив відкинувся на спинку крісла, зімкнув кінчики пальців і набрав вигляду суворого та неупередженого судді.

— Мені ще ні з ким не доводилося балакати про це, — почав доктор Мортімер, явно хвилюючись. — Я багато про що промовчав на слідстві з тієї простої причини, що людині науки незручно підтримувати чутки, породжені марновірством. І вважаю, що часопис має рацію: посилювати і без того похму-

ру репутацію Баскервіль-холу — означає прирікати його на животіння без господаря. Керуючись такими міркуваннями, я вважав за краще про щось замовчати, бо зайва відвертість все одно не допомогла б. Але з вами можу говорити навпростець. Торф'яні болота — місце достатньо безлюдне, тому більш-менш близькі сусіди намагаються частіше зустрічатися один із одним. Що стосується мене, то я чимало часу спілкувався із сером Чарльзом Баскервілем. Якщо не брати до уваги пана Френкленда з Лефтер-холу та ще натураліста пана Степлтона, в наших місцях на багато миль не вдасться зустріти жодної освіченої людини. Сер Чарльз любив самотність, але його недуга зблизила нас, а спільні інтереси ще більше зміцнили наші стосунки. Він привіз дуже цінні наукові матеріали з Південної Африки, і ми з ним згаяли багато приємних вечорів, обговорюючи порівняльну анатомію бушменів і готтентотів [5].

Останнім часом мені з кожним місяцем ставало все зрозуміліше, що нерви сера Чарльза напружені до межі. Він вірив у легенду, яку я вам тут прочитав, і, мандруючи власними володіннями, не наважувався виходити на болото вночі. Вам це видасться нісенітницею, пане Голмс, але сер Чарльз був твердо переконаний, що над його родом тяжіє страшне прокляття, і, справді, приклади, які він згадував із минулого своєї родини, були невтішними. Йому не давала спокою нав'язлива ідея про якусь химерну істоту, і він раз по раз перепитував мене, чи не бачив я чогось дивного, коли навідував хворих, і чи не чув собачого гавкату. Останнє запитання сер Чарльз задавав мені надто часто, і його голос тремтів при цьому від хвилювання.

Пам'ятаю, як зараз, десь за три тижні до трагічної події я під'їхав увечері до Баскервіль-холу. Сер Чарльз стояв у дверях будинку. Я виліз із шарабану і, підійшовши до нього, раптом помітив, що він дивиться кудись через моє плече з виразом без-

межного жаху в очах. Я круто обернувся й устиг лише мигцем побачити в самому кінці алеї якусь тварину, подібну на велике чорне теля. Сер Чарльз був таким схвильованим і наляканим, що мені довелося піти туди, де це створіння промайнуло, і поглянути, куди воно поділося. Але там нічого не було.

Ця подія справила дуже важке враження на мого приятеля. Я залишався з ним весь той вечір, і ось тоді, зважившись пояснити мені причину своєї тривоги, він і попросив мене взяти на збереження цей рукопис, із яким я вважав за потрібне ознайомити вас передусім. Я згадав про цей маловажливий випадок лише тому, що він набув певного значення в подальшій трагедії, але тоді все це здалося мені справжнісінькою дурнею, що не виправдовує хвилювання мого товариша.

Сер Чарльз, за моєю порадою, збирався до Лондона. Серце у нього не працювало, як годиться, а страх, який не давав йому й миті спокою, явно позначався на його здоров'ї, хоча причини цього страху були, на мій погляд, просто вигадані. Я розраховував, що кілька місяців міського життя подіють на сера Чарльза освіжаюче і він повернеться назад новою людиною. Тієї ж думки дотримувався і пан Степлтон, котрий завжди дуже турбувався про здоров'я нашого спільного приятеля. Тієї останньої миті й сталося це страшне нещастя.

Дворецький Беррімор, котрий знайшов уночі тіло сера Чарльза, негайно послав за мною верхи конюха Перкінса. Я допізна засидівся за роботою і тому встиг у Баскервіль-хол хутко, щонайбільше за годину. Всі факти, про які згадувалося на слідстві, я перевірів і зоставив між собою. Я пройшов слідами сера Чарльза всю тисову алею, оглянув те місце біля хвіртки, де він, імовірно, зупинявся, звернув увагу, як змінився характер його слідів, переконався, що, крім них, на м'якій гальці видніються лише сліди Беррімора, і, нарешті, ретельно обстежив тіло, якого до мого

приїзду ніхто не торкався. Сер Чарльз лежав долілиць, розкинувши руки, вчепившись пальцями в землю, і судома так спотворила його обличчя, що я не відразу зумів впізнати труп. Фізичних пошкоджень на ньому не виявилось. Але Беррімор дав помилкові свідчення на слідстві. За його словами, на землі біля тіла не було жодних слідів. Та він просто не помітив їх, а я помітив. На невеликій відстані від сера Чарльза виднілися зовсім свіжі та чіткі...

— Сліди?

— Сліди.

— Чоловічі чи жіночі?

Доктор Мортімер якось дивно зиркнув на нас і відповів майже пошепки:

— Пане Голмс, це були відбитки лап величезного собаки!

Розділ III

ЗАГАДКА

Зізнаюся, що при цих словах мороз пробіг у мене по шкірі. Судячи з того, як тремтів голос у лікаря, він сам був глибоко схвильований власною розповіддю. Голмс подався всім тілом уперед, і в його очах спалахнули сухі, колючі іскорки — вірна ознака того, що цікавість узяла-таки гору.

— Ви самі їх бачили?

— Точно так само, як бачу вас.

— І нічого про це не сказали!

— А навіщо?

— Невже, крім вас, їх ніхто не бачив?

— Вони були кроків за тридцять від тіла, і на них, мабуть, просто не звернули уваги. Я б сам нічого не помітив, якби не згадав легенду.

- На болотах має бути багато вівчурів?
- Природно. Але це був не вівчур.
- Кажете, що сліди дуже великі?
- Величезні.
- Але до тіла сера Чарльза вони не наближались?
- Аж ніяк.
- Яка тоді була погода?
- Вогка, прохолодна.
- Але дощу не було?
- Ні.
- А як виглядає та алея?
- З боків висока зелена огорожа з тісно зрощених старих тисів. Посередині — доріжка футів вісім у ширину.
- А між кущами та доріжкою є щось?
- Так, по обидва боки тягнеться смужка дерну близько шести футів у ширину.
- Якщо я правильно вас зрозумів, в алеї є хвіртка?
- Так, і ця хвіртка провадить на болото.
- А інших виходів туди немає?
- Немає.
- Отже, в тисову алею можна потрапити або безпосередньо з будинку, або через хвіртку, яка провадить на болото?
- Є ще один вихід — через альтанку в дальньому кінці.
- Сер Чарльз дійшов туди?
- Ні, він лежав кроків за п'ятдесят від неї.
- Тепер, докторе Мортімер, будьте ласкаві відповісти мені на одне дуже важливе запитання: помічені вами сліди були не на траві, а на доріжці?
- На траві слідів зазвичай не видно.
- Вони були на тому ж боці доріжки, де хвіртка?
- Так, на самому краєчку, ближче до хвіртки.

- Дуже цікаво! Ще одне запитання: хвіртка була зачинена?
— Не тільки зачинена, але і замкнена на висячий замок.
— Якої вона висоти?
— Футів із чотири.
— Отже, через неї можна перелізти?
— Ще й як.
— А біля самої хвіртки вдалося щось виявити?
— Ні, нічого особливого.
— Боже милий! Невже там не подивилися?
— Ні, я дивився.
— І нічого не знайшли?
— Там важко було щось розібрати. Сер Чарльз, мабуть, простояв біля хвіртки хвилин із п'ять-десять.
— Чому ви так гадаєте?
— Тому що попіл двічі впав із його сигари.
— Чудово! Ось такий помічник нам знадобиться! Еге ж, Ватсоне? Ну, а сліди?
— Галька була поцяткована собачими слідами. Інших я не помітив.

Шерлок Голмс нетерпляче вдарив себе долонею по коліну.

— Ах, якщо б я сам там був! — вигукнув він. — Це, мабуть, надзвичайно цікава справа. Які багаті можливості для серйозного наукового розслідування! Галька — це така сторінка, на якій я міг би стільки всього прочитати! А тепер вона розмита дощем, затоптана черевиками допитливих фермерів... Ах, докторе Мортімер, докторе Мортімер! Чому ж ви мене відразу не покликали? Який гріх на вашій совісті!

— Я не міг звернутися до вас, пане Голмс: адже тоді мені б довелося оприлюднити всі ці факти, а я вже пояснив, що мене стримувало від такого кроку. Крім цього...

— Що ж ви вагаєтесь?

— Є певна галузь, де безсилий навіть проникливий і найдосвідченіший детектив.

— Ви натякаєте, що ми маємо справу з надприродною силою?

— Я цього не сказав.

— Не «сказав», але «думаю»?

— З того часу, як сталося це нещастя, пане Голмс, мені розповіли про кілька випадків, які важко пов'язати з природним станом речей.

— Наприклад?

— Я з'ясував, що дехто з місцевих мешканців ще до трагічної смерті сера Чарльза бачив на болотах якусь дивну істоту, що точно відповідає описам Баскервільського демона і не схожа на жодну іншу тварину, відому науці. Всі, хто бачив її, стверджували, як один: це страховисько світиться, як привид неймовірних розмірів. Я опитав цих людей. Їх було троє: наш сусіда, чоловік вельми тверезих поглядів на речі, тутешній коваль і один фермер. Усі вони розповідають про жахливого привида, майже слово в слово повторюючи опис того пса, про якого йдеться в легенді. Вірте мені, пане Голмс: у всій нашій окрузі панує жах, виходити на болото вночі ніхто не наважується, хіба тільки найвідчайдушніші сміливці.

— І ви, людина науки, вірите, що це явище надприродне?

— Я вже й сам не знаю, чому вірити.

Голмс стенив плечима.

— Досі моя розшукова діяльність проходила в межах цього світу, — зронив він. — Я борюся зі злом у міру своїх скромних сил і можливостей, але повставати проти самого прабатька зла буде, мабуть, занадто самовпевнено з мого боку. Однак, ви не станете заперечувати, що сліди на гравії — річ цілком реальна?

— Собаці, про якого йдеться в переказі, не можна відмовити в реальності, якщо він зміг загризти чоловіка. І все ж в ньому було щось демонічне.

— Бачу, що ви остаточно перекинулися на бік містиків, докторе Мортімер. Тоді скажіть мені ось що. Якщо ви вже стали на таку точку зору, навіщо вам знадобився я? Ви кажете мені, що розслідувати обставини смерті сера Чарльза марна річ, і водночас просите мене взятися за це.

— Я ні про що таке вас не просив.

— Тоді чим я можу допомогти вам?

— Порадою. Скажіть мені, як мені поводитися з сером Генрі Баскервілем, котрий приїздить на вокзал Ватерлоо, — доктор Мортімер зиркнув на годинник, — рівно через годину і п'ятнадцять хвилин.

— Це й є спадкоємець?

— Атож. Після смерті сера Чарльза ми все про нього розвідали та з'ясували, що чоловік господарює у себе на фермі, в Канаді. Судячи з відгуків, це чудовий, дуже достойний молодик. Я зараз виступаю не як лікар, а як довірена особа та розпорядник заповіту сера Чарльза.

— Інших претендентів на спадщину немає?

— Ні. Єдиний інший родич, про котрого нам вдалося дещо дізнатися, це Роджер Баскервіль, молодший брат нещасного сера Чарльза. Всіх братів було троє. Середній, котрий помер замолоду, — батько цього Генрі. Молодший, Роджер, вважався в сім'ї білою вороною. Він успадкував баскервільську деспотичність і був як дві краплі води схожий на родинний портрет того самого Г'юго Баскервіля. В Англії Роджер накоїв дурниць, тому був змушений сховатися в Центральній Америці, де і помер 1876 року від жовтої пропасниці. Генрі — останній нащадок роду Баскервілів. Через годину і п'ять хвилин я маю зустріти його на вокзалі Ватерлоо. Він надіслав мені телеграму, що сьогодні вранці приїжджає в Саутгемптон. Так ось, пане Голмс, порадьте, як мені з ним бути?

— А чому б йому не поїхати відразу в свій родовий маєток?

— Природно, що таке рішення напрошується само собою. Але згадайте, що всі Баскервілі, котрі жили там, закінчували трагічно. Я впевнений, якби в сера Чарльза була можливість побалакати зі мною перед смертю, він заборонив би мені привозити останнього нащадка стародавнього роду в це страшне місце. І водночас не можна заперечувати, що добробут усієї нашої сумної, злиденної округи залежить від того, чи погодиться сер Генрі жити в своєму маєтку, чи ні. Якщо Баскервіль-хол буде пустувати, всі плани сера Чарльза зазнають краху. Я боюся, як би моя особиста зацікавленість у наших місцевих справах не взяла гору, тому й звертаюся за порадою до вас.

Шерлок задумався.

— У двох словах справа виглядає так, — сказав він нарешті. — Ви вважаєте, що якась зла сила робить Дартмур небезпечним для Баскервілів. Чи правильно я вас зрозумів?

— У будь-якому разі, підстави для таких застережень є.

— Гм. Але якщо ваша теорія про надприродні сили правильна, то вони можуть дістатися до цього молодика не тільки в Девонширі, але й у Лондоні. Важко уявити собі нечистого з такою містечковою владою. Адже це ж не якийсь там член парафіяльної управи.

— Якщо б вам довелося зіткнутися з усім цим самому, пане Голмс, ви б не стали так жартувати. Отже, ви вважаєте, що спадкоємцеві байдуже, де бути — в Лондоні чи Девонширі? Він приїжджає через п'ятдесят хвилин. Порадьте, що я маю робити?

— Раджу вам, сер, викликати кеб, узяти з собою свого спанієля, який шкребеться біля вхідних дверей, і їхати на вокзал зустрічати сера Генрі Баскервіля.

— А потім?

— Потім ви будете чекати, поки я обміркую подальший план дій, а до того часу нічого йому не кажіть.

— Скільки вам знадобиться часу на це?

— Одна доба. Я буду вам дуже зобов'язаний, докторе Мортімер, якщо ви з'явитесь сюди завтра о десятій годині ранку та приведете із собою сера Генрі Баскервіля. Мені треба по-знайомитися з ним.

— Домовилися, пане Голмс.

Він записав дату та годину побачення на манжеті і, так само неухважно озирючись на всі боки, швидко вийшов з кімнати.

Шерлок гукнув його зі сходів:

— Ще одне запитання, докторе Мортімер. Ви кажете, що привида на болотах бачили і раніше?

— Авжеж, про це розповідають аж троє.

— А після смерті сера Чарльза нічого такого не було?

— Не знаю. Не чув.

— Дякую вам. На все добре.

Голмс сів на своє місце в кутку тапчана й усміхнувся тією спокійною, задоволеною посмішкою, яка завжди з'являлася у нього на обличчі, коли перед сициком поставало гідне його завдання.

— Вже йдете, Ватсоне?

— Так, якщо нічим не можу вам допомогти.

— Ні, друже мій, я звертаюся до вас за допомогою, лише коли треба вдаватися до дій. Але яка ж чудова справа. Багато в чому просто надзвичайна. Коли будете проходити повз Бредлі, заверніть до нього і попросіть надіслати мені фунт найміцнішого тютюну. Дякую заздалегідь. Спробуйте не повертатися до вечора. А тоді я з радістю обмінюся з вами враженнями з приводу надзвичайно цікавої загадки, яку нам загадали сьогодні вранці.

Самота і спокій були потрібні моєму приятелю в години напруженої розумової роботи, коли він зважував усі найдрібніші подробиці справи, будував одну за одною кілька гіпотез,

порівнював їх між собою і вирішував, яка інформація істотна, а якою можна знехтувати. Тому я провештався весь день у клубі і повернувся на Бейкер-стрит тільки ввечері, близько дев'ятої години.

Я відчинив двері у вітальню і перелякався — чи не пожежа у нас? Бо в кімнаті стояв такий дим, що крізь нього ледве виднілося світло лампи. Але мої побоювання були марними: мені вдарило в ніс їдким запахом міцного дешевого тютюну, від чого у мене негайно почало дерти в горлі. Крізь димову завісу я ледве розгледів Голмса, котрий зручно вмовстився в кріслі. Він був у халаті і тримав у зубах свою темну глиняну люльку. Навколо нього лежали якісь паперові рулони.

— Застудилися, Ватсоне? — спитав він.

— Ні, просто дух захопило від цього отруйного ладану.

— Так, ви, здається, маєте рацію: тут трохи накурено.

— Яке там «трохи»! Дихати нічим!

— Тоді відчиніть вікно. Я бачу, ви просиділи весь день у клубі?

— Голмсе, друже!..

— Правильно?

— Звісно, що правильно, але як ви...

Він засміявся, роздивляючись мою розгублену фізію.

— Ваша наївність, Ватсоне, просто чудова! Якщо б ви знали, як мені приємно перевіряти на вас свої скромні вміння! Джентльмен іде з дому в дощову негоду. Увечері він повертається чистенький, без жодної плямочки. Циліндр і черевики на ньому виблискують, як і раніше. Отже, він десь просидів весь день. Близьких друзів у нього немає. Де ж він був? Хіба це не очевидно?

— Так, цілком очевидно.

— Світ наповнений такими очевидностями, але їх ніхто не помічає. Як гадаєте, а де був я?

— Також весь день просиділи на одному місці?

— А от і ні, я встиг побувати в Девонширі.

— Подумки?

— Саме так. Моє тіло залишалося тут, у кріслі, і, як це не сумно, встигло випити за день дві великих кавоварки і викурити неймовірну кількість тютюну. Як тільки ви пішли, я послав до Стенфорда за мапою Дартмурських боліт, і мій дух блукав ними весь день. Тішу себе надією, що тепер освоївся з цими місцями як слід.

— Мапа дрібного масштабу?

— Так, дуже дрібного, — сищик розгорнув одну секцію цієї мапи і поклав її на коліна. — Ось та сама ділянка, що нас цікавить. Усередині стоїть Баскервіль-хол.

— Оточений лісом?

— Еге ж. Тисова алея тут не позначена, але мені здається, що вона тягнеться праворуч, паралельно до болота. Ось ця маленька група споруд — та саме селище Грімпен, де міститься штаб-квартира нашого приятеля, доктора Мортімера. Як бачите, на п'ять миль навколо житло зустрічається вкрай рідко. Ось це Лефтерхол, про який згадував лікар. Тут, мабуть, стоїть будинок натураліста Степлтона, якщо я правильно запам'ятав його прізвище. Ось це — дві ферми: «Кам'яні стовпи» та «Гниле болото». За чотирнадцять миль від них — прінстаунська в'язниця суворого режиму. А між цими окремими точками і навколо них стеляться похмури, позбавлені ознак життя болота. Ось вам сцена, на якій сталася ця трагедія і, можливо, розіграється ще раз на наших очах.

— Так, місця дикі.

— Сцена обставлена, краще не вигадаеться. Якщо чортяка справді захотів втрутитися в людські справи...

— Отже, ви також схильні бачити в усьому цьому щось надприродне?

— А хіба слуги диявола не можуть бути одягнені в плоть і кров? Для початку нам доведеться вирішити два питання. Перше: чи було тут скоєно злочин? Друге: в чому полягає цей злочин і як він був скоєний? Певна річ, якщо доктор Мортімер має слухність у своїх здогадах і ми маємо тут справу із силами, які перебувають над законами природи, то нам доведеться скласти зброю. Але перш ніж заспокоюватися на цьому, треба перевірити до кінця всі інші гіпотези. Нумо зачинимо вікно, якщо ви не заперечуєте. Як це не дивно, але, мені здається, що концентрація тютюнового диму сприяє концентрації думки. Я ще не дійшов до того, щоб ховатися в скриню під час своїх роздумів, але логічний висновок із моєї теорії саме такий. Ну як, ви вже встигли поміркувати над цією справою?

— Вона не виходила у мене з голови весь день.

— І до чого ж ви дійшли?

— Заплутана історія.

— Так, історія вельми своєрідна. Особливо в певних деталях. Наприклад, як змінився характер слідів. Як ви це пояснюєте?

— Мортімер казав, нібито сер Чарльз пройшов ту частину алеї навшпиньки.

— Він тільки повторив слова якогось ідіота, сказані під час слідства. Навіщо ж людині ходити алеєю навшпиньки?

— Тоді в чому ж тут річ?

— Він біг, Ватсоне. Рятувався, втікав щодоуху. Так біг, що серце у нього не витримало і він на ходу впав мертвим.

— Рятувався? Але від кого?

— У тому й заковика. Судячи з деяких даних, Чарльз Баскервіль втратив голову від страху, перш ніж кинутися навтьоки.

— Чому ви так гадаєте?

— Те, що його так налякало, рухалося до нього з боліт. Якщо не помиляюся, а мабуть, все було так, як я припускаю,

то тікати не додому, а від оселі міг тільки знавіснілий чоловік. Циган засвідчив на слідстві, що сер Чарльз волав про допомогу, але втік він у тому напрямку, де найменше можна було на неї сподіватися. Потім ще одна загадка: кого він чекав того вечора і чому побачення мало відбутися в тисовій алеї, а не в будинку?

— Гадаєте, що він на когось чекав?

— Самі погляньте: хворий літній чоловік вирушає ввечері на прогулянку — нічого дивного в цьому немає. Але ж того дня було вогко та холодно. Навіщо ж йому знадобилося без причини стояти біля хвіртки п'ять, а то й десять хвилин, як стверджує доктор Мортімер, котрий звернув увагу на сигарний попіл? Між іншим, як це не дивно, але йому не можна відмовити в спостережливості.

— Сер Чарльз так гуляв щовечора.

— І щовечора зупинявся біля хвіртки? Навряд чи. Навпаки, є інформація, що сер Чарльз намагався триматися подалі від боліт. А тієї ночі він когось чекав там. І це було напередодні його передбачуваного від'їзду в Лондон. Розумієте, Ватсоне, як усе складається — ланка до ланки! А тепер будьте люб'язні дати мені скрипку, і ми відкладемо всі турботи про цю справу в надії на те, що завтрашній візит доктора Мортімера та сера Генрі Баскервіля дасть нам нову поживу для роздумів.

Розділ IV

СЕР ГЕНРІ БАСКЕРВІЛЬ

Ми поснідали рано, і Голмс, одягнений у халат, приготувався приймати відвідувачів. Наші клієнти не спізилися ні на секунду — як тільки годинник пробив десяту, доктор Мортімер увійшов до кабінету в супроводі молодого баронета. Останньому було років

із тридцять. Невеликого зросту, кремезний, міцний, він справляв враження дуже жвавого, здорового чоловіка. Вираз його обличчя здався мені впертим; карі очі сміливо зиркали на нас з-під густих чорних брів. Брунатний костюм спортивного крою та смаглява обвітрена шкіра свідчили про те, що цей чоловік не засиджується вдома і не цурається фізичної праці, та водночас спокійна, впевнена постава видавала в ньому справжнього джентльмена.

— Сер Генрі Баскервіль, — репрезентував супутника доктор Мортімер.

— Так, це я, — підтвердив баронет. — І найцікавіше те, пане Голмс, що якщо б мій приятель не запропонував мені відвідати вас, я прийшов би до вас із власної волі. Ви, кажуть, вмієте розгадувати різні ребуси, а я якраз сьогодні вранці зіткнувся з одним, який мені не розкусити.

— Сідайте, сер Генрі. Якщо я правильно вас зрозумів, то після приїзду до Лондона з вами сталося щось не зовсім звичайне?

— Я не надаю цьому особливого значення, пане Голмс. Мабуть, наді мною хтось пожартував. Але сьогодні вранці я отримав ось цей лист, якщо тільки він заслуговує такої уваги.

Гість поклав на стіл конверт, і ми стали розглядати його. Конверт виявився звичайнісіньким, із сірого паперу. Адреса — «Готель «Нортумберленд», серу Генрі Баскервілю» — була написана великими друкованими літерами; на поштовому штампелі стояли: «Черінг-крос» і час відправлення — вечір попереднього дня.

— Хтось знав, що ви зупинитесь в готелі «Нортумберленд»? — поцікавився Голмс, кинувши допитливий погляд на нашого гостя.

— Ніхто не знав. Я вирішив, де зупинитися, тільки після зустрічі з доктором Мортімером.

— Але доктор Мортімер, вочевидь, сам там зупинився?

— Ні, я живу у знайомих, — сказав медик. — Ніхто не міг знати, що ми поїдемо саме в цей готель.

— Гм! Отже, вашими пересуваннями хтось дуже цікавиться.

Шерлок вийняв із конверта складений вчетверо аркуш паперу, розгорнув його і поклав на стіл. Посередині сторінки була написана одна-єдина фраза, складена з підклеєних одне до іншого друкованих слів. Там було зазначено наступне: «Якщо розум і життя вам дорогі, тримайтеся подалі від торф'яних боліт». Слова «торф'яних боліт» були написані від руки, чорнилом.

— Так ось, пане Голмс, — сказав сер Генрі Баскервіль, — може, поясните мені, що все це означає і хто так зацікавився моїми справами?

— А що скажете ви, докторе Мортімер? Цього разу тут начебто немає нічого надприродного?

— Авжеж, сер, але, можливо, лист надіслала людина, переконана в тому, що вся ця історія надприродна.

— Яка історія? — різко спитав сер Генрі. — Ви, джентльмени, мабуть, обізнані про мої справи набагато краще, ніж я сам!

— Ми розповімо вам усе, сер Генрі. Без цього ви не підете звідси, повірте в те, що я кажу, — запевнив Шерлок Голмс. — А зараз давайте займемося цим вельми цікавим документом, який був складений та опущений у поштову скриньку вчора ввечері. Ватсоне, у нас є вчорашній «Таймс»?

— Он там, у кутку.

— Будьте ласкаві подати мені сторінку з передовицею, — він швидко пробіг її очима. — «Свобода торгівлі»... Чудова передовиця! Дозвольте прочитати вголос один абзац. «Якщо хтось намагатиметься переконати вас, що та галузь промисловості, в якій ви особисто зацікавлені, перебуває під захистом протекційних тарифів, тримайтеся подалі від таких людей, бо розум повинен вам підказати, що така система врешті-решт підірве наш імпорт і порушить нормальне життя нашого острова, інтереси якого дорогі всім нам». Що ви на це скажете, Ватсо-

не? — вигукнув Голмс, радісно потираючи руки. — Блискуча ідея, чи не так?

Доктор Мортімер поглянув на Голмса, як дивляться турботливі лікарі на безнадійних пацієнтів, а сер Генрі Баскервіль звів на мене здивований погляд своїх карих очей.

— Я не дуже тямлю в таких питаннях, як тарифна політика, — сказав він, — але мені здається, що ми трохи відхилилися від нашої теми.

— Навпаки! Ми сунемо гарячими слідами, сер Генрі. Ватсон знайомий із моїм методом краще за вас, але боюся, що зміст прочитаного уривка вислизнув навіть від нього.

— Так, зізнаюся, я не бачу жодного зв'язку між ним і листом.

— А зв'язок, любий мій Ватсоне, настільки тісний, що, по суті справи, одне впливає з іншого. «Якщо», «вам», «тримайтеся подалі від», «розум», «життя», «дороги». Невже не здогадуєтеся, звідки взяті ці слова?

— Ах, хай йому грець! Звісно, ви маєте рацію, який блискучий здогад! — вигукнув сер Генрі.

— Якщо ви все ще сумніваєтеся, то погляньте на слова «тримайтеся подалі від» — вони вирізані вкупі.

— Ну ж бо... Так, справді!

— Знаєте, пане Голмс, я навіть не уявляв собі, що такі речі можливі! — зауважив доктор Мортімер, із подивом споглядаючи на мого товариша. — Здогадатися, що слова вирізані з газетного тексту, це ще куди не йшло. Але безпомилково назвати газету, і мало того — вказати статтю, з якої вони взяті, це перевершує будь-яку уяву! Як ви здогадалися?

— Впевнений, лікарю, що ви можете відрізнити череп негра від черепа ескімоса?

— Звісно, могу.

— Яким чином?

— Але ж це мій коник! Різниця між тим та іншим цілком очевидна. Надбрівні дуги, лицьовий кут, будова щелепи...

— А в мене є свій коник. На мій погляд, різниця між боргесом на шпонах [6], яким набираються передовиці «Таймс», і сліпим шрифтом дешевих вечірніх газеток не менш очевидна, ніж різниця між вашими неграми й ескімосами. Знання шрифтів — одна з найелементарніших вимог до детектива, хоча мушу зізнатися, що у дні своєї юності я якось сплутав «Лідський Меркурій» із «Вранішніми відомостями». Але передовицю «Таймс» ні з чим не сплутаєш, і ці слова могли бути вирізані тільки звідти. А позаяк лист відправили вчора, все свідчило про те, що нам слід було перш за все зазирнути в учорашній номер.

— Отже, пане Голмс, — сказав сер Генрі Баскервіль, — хтось склав цей лист, вирізавши ножицями...

— Манікюрними ножицями, — перебив його детектив. — Ви звернули увагу, які у них короткі кінці? Для того щоб вирізати слова «тримайтеся подалі від», довелося зробити два надрізи.

— Згоден. Хтось вирізав ці слова ножицями з короткими кінцями і наклеїв їх...

— Гуміарабіком, — підказав Шерлок.

— ...і наклеїв їх гуміарабіком на папір. Але чому ж тоді слова «торф'яних боліт» написані від руки?

— Бо автор листа не знайшов їх у газеті. Всі інші слова досить прості, їх можна зустріти в будь-якому тексті, а ці трапляються порівняно рідко.

— Дуже вичерпне пояснення. А що ще вам вдалося тут вичитати, пане Голмс?

— Дещо вдалося, хоча автор докладав усіх зусиль до того, щоб знищити всі докази. Як ви самі можете переконатися, адреса написана великими друкованими літерами. Але така газета, як «Таймс», рідко потрапляє в руки простих людей. Отже, звідси можна зробити висновок, що лист склала освічена людина,

котра намагалася видати себе за неосвічену і навмисне змінила почерк, мабуть, побоюючись, аби ви не розпізнали автора, якщо не зараз, то пізніше. Крім цього, зверніть увагу, що слова наклеєні нерівно, деякі з них виступають над рядком. Наприклад, слово «життя» сидить зовсім не на місці. Це вказує на недбалість автора листа, а може, і на хвилювання чи поспіх. Я схильний вважати, що у всьому винне саме хвилювання та поспіх, бо навряд чи ця людина проявила б недбалість у такій, мабуть, серйозній справі. Якщо хтось справді квапився, то цікаво знати чому. Адже лист, опущений вчора, все одно мав би застати сера Генрі в готелі. Може, його автор боявся якоїсь завади. Але з чийого боку?

— Ми, так виглядає, подалися в царину припущень, — зауважив доктор Мортімер.

— Скажіть краще — в царину, де зважаються всі можливості, з тим, щоб вибрати з них найімовірнішу. Таке наукове використання сили уяви, яка завжди працює у фахівців на твердій матеріальній основі. Ви, природно, назвете це чистим здогадом, але я майже впевнений, що адресу писали в якомусь готелі.

— Чому ви так вирішили?

— Огляньте конверт уважніше, і ви побачите, що автору не пощастило з письмовим приладдям. Перо двічі запнулося на одному слові, і його довелося тричі вмочити в чорнильницю, щоб написати таку коротку адресу. Отже, чорнила було мало, на самому денці. Власне перо і каламар рідко доводять до такого стану, а щоб і те, і інше відмовлялося служити — це вже виняткова ситуація. Але, як ви знаєте, в деяких готелях із письмовим приладдям і чорнильницями зовсім кепсько. Тому я, майже не вагаючись, скажу, що якщо б нам вдалося обстежити всі кошики для паперів у всіх готелях поблизу Черінг-кросу та виявити там залишки порізаної передовиці «Таймс», ми відразу знайшли б автора цього дивного послання... Стійте! Стійте! Що це?

Він став уважно вдивлятися в сторінку, на якій були наклеєні слова, тримаючи її на відстані одного-двох дюймів від очей.

— Ну, що?

— Ні, нічого, — сказав Голмс і поклав лист на стіл.

— Папір цілком гладкий, навіть без водяних знаків. Ні, ми вичавили з цього цікавого листа все, що було можна. А тепер, сер Генрі, розкажіть, чи не сталося з вами чогось незвичайного з того часу, як ви приїхали до Лондона.

— Та ні, пане Голмс, ніби нічого такого не сталося.

— Ніхто на вас не чатував, не вистежував?

— Я, мабуть, потрапив у якийсь детективний роман, — задумався гість. — Кому може спасти на гадку стежити за мною?

— Дайте час, поговоримо і про це. А наразі зважте: невже вам немає про що розповісти нам?

— Це залежить від того, що ви вважаєте гідним вашої уваги.

— Все, що так чи інакше виходить за рамки традиційного укладу життя.

Сер Генрі всміхнувся:

— Майже все моє дитинство і юність пройшли в Сполучених Штатах і Канаді, тому англійський уклад життя для мене ще незвичний. Але навряд чи у вас вважається буденністю, коли у людини раптом зникає один черевик.

— Ви загубили один черевик?

— Друже мій, — вигукнув доктор Мортімер, — та ваш черевик просто кудись засунули! Він знайдеться. Чи варто турбувати пана Голмса через такі дрібниці!

— Але ж він питає, чи не сталося зі мною чогось незвичайного.

— Саме так, — погодився Голмс. — Мене цікавить будь-яка дрібниця, якою б безглуздою вона не здавалася. Отже, у вас пропав черевик?

— Так, але, може, його справді кудись засунули. Вчора ввечері я виставив черевики за двері, а вранці там залишився лише один. Від коридорного мені так і не вдалося домогтися зрозумілої відповіді. Найприкріше, що я купив цю пару всього лише напередодні, на Стренді, і навіть не встиг оновити її.

— Ви віддали чистити нові черевики? Навіщо ж?

— Вони були світло-коричневі. Тому я велів почистити їх темною ваксою.

— Отже, після приїзду в Лондон ви насамперед подалися купувати черевики?

— Та я взагалі ходив по крамницях. Доктор Мортімер склав мені компанію. Справа в тому, що якщо вже людині судилося стати власником великого маєтку, то й одягатися треба відповідно, а я дещо нехтував своїм виглядом, живучи на Заході. У числі інших речей були куплені і ці черевики — за шість доларів! А ось одягти їх так і не вдалося.

— Якщо це крадіжка, то доволі безглузда, — зауважив Шерлок Голмс. — Чесно кажучи, я погоджуюся з доктором Мортімером: ваш черевик скоро знайдеться.

— А тепер, джентльмени, — рішуче озвався баронет, — нумо розтлумачити мені те, про що я досі не здогадуюсь. Час вам дотриматися свого слова і пояснити мені, до чого хиляться всі ці балачки.

— Законна вимога, — погодився детектив. — Доктор Мортімер, гадаю, ви маєте самі все пояснити серу Генрі, як розповіли нам.

Підбадьорений цим проханням, наш учений приятель виїняв із кишені рукопис і часопис, і повторив слово в слово свою вчорашню розповідь. Сер Генрі слухав дуже уважно, час від часу перериваючи медика здивованими вигуками.

— Оце так, гарненька ж мені дісталася спадщина! — сказав він, коли довге оповідання добігло кінця. — Про собаку я, звісно,

чув ще з дитячих років. Цю легенду любили розповідати в нашій родині, хоча досі я не надавав їй жодного значення. А що стосується смерті дядька, то у мене так усе переплуталося в голові, що я ще нічого не можу второпати. Гадаю, що ви самі не знаєте, до кого тут треба звертатися — до священника чи полісмена.

— Підтверджую.

— А тепер ще цей лист, який я отримав. Він, мабуть, якось пов'язаний зі загальним ходом подій.

— Так, судячи з нього, хтось набагато краще за нас знає про те, що відбувається на торф'яних болотах, — зауважив доктор Мортімер.

— І цей «хтось», мабуть, прихильний до вас, — додав Голмс, — якщо попереджає вас про небезпеку.

— А може, навпаки: комусь вигідно відлякати мене від Баскервіль-холу?

— І це не виключено... Я вам дуже вдячний, докторе Мортімер, що запропонували мені таку цікаву, складну загадку. Але тепер, сер Генрі, треба вирішувати по суті: можна вам їхати в Баскервіль-хол чи ні?

— А чому б мені туди не поїхати?

— Либонь, це небезпечно.

— Звідки ж ця небезпека надходить — від нашого родинного страховиська чи від людей?

— Ось це й доведеться з'ясувати.

— Як би там не було, але відповідь моя буде така: ні пекельні сили, ні людські підступи не втримають мене тут. Я поїду в будинок своїх пращурів. Це вирішено остаточно.

Його темні брови зійшлися в одну лінію, смаглявим обличчям розлилася фарба. Баскервільська свавільність явно давала-ся взнаки і в цьому останньому нащадку їхнього роду.

— Я ще не встиг обміркувати те, що мені довелося почути від вас. Не так легко відразу допетрати й одразу вирішити, як бути далі. Мені б хотілося побути годинку наодинці та зважити все на дозвіллі. Знаєте що, пане Голмс? Зараз пів на дванадцятую, й я вирушаю безпосередньо до себе в готель. Що, якщо ви і ваш товариш, доктор Ватсон, прийдете до нас поснідати годину на другу? На той час я вже щось надумую.

— Вас це влаштовує, Ватсоне?

— Цілком.

— Тоді ми приїдемо. Викликати вам кеб?

— Ні, я краще прогуляюся, прийду трохи до тям після нашої розмови.

— Я із задоволенням приєднаюся до вас, — сказав його супутник.

— Отже, о другій годині ми побачимося. До скорої зустрічі, бувайте здорові.

Ми чули, як наші відвідувачі спустилися вниз сходами і зачинили за собою вхідні двері. Шерлок миттєво перемінився — від його млосності не залишилося і сліду, він знову став людиною дії.

— Одягайтеся, Ватсоне, хутко. Не можна втрачати жодної секунди.

Знімаючи на ходу халат, він швидко пішов до себе і через дві-три хвилини повернувся вже в костюмі.

Ми збігли вниз сходами на вулицю. Доктор Мортімер і Баскервіль ще виднілися попереду, кроків за двісті від нас. Вони прошкували у напрямку до Оксфорд-стрит.

— Наздогнати їх?

— У жодному разі, друже мій! Якщо ви зі мною не нудьгуватимете, то я з вами і поготів. Наші друзі мають рацію: пройтися такого ранку — одне задоволення.

Він додав кроку, і відстань між нами і нашими нещодавніми відвідувачами знічев'я скоротилася наполовину. Продовжуючи зберігати цю дистанцію, ми звернули за ними на Оксфорд-стрит, потім на Ріджент-стрит. Біля однієї з крамниць сер Генрі та доктор Мортімер зупинилися, розглядаючи вітрину, і Голмс зупинився також. За мить він раптом задоволено гмикнув, і, простеживши напрямок його уважного погляду, я побачив, що кеб, який стояв по той бік вулиці, й у вікні якого виднівся пасажир, повільно рушив уперед.

— Ось його нам і треба, Ватсоне! Гайда. Спробуємо хоча б розгледіти цього чоловіка.

Тієї ж миті переді мною в бічному вікні кеба майнула густа чорна борода, і чиїсь очі зміряли нас пронизливим поглядом. Зараз же слідом за цим прочинилося горішне віконечко, пасажир щось гукнув візнику, і кеб стрімко полетів по Ріджент-стрит. Голмс озирнувся, шукаючи вільний екіпаж, але марно — таких не було. Тоді він кинувся в саму гущу вуличного руху за кебом, який швидко зникав у нас з поля зору.

— Ах, дідько! — блідий від досади, ледве вимовив він, виринувши з вуличного потоку. — От не пощастило! Та я сам у всьому винен. Ватсоне! Ватсоне! Якщо в вас є хоч краплина порядності, ви занесете в свої аннали цю мою помилку нарівні з моїми успіхами.

— Що це за чоловік?

— Гадки не маю.

— Спостерігач?

— Так, вочевидь, за Баскервілем хтось стежить із самого його приїзду до Лондона. Інакше звідки стало відомо, що він зупинився в готелі «Нортгумберленд»? Я зважив так: якщо його вистежували першого дня, то будуть вистежувати і надалі. Ви, мабуть, звернули увагу, що я двічі підходив до вікна, поки доктор Мортімер читав свою легенду?

— Пригадую це.

— Мені було цікаво, чи не вештається хтось біля будинку, але жодних підозрілих персонажів не помітив. Ми маємо справу з розумною людиною, Ватсоне. Це все дуже серйозно, і хоча мені досі ще не зрозуміло, які тут діють сили — добрі чи злі, проте я невпинно відчуваю чиесь стороннє втручання, чийсь точний розрахунок. Коли наші нові друзі пішли, я негайно ж кинувся за ними навздогін, сподіваючись, що ось тут мені і попадеться їхня невловима тінь. А цей хитрун не наважився йти пішки й узяв кеб, щоб у міру потреби тягнутися ззаду або ж обганяти їх, залишаючись при цьому непоміченим. Його прийом має ще й ту перевагу, що, якби вони також сіли в кеб, то шпик не випустив би їх із поля зору. Але все ж одне вразливе місце в цьому прийомі є.

— Кебмен?

— Аякже.

— Шкода, що ми не помітили його номера!

— Любий мій Ватсоне! Мені справді немає чим похвалитися цього разу, але невже ви допускаєте хоч на одну мить, що я не помітив номера? Будь ласка: дві тисячі сімсот чотири. Втім, зараз це нам ні до чого.

— Не збагну, що ще ви могли вдіяти.

— Побачивши його, я мав би негайно повернути в проти-лежний бік, без поспіху взяти кеб і на чималій відстані слідувати за ним. А ще краще було б поїхати прямо до готелю та чекати подальших подій там. Цей таємничий незнайомиць провів би Баскервіля до дверей, і ми за допомогою його ж власного прийому могли б простежити, куди він потім подінеться. А тепер наш супротивник разуче спритно скористався моєю недоречною квапливістю, яка видала нас із головою і збила мене зі сліду.

Під час цієї бесіди ми повільно рухалися по Ріджент-стрит, вже не бачачи перед собою доктора Мортімера та його супутника.

— Тепер не має жодного сенсу спостерігати за ними, — спомурнів Голмс. — Їхня тінь зникла і більше не з'явиться. Треба перевірити, які козири у нас на руках, і сміливо бити ними. Ви добре розгледіли обличчя цього чоловіка в кебі?

— Обличчя ні, а бороду розгледів.

— Я також... а це означає, що борода була, ймовірно, фальшива. Коли розумна людина подається в таку ризиковану, що вимагає особливої обережності, авантюру, потрібна борода для маскуванню. Зайдімо сюди, Ватсоне.

Голмс завернув в одну з розсильних контор цієї дільниці, начальник якої зустрів його з розпростертими обіймами.

— Ага, Вілсоне, бачу, ви не забули, як мені пощастило допомогти вам у тій маленькій справі!

— Що ви, сер, хіба таке забудеш? Я вам зобов'язаний своїм чесним іменем, а може, і життям.

— Ви перебільшуєте, друже мій. До речі, Вілсоне, пригадую, у вас був один хлопчик, на ім'я Картрайт, котрий проявив неабияку кмітливість під час розслідування вашої справи.

— Так, сер, він і зараз у мене працює.

— Чи не можна його закликати? Дякую вам. І ще будьте люб'язні розміняти мені ось ці п'ять фунтів.

На заклик начальника з'явився чотирнадцятирічний підліток із жвавим, розумним обличчям. Він став перед нами, із захопленням споглядаючи на знаменитого сищика.

— Дайте мені «Путівник по готелях», — попросив Голмс. — Дякую вам. Дивись, Картрайте, ось це — назви двадцяти трьох готелів біля Черінг-кросу. Бачиш?

— Так, сер.

— Ти обійдеш їх усі по черзі.

— Слухаюсь, сер.

— І для початку будеш давати швейцарам по шилінгу. Ось тобі двадцять три шилінги.

— Слухаюсь, сер.

— Ти скажеш, що тобі потрібно подивитися сміття, викинуте вчора з кошиків. Поясниш це так: одну дуже важливу телеграму доправили помилково не на ту адресу, і тобі наказали її розшукати. Тямиш?

— Так, сер.

— Але насправді ти будеш шукати сторінку газети «Таймс», порізану в кількох місцях ножицями. Ось номер «Таймс», а сторінка потрібна ось ця. Ти зможеш відрізнити її від інших?

— Звісно, сер.

— Швейцари будуть, певна річ, відсилати тебе до коридорних, ти й їм даси по шилінгу. Ось тобі ще двадцять три шилінги. У двадцяти випадках з двадцяти трьох, імовірно, виявиться, що сміття з кошиків викинули або спалили. Але в трьох інших готелях тобі покажуть купу паперів, серед яких ти і шукатимеш цю сторінку. Шансів на успіх дуже мало. Про всяк випадок даю тобі ще десять шилінгів. До вечора телеграфуй мені, на Бейкер-стрит, як у тебе справи... А тепер, Ватсоне, нам із вами залишилися тільки дізнатися телеграфом про кебмена номер дві тисячі сімсот чотири, після чого зазирнемо в якусь картинну галерею на Бонд-стрит і проवेशтаємося там аж до сніданку.

Розділ V

ТРИ ОБІРВАНІ НИТКИ

Шерлок Голмс мав дивовижну здатність уникати балачок про справи. Він увесь занурився в споглядання полотен сучасних бельгійських художників і за дві години, мабуть, жодного разу не згадав про дивну історію, в яку обставини втягнули й нас. Всю

дорогу від картинної галереї до готелю «Нортумберленд» він теревенив тільки про живопис, незважаючи на те, що поняття його в цій царині вирізнялися крайньою примітивністю.

— Сер Генрі Баскервіль чекає вас нагорі, — сказав нам черговий по вестибюлі. — Він просив одразу ж провести гостей до нього.

— Ви не дозволите мені переглянути списки ваших клієнтів? — спитав Голмс.

— Прошу, сер.

Після прізвища «Баскервіль» в книзі були ще два записи: «Теофіліус Джонсон із сім'єю, з Ньюкасла» і «пані Олдмор із покоївкою, з Елтона».

— Чи не той це Джонсон, котрого я колись знав? — спитав Шерлок чергового. — Він адвокат, сивий і трохи накульгує?

— Ні, сер, пан Джонсон — власник вугільних копалень, ще не старий джентльмен, ваших років.

— Ви впевнені, що він не адвокат?

— Упевнений, сер. Пан Джонсон наш частий гість, ми його знаємо не перший рік.

— Справді? Ну, не буду сперечатися. Пані Олдмор... Десь я чув це прізвище. Даруйте за цікавість, але іноді буває так, що шукаєш одного знайомого, а знаходиш іншого.

— Пані Олдмор жінка слабкого здоров'я, сер. Її чоловік був колись мером Глостера. Вона зупиняється тільки у нас, коли приїжджає в місто.

— Красно дякую. Ймовірно, я сплутав її з іншою леді... Ці запитання допомогли нам встановити один дуже важливий факт, Ватсоне, — продовжував Голмс тихо, поки ми підіймалися сходами. — Тепер нам ясно, що люди, котрі так цікавляться нашим приятелем, зупинилися не тут. Отже, старанно спостерігаючи за кожним його кроком, у чому ми вже переконалися,

вони так само старанно уникають потрапляти йому на очі. А це свідчить багато про що.

— Наприклад, про що?

— Ну, хоча б про те... Привіт! Друже, що трапилось?

Ми вийшли на горішній майданчик і зіткнулися там із сером Генрі Баскервілем. Він вибіг на сходи весь розпашілий від гніву, тримаючи в руках старий, запошений черевик. У нього навіть язик заплітався від люті, і коли він нарешті повернув собі дар слова, то відразу збився на явний американський акцент, чого ми вранці за ним не помітили.

— За кого мене мають у цьому готелі — за бевзя, чи що? — кричав сер Генрі. — Я не дозволю над собою жартувати! Якщо цей бовдур не знайде мого черевика, я влаштую скандал! У мене також є почуття гумору, пане Голмс, але цього разу тутешні жартівники передали куті меду.

— Все ще шукаєте свою пропажу?

— Так, шукаю, і не вгамуюся, поки не знайду.

— Але, мені здається, ви говорили про новий світло-коричневий черевик?

— Власне, сер. А тепер така ж історія з чорним.

— Як! Невже ви похопилися і...

— Саме так! У мене всього лише три пари взуття — нова світло-коричнева, стара чорна та лаковані мешти, які зараз на мені. Вчора ввечері зник один коричневий черевик, а сьогодні вкрали ще й чорний... Ну, знайшли? Кажіть негайно! Що ви на мене так витріщилися?

На майданчику з'явився схвильований коридорний-німець:

— Ні, сер. Я в усіх питав, ніхто нічого не знає.

— Так от, слухайте: або ви відшукаєте до вечора мій черевик, або я піду до керуючого та заявлю йому, що негайно забіраюся звідси.

— Черевик знайдеться, сер... Обіцяю вам, що знайдеться...
Майте терпіння, сер.

— Майте на увазі, це востаннє. Я більше не терпітиму, щоб мене обкрадали у вашому злодійському кублі!.. Пане Голмс, даруйте, будь ласка, що я турбую вас такими дрібницями...

— Але ці дрібниці заслуговують, щоб через них турбувалися.

— Ви вже дуже серйозно до них ставитеся!

— Як же ви самі поясните це?

— Я навіть не намагаюся пояснити. Зі мною ще ніколи в житті не траплялося нічого безглуздішого та дивнішого.

— Дивнішого?.. Авжеж, це, мабуть, так, — задумливо промовив Шерлок.

— А що ви самі про це скажете?

— Я, власне кажучи, ще нічого не розумію. Історія дуже заплутана, сер Генрі. Якщо її зв'язати зі смертю вашого дядька, то з тих п'ятисот найсерйозніших справ, які мені доводилося розплутувати, ця буде, мабуть, найскладнішою. Але у мене в руках є певні нитки, й одна з них неодмінно має привести нас до розгадки. Ми можемо витратити зайвий час, вхопившись не за ту нитку, за яку слід, але рано чи пізно знайдемо і потрібну.

Ми дуже приємно провели час за сніданком, лише побіжно торкнувшись тих питань, що звели нас чотирьох разом.

І Голмс тільки тоді дізнався про подальші плани Баскервіля, коли вся наша компанія перейшла до нього в номер.

— Я поїду в Баскервіль-хол.

— Коли?

— Наприкінці тижня.

— Вважаю ваше рішення правильним, — погодився Голмс. — Тепер у мене вже немає жодних сумнівів у тому, що

в Лондоні за вами встановили стеження. Але в такому великому місті важко з'ясувати, що це за люди і що їм від вас треба. Якщо вони діють із лихими намірами, вам загрожує небезпека, якій ми не в змозі запобігти... Докторе Мортімер, ви знаєте, що сьогодні вранці, коли ви від мене вийшли, за вами стежили?

Медик так і підскочив на місці:

— Стежили? Хто?

— Ось цього я, на жаль, не можу сказати. Серед ваших сусідів або знайомих у Дартмурі є хтось із густою чорною бородою?

— Ні... втім, стривайте... Ну, звісно... У дворецького сера Чарльза, Беррімора, є густа чорна борода.

— Гм! А де він зараз?

— У Баскервіль-холі. Будинок залишили на його опіку.

— Треба перевірити, чи справді він там, а не в Лондоні.

— Як же це зробити?

— Дайте мені телеграфний бланк. «Чи готові до приїзду сера Генрі». Адресуємо так: «Баскервіль-хол, пану Беррімору». Де у вас там найближчий телеграф? У Грімпені? Чудово! Другу телеграму пошлемо в Грімпен на ім'я начальника контори: «Телеграму адресовану Беррімору прохання передати власні руки. Випадку відсутності направте назад готель Нортумберленд серу Генрі Баскервілю». Ось так. До вечора будемо знати, чи перебуває Беррімор на своєму посту в Девонширі, чи ні.

— Гарно, — сказав Баскервіль. — До речі, докторе Мортімер, а що за особа цей Беррімор?

— Він син покійного управителя маєтком. Це вже четверте покоління Берріморів, яке живе в Баскервіль-холі. Наскільки я знаю, він і його дружина цілком поважні люди.

— Тим не менше, — сказав сер Генрі, — жодних сумнівів, що поки Баскервіль-хол залишається без господаря, ці люди живуть там у розкошах, без турбот і клопотів.

— Чому б ні?

— Беррімор отримав щось за заповітом від сера Чарльза? — запитав Голмс.

— Він і його дружина отримали по п'ятсот фунтів.

— Гм! А вони знали про це раніше?

— Аякже. Сер Чарльз любив п'яткати про свої розпорядження на випадок смерті.

— Цікавий факт.

— Сподіваюся, — зронив доктор Мортімер, — що ви не станете підозрювати всіх, хто отримав щось за заповітом сера Чарльза? Мені він також залишив тисячу фунтів.

— Он як? А ще кому?

— У заповіті було зазначено багато дрібних сум різним особам і великі пожертви на благодійні цілі. Спадщина ж уся відійшла серу Генрі.

— А в яку суму її оцінюють?

— Сімсот сорок тисяч фунтів.

Шерлок здивовано звів брови.

— Я й не підозрював, що мова йде про такий величезний капітал, — пробурмотів він.

— Сер Чарльз вважався заможним чоловіком, але справжні розміри його статків з'ясувалися тільки після того, як ми ознайомилися з цінними паперами. Загальна сума спадщини сягає мільйона.

— Ова! Справді, заради такого величезного кусня можна почати й ризиковану гру. Ще одне запитання, докторе Мортімер. Припустімо, що з нашим юним приятелем щось трапиться... Гіпотеза не з приємних, але ви вже мене вибачте. Хто тоді успадкує маєток?

— Оскільки молодший брат сера Чарльза, сер Роджер, помер парубком, Баскервіль-хол перейде до віддалених роди-

чів — Дезмондів. Джеймс Дезмонд вже немолодий чоловік, він священник і живе в Вестморленді.

— Дякую. Всі ці подробиці надзвичайно цікаві. А вам доводилося зустрічатися з паном Джеймсом Дезмондом?

— Так, він якось приїжджав до сера Чарльза. Це чоловік дуже поважний на вигляд і провадить бездоганний спосіб життя. Пригадую, що сер Чарльз хотів забезпечити його, але він відмовився від цього навідріз, не зважаючи на всі вмовляння.

— І такий скромний чоловік міг би успадкувати всі статки сера Чарльза?

— До нього перейшов би тільки маєток, позаяк гніздо вважається родовим, а гроші він отримав би лише в тому випадку, якщо б теперішній їхній власник не розпорядився ними якось інакше, що цілком можливо, бо сер Генрі має право чинити зі спадщиною все, що йому заманеться.

— А ви вже склали заповіт, сер Генрі?

— Ні, пане Голмс, мені було не до цього: адже я тільки вчора дізнався, як ідуть справи. Проте вважаю, що відторгати гроші від маєтку і титулу не можна. Точно таких же поглядів дотримувався і мій нещасний дядько. Хіба господар Баскервіль-холу зможе відновити колишню славу свого роду, якщо у нього не буде коштів на це? Ні, де будинок і земля, там мають бути і гроші.

— Дуже правильно. Отже, сер Генрі, я також вважаю, що вам треба без будь-яких зволікань їхати в Девоншир, але з одним застереженням: вас у жодному разі не можна відпускати туди самого.

— Доктор Мортімер повертається разом зі мною.

— Але у доктора Мортімера багато часу забирає практика, та й жити він буде за кілька миль від Баскервіль-холу. Ні, лікар навіть дуже прагнучи, не зможе вам допомогти. Ви маєте взяти із собою вірну людину, сер Генрі, таку, котра весь час буде при вас.

— Пане Голмс, невже ви погодитесь поїхати зі мною?

— Якщо справа дійде до кризи, я якось вирвуся до вас, але, ви самі розумієте, моя велика практика і постійні запити, що силкуються на мене з усіх боків, не дозволяють мені поїхати з Лондона на невизначений час. Зараз, наприклад, одна з найвельможніших осіб в Англії опинилася в руках шантажиста, і відвернути прийдешню катастрофу можу тільки я. Ні, мені ніяк не можна їхати в Дартмур.

— Кого ж ви порадите замість себе?

Шерлок поклав руку мені на плече:

— Якщо за це візьметься мій товариш, то ось вам чоловік, на якого можна розраховувати в скрутну хвилину, в чому я переконався на власному досвіді.

Ця пропозиція звалилася на мене, як сніг на голову, але Баскервіль, не чекаючи моєї відповіді, вже гаряче тряс мою руку.

— Докторе Ватсон, як це люб'язно з вашого боку! — вигукнув він. — Ви ж бачите, в якому я становищі, а обставини справи відомі вам не гірше за мене. Якщо ви поїдете в Баскервіль-хол і поживете там зі мною, я цього ніколи не забуду!

Пригоди завжди таять у собі якусь особливу принадність для мене, а слова Голмса і жвавість, із якою баронет відгукнувся на його пропозицію, надзвичайно мене вразили.

— Я із задоволенням поїду в Баскервіль-хол, — погодився я, — і не пошкодую витраченого часу.

— Ви будете надсилати мені докладні звіти, — сказав Шерлок. — У найкритичніший момент, а він обов'язково настане, я буду керувати вашими діями. Гадаю, що від'їзд можна призначити на суботу.

— Вас це влаштовує, докторе Ватсон?

— Цілком.

— Отже, якщо нічого не зміниться, ми виїжджаємо в суботу потягом о десятій тридцять із Паддінгтонського вокзалу.

Ми встали з наміром прощатися, як раптом Баскервіль верескнув і з переможним виглядом витягнув з-під шафи світло-коричневий черевик, що стояв у кутку.

— Ось вона, моя втрата!

— Нехай й інші загадки вирішаться так само просто! — побажав Шерлок Голмс.

— Але все ж це дуже дивно, — зауважив доктор Мортімер. — Я ще до сніданку обшукав усю кімнату.

— І я також, — сказав Баскервіль. — Обнишпорив усі закутки. Черевика ніде не було.

— Отже, коридорний поклав його туди, поки ми снідали.

Послали за німцем, але той нічого не міг сказати, і подальші розпитування також ні до чого не призвели. Таким чином, до серії цих явно безглузких загадок, які швидко змінювали одна одну, додалася ще одна. Навіть не згадуючи про трагічну смерть сера Чарльза, перед нами простягнувся ланцюг непояснених подій, що відбулися лише за два дні: лист, складений із газетних вирізок, бородатий незнайомиць у кебі, пропажа спочатку нового коричневого черевика, потім старого чорного, а тепер поява коричневого.

Дорогою до Бейкер-стріт Голмс сидів у кебі мовчки і, судячи з його насуплених брів і напруженого погляду, так само, як і я, намагався привести в єдину систему всі ці дивні і, здавалося б, не пов'язані один із одним факти. Весь наступний день і вечір він просидів у себе в кабінеті, занурений у густі хмари тютюнового диму і в роздумах.

Перед самим обідом нам подали дві телеграми. У першій було: «Тільки-но повідомив Беррімор удома Баскервіль». Друга: «Обійшов двадцять три готелі жаль порізаної сторінки Таймс не знайшов. Картрайт».

— Ось і обірвалися відразу дві нитки, Ватсон. Немає нічого кращого за такі справи, де всі наче змовилися проти

тебе. Тоді й починаєш впадати в азарт. Ну що ж, підемо по третьому сліду.

— У вас ще є в запасі кебмен, який віз цього незнайомця.

— Саме так. Я попросив повідомити його прізвище й адресу в Реєстраційній палаті і не здивуюся, якщо зараз ми отримаємо відповідь на мій запит.

Задеренчав дзвінок і сповістив про те, що навіть перевершило всі очікування Голмса, бо в дверях кабінету з'явився високий чолові'яга, мабуть, не хто інший, як сам візник.

— Мені сказали в конторі, що ось за цією адресою цікавилися номером дві тисячі сімсот чотири, — почав він. — Я вже сьомий рік їжджу і ніколи ніяких скарг не чув. Тому вирішив сам зайти, нехай мені у вічі скажуть, у чому такому я завинив.

— Ви ні в чому не завинили, шановний, — сказав Голмс. — Навпаки, я заплачу вам півсоверена, як тільки отримаю відповідь на своє запитання.

— От не знаєш, де знайдеш, а де втратиш! — усміхнувся кебмен. — І що бажаєте, сер?

— Перш за все ваше прізвище й адресу на випадок, якщо ви мені знову будете потрібні.

— Джон Клейтон, проживаю в Боро, Тарпеї-стрит, номер три. Кеб стоїть у Шиплі-ярд, біля вокзалу Ватерлоо.

Шерлок усе записав.

— А тепер, Клейтоне, розкажіть мені про вашого пасажира, котрий спостерігав за цим будинком сьогодні о десятій годині ранку, а потім вистежував двох джентльменів на Ріджент-стрит.

Візник із подивом глянув на Голмса і, мабуть, трохи сторопів.

— Що ж вам розповісти, коли ви самі не гірше за мене все знаєте! — відповів він. — Мій пасажир сказав мені, що він детектив, і наказав не базікати про це.

— Ну, так от, шановний, тут справа серйозна, й якщо ви станете приховувати щось від мене, то можете опинитися в дуже неприємному становищі. То він назвався сищиком?

— Авжеж, сер.

— А коли він заявив вам про це?

— Коли платив.

— А ще щось він сказав?

— Сказав своє прізвище.

Голмс кинув на мене переможний погляд.

— Своє прізвище? Вельми необережно з його боку! Й як же його звати?

— Його звати, — всміхнувся кебмен, — пан Шерлок Голмс.

Відповідь візника буквально приголомшила мого приятеля. У житті своєму не бачив у нього такого приголомшеного виразу обличчя. Хвилини зо дві він не міг вимовити ні слова, а потім голосно зареготав.

— Удар, Ватсоне! Влучний удар! — сказав він. — Рапіра в руках супротивника, котрий не поступається мені ні в швидкості, ні в точності. Цього разу він обвів мене навколо пальця. Отже, його ім'я Шерлок Голмс, еге ж?

— Так, сер, він сам так сказав.

— Блискуче! Тепер розкажіть мені, де ви взяли цього пасажира і що було далі.

— Він покликав мене о пів на десяту ранку на Трафальгарській площі. Каже: «Я сищик», і пообіцяв мені дві гінеї, якщо буду точно виконувати його накази і ні про що не стану питати. Ну що ж, від таких грошей не відмовляються. Я підвіз його до готелю «Нортумберленд» і зупинився там. Потім звідти вийшли двоє джентльменів, гукнули кеб із біржі та поїхали кудись сюди, на вашу вулицю.

— Ось до цього самого будинку, — сказав Голмс.

— Можливо. Це вже мого клієнта треба питати, йому краще знати. Він велів мені зупинитися приблизно посередині кварталу, і ми прочекали там ще години з півтори. Потім ті двійко джентльменів пройшли повз нас, і ми рушили за ними по Бейкер-стрит, звернули на...

— Це я знаю, — сказав Голмс.

— А як виїхали на Ріджент-стрит, він підняв верхнє віконечко і гукнув: «Женіть до вокзалу Ватерлоо!» Я вперіщив свою кобилу, і через десять хвилин ми були на місці. Тут він дав мені дві гінєї — не обдунив! — і пішов у бік вокзалу. А наостанок обернувся і каже: «Вам, мабуть, цікаво знати, кого ви возили? Шерлока Голмса». Ось, як усе це було.

— Так, розумію. І більше ви його не бачили?

— Ні, більше не бачив.

— А тепер опишіть мені зовнішність цього пана Шерлока Голмса.

Візник почухав потилицю:

— Не так це й легко. Років йому буде приблизно під сорок, зросту середнього, нижчий за вас дюймів на два, сер. Одягнений чисто, борода чорна, лопатою, а обличчя бліде. Більше, мабуть, нічого не зможу сказати.

— Колір очей який?

— Якось не зауважив...

— Більше нічого не запам'ятали?

— Нічого, сер.

— Ну, гаразд. Ось ваші півсоверена. А іншу половину отримуєте, якщо згадаєте про цього чоловіка щось іще. Бувайте.

— Доброго здоров'я, сер. Дякую вам.

Джон Клейтон вийшов посміюючись, а Голмс стеноу плечима і з розчарованою посмішкою обернувся до мене.

— Третя нитка також увірвалася, — сказав він. — Тепер будьте ласкаві починати все з самого початку. От хитра бестія! Дізнався номер нашого будинку, дізнався, що сер Генрі Баскервіль поїхав сюди за порадою, вгледів мене на Ріджент-стріт, збагнув, що номер кеба узятий на замітку і що візника знайдуть і вирішив покепкувати з мене. Згадаєте моє слово, Ватсоне, цього разу ми маємо справу з гідним супротивником. Я зазнав поразки в Лондоні. Будемо сподіватися, що ви відіграєтесь у Девонширі. І все ж мене це дуже турбує.

— Що?

— Та ваша поїздка. Справа дуже недобра, Ватсоне. Погана і небезпечна. І чим більше я про неї міркую, тим менше і менше вона мені подобається. Смійтеся, друже мій, смійтеся, але я буду дуже радий, якщо ви повернетесь на Бейкер-стріт здоровим і неушкодженим.

Розділ VI

БАСКЕРВІЛЬ-ХОЛ

Сер Генрі Баскервіль і доктор Мортімер закінчили всі свої справи до призначеного дня, і ми вирушили, як домовилися, в Девоншир. Проводжаючи мене на вокзал, Шерлок Голмс всю дорогу давав мені напутні вказівки та поради.

— Не буду казати, кого підозрюю й які маю здогади, Ватсоне, щоб у вас не склалося упередженої думки, — сказав він. — Мені потрібні факти, викладені докладно, а вже співставляти їх я буду сам.

— Що ж вас цікавить? — перепитав я.

— Все, що так чи інакше стосується цієї справи, особливо взаємини між молодим Баскервілем і його сусідами, а якщо

дізнаєтеся щось нове про смерть сера Чарльза, то зазначте і це. За останні дні я дещо порозпитував, але, на жаль, результатами похвалитися не можу. Мені вдалося з'ясувати тільки одне: найближчий спадкоємець, пан Джеймс Дезмонд, справді чудовий чоловік вельми поважного віку, тому це не його підступи. Гадаю, що ми сміливо можемо більше не займатися ним. Отже, залишаються тільки ті люди, котрі складуть безпосереднє оточення сера Генрі Баскервіля.

— А чи не краще відразу ж звільнити подружжя Берріморів?

— В жодному разі! Гіршу помилку важко зробити. Якщо вони ні в чому не винні, це буде жорстокою несправедливістю, а якщо винні, то їх потім уже не знайдеш. Ні, ні! Нехай так і залишаються підозрюваними. Потім, якщо не помиляюся, там ще є конюх, двійко фермерів, наш приятель доктор Мортімер, мабуть, людина бездоганної чесності, і його дружина, про котру ми нічого не знаємо. Не забудьте і натураліста Степлтона із сестрою, кажуть, вельми привабливою панночкою. Далі йдуть пан Френкленд із Лефтер-холу, також невідомо хто, і кілька інших сусідів. Ось люди, які мають перебувати під вашим наглядом.

— Спробую не осоромитися.

— Зброю взяли?

— Так, гадаю, це не буде зайвим.

— Безумовно. Тримайте револьвер при собі і вдень, і вночі, і не ослабляйте пильності ні на секунду.

Наші друзі вже встигли придбати квитки в першому класі і чекали нас на платформі.

— Ні, нічого нового, — підтвердив доктор Мортімер, відповідаючи на запитання мого товариша. — Можу тільки присягнути, що останні два дні стеження за нами не було. Ми весь час про це пам'ятали, і від нашої уваги ніхто б не вислизнув.

— Сподіваюся, ви були нерозлучні ці дні?

— Так, за винятком учорашнього. У мене така традиція — після приїзду в місто присвячувати один день цілком розвагам, і вчора я був у музеї Хірургічного коледжу.

— А я пішов у парк повитріщатися на людей, — сказав Баскервіль. — І все обійшлося тихо й мирно.

— Проте це було нерозсудливо з вашого боку, — зауважив Голмс насупившись і похитав головою. — Я вас прошу, сер Генрі, не виходьте без супутників, інакше вам не оминуть лиха. Ви знайшли інший черевик?

— Ні, сер, той зник безслідно.

— Он як? Цікаво! Ну, всіляких вам гараздів, — додав він, коли потяг рушив. — Сер Генрі! Пам'ятайте настанову з дивної легенди, яку нам читав доктор Мортімер, і остерігайтеся виходити на торф'яні болота вночі, коли злі сили панують безроздільно.

Я визирнув із вікна і побачив удалині високу, худорляву постать Шерлока, котрий нерухомо стояв на платформі та дивився вслід потягу.

Ми рухалися швидко, й я почувався якнайкраще. Придивлявся до своїх супутників і бавився зі спаніелем доктора Мортімера. Через якихось дві-три години земля вздовж полотна змінила бурий відтінок на червоний, цегла поступилася місцем граніту, а розгороджені пишні луки, на яких руді корови пощипували соковиту траву, свідчили про те, що клімат у цих місцях, при всій вологості повітря, значно лагідніший, ніж на сході.

Молодий Баскервіль не відходив від вікна і радісно вигукував при вигляді рідних девонширських краєвидів.

— Де тільки мені не довелося побувати з того часу, як я поїхав звідси, докторе Ватсон! — просторікував він. — І все ж ці місця ні з чим не порівняєш.

— Покажіть нам такого девонширця, котрий не захоплювався б своїм Девонширом.

— Тут справа не лише в Девонширі, а й у людях, котрі його населяють, — додав доктор Мортімер. — Одного погляду на круглий череп нашого товариша досить, аби виявити в ньому представника кельтської [7] раси, з її захопленістю, з її схильністю до сильних почуттів. У покійного сера Чарльза була абсолютно рідкісна будова черепа — наполовину галльська, наполовину іберійська. Сер Генрі, але ж ви, здається, з дитинства не бачили Баскервіль-холу?

— Я його ніколи не бачив, бо ми жили в маленькому котедржі на південному узбережжі. Коли батько помер, мені минав дванадцятий рік, і я відразу ж поїхав до наших друзів в Америку. Ці місця для мене майже так само нові, як і для доктора Ватсона, й я просто не дочекаюся, коли нарешті з'являться торф'яні болота.

— Он як! У такому випадку ваше бажання здійснилося — можете милуватися ними, — сказав доктор Мортімер, показуючи у вікно.

Вдалині за зеленими квадратами пасовищ і хвилястою межею лісу, немов фантастичне марево, що виникло уві сні, з'явився сумовитий сірий пагорб зі зазубреним вершечком. Баскервіль дивився туди не відриваючись, і ці жадібні погляди свідчили про те, як багато означає для нього перше знайомство із суворим краєм, де люди, близькі йому по крові, правили так довго і залишили після себе такий глибокий слід. Цей молодик у спортивному костюмі і з явним американським акцентом сидів поруч зі мною в звичайному залізничному вагоні, і все ж, споглядаючи на його смагляве виразне обличчя, я відчував у ньому справжнього нащадка тих свавільних і владних людей. Густі брови, тонкі ніздрі та великі карі очі свідчили про гордість, відвагу та силу. Якщо непривітні торф'яні болота поставлять нас обличчям до обличчя до важкого та небезпечного завдан-

ня, то заради такого чоловіка можна піти на багато що, бо він сміливо розділить із тобою будь-який ризик.

Потяг зупинився на маленькій, глухій станції і ми вийшли з вагона. За низьким білим парканом стояв шарабан, запряжений парою невисоких, кремезних конячок. Наш приїзд, либонь, став тут визначною подією, бо навіть начальник станції та носії — всі оточили нас, пропонуючи свою допомогу. Це було миле сільське містечко, але, на свій подив, я побачив біля виходу з платформи двох солдатів у темних одностроях, котрі стояли, спираючись на карабіни, і пильно видивлялися на нас. Кучер, незграбний чолов'яга з грубими рисами обличчя, зняв шапку, вітаючи сера Генрі Баскервіля, і через кілька хвилин ми вже швидко їхали по широкій білій дорозі. По обидва її боки здіймалися зелені схили пасовищ, будиночки із загостреними дахами визирали з густого листя, але попереду, за межами цього мирного, залитого сонцем краю, темніючи на горизонті вечірнього неба, вимальовувалася похмура лінія торф'яних боліт, що переривалася гострими шпильями зловісних пагорбів.

Наш транспорт звернув на бічну дорогу, і ми почали підійматися вгору глибокими коліями, прокладеними століття тому між високими насипами, на яких росли м'ясисті хвощі та вологий мох. Відливала бронзою папороть і листя ожини виблискувало в променях призахідного сонця. Продовжуючи підйом, ми проїхали вузьким кам'яним мостом через бурхливу річку, яка швидко мчала між сірими валунами, бризкаючи на них піною. І дорога, і річка вилилися долиною, густо зарослою дубняком і соснами.

На кожному закруті Баскервіль захоплено йойкав, із цікавістю роззираючись довкола, і закидав нас незліченними питаннями. На його погляд, все тут було прекрасно, але я не міг позбутися суму, який навіювали на мене ці пасовища й узгір'я, що явно відчували сліди осені. Жовте листя злітало на землю

і, пурхаючи, килимом встеляло стежки. Стукіт коліс нашого екіпажу поступово завмер, потонув у густому шарі гниючої трави. «Сумні дари кидає природа під ноги новому власнику Баскервіль-холу!» — подумав я.

— Погляньте! — раптом вигукнув доктор Мортімер. — Що це?

Перед нами підіймалося круте узгір'я, поросле вересом, — перший передвісник близькості торф'яних боліт. На вершечку цього узгір'я, немов кінна статуя на п'єдесталі, чітко вимальовувався вершник із гвинтівкою напоготові. Він спостерігав за дорогою, якою ми їхали.

— Перкінсе, що це означає? — поцікавився лікар.

Наш візник обернувся на козлах:

— З прінстаунської в'язниці втік арештант, сер. Ось уже третій день, як його шукають. Виставили чатових на всіх дорогах, на всіх станціях, та наразі все марно. Тутешній народ дуже цим невдоволений, сер.

— Чому? Адже того, хто наведе на слід, чекають п'ять фунтів.

— Та воно ніби так, сер, та тільки на п'ять фунтів надії мало, а ось що він горло тобі переріже, це швидше. Така людина ні перед чим не зупиниться, це не якийсь там дрібний злодюжка.

— Хто ж він?

— Селден, котрий скоїв убивство у Ноттінг-гіллі.

Я добре пам'ятав справу Селдена, бо свого часу Шерлок Голмс займався нею, зацікавившись жорстокістю, з якою було скоєно вбивство, і печаттю безцільного звірства, що позначала всі дії цього нелюда. Злочин був настільки жахливий, що у суддів зародився сумнів у ясності розуму Селдена, і тому смертну кару йому замінили в'язницею.

Шарабан піднявся на узгір'я і перед нами розкинулися величезні простори торф'яних боліт із дольменами [8] з уламків скель і кам'яними стовпами, що виднілися на них подекуди. Хо-

лодний вітер, що налетів звідти, пронизав нас до кісток. Десь там, на сумній гладі цих боліт, диявол у людській подобі, наче дикий звір, відлежувався в норі, плакаючи в серці ненависть до людей, котрі вигнали його зі свого суспільства. Лише цього бракувало, щоб посилити те похмуре, що тайлося в голій пустелі, що стелилася перед нами, в уривчастому вітрі і темніючому небі. Навіть Баскервіль замовк і щільніше підіткнув на собі плаща.

Родючі місця залишилися позаду і нижче від нас. Ми озирнулися — промені сонця, що заходить, перетворювали стрімкі струмочки в золоті стрічечки, палали на піднятій плугом землі і густих хащах чагарнику. Дорога, яка перетинає червонувато-оливкові перевали з величезними валунами, ставала все запусенішою та суворішою. Час від часу перед нами виростили обнесені кам'яними огорожами котеджі, скупі обриси яких не були прикрашені навіть плющем. А потім перед нашими очима постала схожа на глибоку чашу долина з немічними дубами та соснами, покрученими та погнутими вітрами, бурхливими тут споконвіків. Над деревами підіймалися дві високі, вузькі башточки. Наш візник показав на них батогом.

— Баскервіль-хол, — підказав він.

Господар маєтку піднявся у візку на повний зріст — щоки у нього розпашілися, в очах спалахнув вогонь. Через кілька хвилин ми під'їхали до візерункових чавунних воріт із двома вкритими мохом колонами, які увінчувалися головами вепрів — гербом Баскервілів. Кам'яний будиночок воротаря був старий, із оголеними кроквами, але перед ним стояла нова, ще не закінчена будова — перший плід, народжений південноафриканським золотом сера Чарльза.

За воротами тягнулися два ряди високих старих дерев; їхні гілки замикалися похмурим склепінням у нас над головою. Стукіт коліс знову потонув у шереху листя. Баскервіль сіпнувся,

задивляючись у довгу темну прогалину алеї, наприкінці якої виднілися примарні обриси будинку.

— Це сталося тут? — тихо спитав він.

— Ні, ні, в тисовій алеї, вона з іншого боку.

Молодий спадкоємець кинув навколо себе похмурий погляд.

— Мене анітрохи не дивує, що, живучи тут, дядько весь час чекав якоїсь біди, — сказав він. — Тут кого завгодно дрижаки вхоплять. Чекайте, не мине й півроку, як я проведу сюди електрику, і ви не впізнаєте ці місця! Біля входу світлитимуться ліхтарі Едісона та Свана [9] по тисячі свічок кожен.

За алеєю відкривався широкий газон, й обігнувши його, ми підїхали до будинку. У сутінках я міг розгледіти лише масивний фасад і терасу. Все було суцільно повите плющем, що залишав відкритими тільки віконні амбразури й овали гербів. Дві старовинні зубчасті вежі з бійницями здіймалися над цією частиною будівлі. Праворуч і ліворуч до них долучалися два крила з чорного граніту, пізнішої прибудови. Крізь вікна з безліччю плетінь на газон лилося неяскраве світло, над крутим гострим дахом із високими трубами здіймався стовп темного диму.

— Ласкаво просимо, сер Генрі! Ласкаво просимо в Баскервіль-хол!

Високий чоловік виступив із тіні, що падала від тераси, і відчинив дверцята шарабана. В освітлених дверях холу з'явився силует жінки. Вона також підійшла до нас і допомогла чоловікові зняти наші валізи.

— Сер Генрі, ви не будете заперечувати, якщо я поїду одразу ж додому? — попросив доктор Мортімер. — Мене чекає дружина.

— Сидіть, пообідайте з нами!

— Ні, чесно, не можу. Справ, імовірно, також багато накопичилося. Я б із задоволенням сам показав вам будинок, але

Беррімор зробить це краще за мене — він чудовий гід. Усього доброго! І пам'ятайте: коли б я вам не знадобився, вдень чи вночі, не соромтеся посилати за мною.

Стукіт коліс поступово завмер у глибині алеї, а важкі двері зачинилися за нами.

Хол, в якому ми опинилися, був дуже гарний — просторий, високий, із масивними кроквами з потемнілого від часу дуба. У старовинному каміні з чавунною решіткою для дров потріскували і шипіли поліна. Змерзнувши після довгої їзди, ми з сером Генрі простягнули руки до вогню. Потім стали розглядати дубову обшивку холу, високе, вузьке вікно з кольоровими шибками, оленячі голови та герби на стінах, що нечітко виднілися в тьмяному світлі лампи.

— Я саме так і уявляв собі все це, — сказав господар, — адже мої предки жили в цій оселі впродовж п'яти століть! Як згадаєш про це, мимоволі налаштуєшся на урочистий лад.

Його смагляве обличчя пашіло дитячим захопленням. Він стояв у колі світла, що падало від люстри, а довгі тіні лягали по стінах і чорним саваном збиралися над ним.

Беррімор розніс наші валізи по кімнатах і, повернувшись, шанобливо схилився перед нами, як і пасувало добре вишколеному слугі. Зовнішність у нього була незвичайна — високий, статечний, із густою чорною бородою, що відтіняла бліде добропорядне обличчя.

— Накажете подавати обід, сер?

— Він готовий?

— Через кілька хвилин, сер. Гаряча вода у вас у кімнатах. Ми з дружиною будемо щасливі, сер Генрі, залишитися тут на перших порах, але ж за нових порядків вам буде потрібен великий штат.

— За яких таких нових порядків?

— Хочу сказати, що сер Чарльз вів усамітнений спосіб життя і ми вдвох цілком могли обслужити його, а ви, сер, імовірно, будете жити на широку ногу, і вам доведеться облаштувати все по-новому.

— То ви з дружиною хочете звільнитися?

— Якщо тільки це не заповдіє вам якихось незручностей, сер.

— Але ж ваші предки впродовж кількох поколінь жили в Баскервіль-холі. Мені б дуже не хотілося з перших же своїх кроків так нищити старі сімейні традиції.

Я помітив сліди хвилювання на блідому обличчі дворецького.

— Нам із дружиною це також буде не легко, сер. Але, правду кажучи, ми дуже прив'язалися до сера Чарльза і досі ніяк не оговтаємося після його смерті. Нам важко тут залишатися. Ми вже не можемо почуватися в Баскервіль-холі, як раніше.

— Що ж ви будете робити?

— Сподіваюся, сер, що нам вдасться налагодити якусь справу. Адже сер Чарльз не обійшов нас своєю щедрістю... А тепер дозвольте показати вам ваші кімнати.

Горішня частина старовинного холу була обведена галереєю з перилами, на яку вели сходи в два прогони. Звідти вздовж всієї будівлі тягнулися два довгих коридори, куди виходили всі спальні. Моя була в одному крилі зі спальнею Баскервіля, майже двері в двері. Ці кімнати виявилися сучаснішими, ніж центральна частина оселі, а світлі шпалери та безліч запалених свічок одразу ж пом'якшили важке враження, яке склалося у мене після приїзду в Баскервіль-хол.

Однак їдальня в нижньому поверсі вразила нас своїм похмурим виглядом. Це була довга кімната з помостом для господарського столу, відокремленим однією сходинкою від тієї її частини, де належало сидіти особам нижчого стану. У дальньо-

му кінці містилися хори для менестрелів. Високо у нас над головою чорніли величезні балки, за якими виднілася закіптюжена стеля. Не виключено, що палаючі факели, строкатість і буйні веселощі стародавніх бенкетів пом'якшували похмурість цієї кімнати, але не зараз, коли в ній під єдиною лампою з абажуром сиділи два джентльмени, одягнені в усе чорне, їхні голоси звучали приглушено, і настрої у них був зовсім не піднесений. Довга низка пращурів у найрозмаїтіших костюмах — починаючи з вельможі епохи королеви Єлизавети та закінчуючи жевжиком часів Регентства — дивилися на нас зі стін, пригнічуючи своєю мовчанкою. Розмова за столом якось не клеїлася, й я відчув полегшення, коли, закінчивши обід, ми перейшли курити в білярдну — кімнату цілком сучасну.

— Що й казати, обстановка не з веселих, — сказав сер Генрі. — З цим усім, звісно, можна змиритися, але зараз я почувуюся не в своїй тарілці. Не дивно, що мій дядечко нервував, живучи сам-один у такому обійсті. Ну що ж, мабуть, розійдімося. Може, вранці нам здасться тут уже не так химерно.

Перш ніж лягти спати, я відкрив штору та подивився у вікно. Воно виходило на газон перед входними дверима. За газоном, гойдаючись на вітрі, стогнали високі дерева. У просвіті між хмарами, що швидко втікали, проглянув місяць. В його холодному сяйві за деревами виднілася нерівна гряда скель і довга лінія похмурих боліт. Я засунув фіранку, переконавшись, що останнє моє враження від Баскервіль-холу нітрохи не різниться від першого.

Але воно виявилось не останнім. Незважаючи на втому, я таки не міг заснути і, перевертаючись із боку на бік, марно кликав до себе сон. Десь далеко годинник відбивав кожні п'ятнадцять хвилин, і більше нічого не порушувало мертвої тиші, що панувала в будинку. І раптом у глуху північ мого слуху торкнувся абсолютно виразний звук, в природі якого сумніватися

не доводилося. Це були ридання, приглушені, судомні схлипування жінки, чиє серце розривалося від горя. Я звівся на ліжку і став напружено дослухатися. Плач лунав десь близько, в самому будинку. Я дочекав із півгодини, насторожившись усім своїм еством, але не почув більше нічого, крім удару годинника та шереху плюща, що увивав стіни.

Розділ VII

СТЕПЛТОН ІЗ МЕРРІПІТ-ГАУЗУ

Свіжа принадність ранку стерла з нашої пам'яті гнітюче враження, яке залишилося у нас обох після першого знайомства з Баскервіль-холом. Коли ми із сером Генрі сіли снідати, яскраве сонячне світло вже лилося у вузькі вікна з кольоровими гербами на шибах, розкидаючи по підлозі свої строкаті відблиски. Темна дубова обшивка відливала бронзою в золотих променях, і тепер нам важко було уявити, що всього лише напередодні ввечері ця кімната навіювала на нас такий смуток.

— Будинок тут ні при чому, ми, ймовірно, самі в усьому винні, — сказав баронет. — Втомилися з дороги, змерзли, ось нам і здалося все таким похмурим. А за ніч відпочили, відчуваємося чудово, і навколо також усе звеселилося.

— Однак не можна приписувати все винятково нашому настрою, — відповів я. — Скажіть мені, наприклад, невже ви не чули серед ночі чийсь плач, схоже, жіночий?

— А знаєте, мені також здалося щось подібне, коли дрімав. Я довго прислухався і потім вирішив, що це мені наснилося.

— Ні, я дуже ясно все чув і впевнений, що плакала жінка.

— Треба зараз же побалакати з Беррімором.

Він викликав дворецького дзвінком і звернувся до нього за поясненнями. Мені здалося, що бліде обличчя слуги зблідло ще більше, коли він почув запитання господаря.

— У будинку живе лише дві жінки, сер Генрі, — відповів Беррімор. — Одна з них посудниця, котра спить в іншому крилі, а друга — моя дружина, але запевняю, що вона не плакала.

Й усе ж він сказав нам неправду, бо після сніданку мені довелося зіткнутися з пані Беррімор у коридорі, на яскравому світлі. Я побачив високу жінку з крупними рисами обличчя і зі строго стиснутими губами, котра трималася дуже невимушено. Але очі — червоні, з припухлими віками — видали її. Отже, вона таки плакала вночі, а якщо так, то чоловік не міг не знати про це. Й усе ж він відважився навіть на те, що його можуть викрити в брехні. Навіщо? І чому вона так гірко плакала?

Чимось таємничим і похмурим віяло від цього блідого, солідного чоловіка з чорною бородою. Він перший виявив тіло сера Чарльза, й обставини смерті старого Баскервіля були відомі нам тільки з його слів. Невже ж саме Беррімора ми бачили в кебі на Ріджент-стрит? У будь-якому разі, борода була така сама. Візник повідомляв про чоловіка середнього зросту, але це враження могло бути помилковим. Як же мені встановити істину? Перш за все треба, звісно, побачити начальника поштової контори в Ірімпені та дізнатися у нього, чи була наша телеграма передана Беррімору власноруч. І в тому, і в іншому випадку у мене принаймні буде що повідомити Шерлоку Голмсу.

Сер Генрі зайнявся після сніданку переглядом ділових паперів, і я цілком міг розпоряджатися своїм часом. Пройшовши чотири милі по хорошій дорозі вздовж боліт, я вийшов до маленького, непоказного селища, в якому мені насамперед кинулися в очі дві солідніших, ніж інші, споруди — готель і будинок доктора Мортімера. Начальник поштового відділення, котрий

виявився також і тутешнім крамарем, запам'ятав нашу телеграму.

— Певна річ, сер, — сказав він, — я доставив її пану Беррімору, як і було вказано.

— А хто її відносив?

— Мій синочок. Джеймсе, адже ти доставив телеграму в Баскервіль-хол, пану Беррімору?

— Так, татку.

— І вручив йому особисто? — уточнив я.

— Ні, пан Беррімор був десь на горищі, й я віддав телеграму його дружині, а вона обіцяла негайно ж передати йому.

— А самого пана Беррімора ти бачив?

— Ні, сер, я ж кажу, що він був на горищі.

— Звідки ж ти знаєш, де він був, якщо сам його не бачив?

— Ну, дружина ж мала б знати, де він, — роздратовано сказав поштар. — Адже телеграма доправлена? А якщо сталася якась помилка, нехай пан Беррімор сам поскаржитья.

Продовжувати допит було б безглуздо, але мені стало ясно, що хитрий прийом Голмса ні до чого не призвів і ми так і не дізнаємося, їздив Беррімор у Лондон, чи ні. Припустімо, що їздив. Припустімо, що він — останній, хто бачив сера Чарльза в живих, перший вистежив його спадкоємця, як тільки той приїхав до Англії. Що з цього випливає? Діє Беррімор за чиєюсь намовою, чи в нього є свої власні підступні плани? Який йому сенс переслідувати Баскервілів? Я згадав дивне застереження, складене з газетних вирізок. Невже це справа рук Беррімора? А може, його надіслав хтось інший, хто намагається нашкодити йому? Єдине задовільне пояснення дав всьому цьому сер Генрі, сказавши, що якщо Баскервілів вдасться відлякати від родового маєтку, то подружжя Берріморів забезпечить собі безтурботне існування до кінця днів своїх. Але хіба це якоюсь мірою виправдовує ту

глибоку та тонку інтригу, яка невидимим мереживом обплітає молодого баронета? Голмс сам визнав, що серед усіх його сенсаційних розслідувань ця справа найзаплутаніша та найскладніша.

Повертаючись безлюдною, похмурої дорогою, я молив Бога, щоб мій приятель вивільнився якнайшвидше і, приїхавши сюди, зняв із мене таку важку відповідальність.

Мої роздуми були раптово обірвані звуком швидких кроків позаду. Чийсь голос гукнув мене на ім'я. Я озирнувся, сподіваючись побачити доктора Мортімера, але, на мій подив, за мною поспішав якийсь невисокий, худорлявий блондин років тридцяти п'яти-сорока, з чисто поголеною, дещо пісною фізією і вузьким довгим підборіддям. На ньому був сірий костюм і соллом'яний капелюх. Через плече в нього висіла бляшана ботанічна скринька, а в руках він тримав зелений сачок на метеликів.

— Даруйте мені мою сміливість, докторе Ватсон, — ще не віддихавшись як слід, озвався незнайомиць. — Ми тут люди прості і не чекаємо офіційних репрезентацій. Ви, можливо, чули про мене від нашого спільного приятеля, Мортімера. Я Степлтон із Мерріпіт-гаузу.

— Вас неважко впізнати по скриньці та сачку, — вклонився я, адже знав, що пан Степлтон — натураліст. — Але як ви здогадалися, хто я?

— Я сидів у Мортімера, і він показав мені вас із вікна своєї приймальні, коли ви проходили повз. Нам із вами по дорозі, й я вирішив наздогнати вас і назватися. Сподіваюся, сер Генрі не надто втомився після довгої мандрівки?

— Ні, він добре почувається, дякую вам.

— Ми всі боялися, що після сумної смерті сера Чарльза новий баронет не захоче жити тут. Важко вимагати від заможного чоловіка, щоб він заживо поховав себе в такій глушині, бо ви ж розумієте, як багато буде означати його присутність для всієї

нашої округи. Сподіваюся, що ця історія не вселила серу Генрі якогось забобонного страху?

— Ні, не думаю.

— Ви, природно, знаєте легенду про жахливого собаку, який нібито переслідує рід Баскервілів.

— Авжеж.

— До чого ж тутешні фермери і забобонні! Просто вражає! Адже вони мало не всі готові заприсягатися, що бачили на болотах це чудовисько. — Степлтон промовляв із усмішкою, але я прочитав в його очах, що він ставиться до своїх слів набагато серйозніше. — Легенда повністю оволоділа уявою сера Чарльза, вона й привела його до трагічного кінця.

— Яким чином?

— Коли у людини так сильно натягнуті нерви, поява будь-якого собаки може згубно позначитися на його хворому серці. Мені здається, що того вечора сер Чарльз справді побачив щось подібне в тисовій алеї. Я дуже любив старого і, знаючи про його хвороби, так і чекав якоїсь напасти.

— Звідки ви знали, що у нього хворе серце?

— Від мого товариша, Мортімера.

— Отже, ви гадаєте, що на сера Чарльза кинувся якийсь собака і він помер зі страху?

— Може, ви володієте якоюсь іншою інформацією?

— Ні, я ще не встиг зробити якісь висновки.

— А пан Шерлок Голмс?

На секунду в мене перехопило подих від цих слів, але спокійне обличчя та твердий погляд мого співрозмовника свідчили про те, що він і не думав застати мене зненацька своїм запитанням.

— Докторе Ватсон, навіщо нам прикидатися, ніби ми не знаємо вас? — сказав він. — Чутки про знаменитого сищика проникли і в наші краї, а хіба ви можете прославляти його, самі залишаючись

у тіні? Мортімер не став заперечувати, що ви й є той самий доктор Ватсон. А якщо ви з'явилися тут, отже, пан Шерлок Голмс зацікавився цією справою, і мені, певна річ, цікаво знати його точку зору.

— На жаль, я не можу відповісти на ваше запитання.

— Тоді дозвольте спитати, чи не вшанує він нас своїми відвідинами?

— Зараз він не може поїхати з Лондона. У нього є й інші справи.

— Як шкода! Він міг би пролити світло на те, що ховається в темряві для всіх нас. Але ви також провадите розслідування, докторе Ватсон, й якщо я в змозі хоч чимось посприяти вам, звертайтеся, прошу. Мені було б достатньо одного натяку, кого ви підозрюєте, як маєте намір узятися до справи, і, можливо, я вже зараз допоміг би вам порадою або вказівкою.

— Запевняю вас, я просто приїхав погостювати у свого приятеля, сера Генрі, і жодної допомоги мені не треба.

— Чудово! — вигукнув Степлтон. — Ви робите абсолютно правильно: обережність передусім! Я цілком заслужив на таку відповідь за свою нав'язливість і обіцяю вам більше не торкатися цього питання.

Ми підійшли до того місця, де праворуч від дороги починалася заросла стежка, що вузькою стрічкою в'ється серед боліт. Лівіше стояв крутий, усіяний валунами пагорб, на якому в стародавні часи велися розробки граніту. Обернений до нас бік цього пагорба був не що інше, як стрімкий укіс, густо зарослий папороттю й ожиною. Вдалині, на горизонті, здіймалися сірі хмари диму.

— Цією стежкою звідси не так уже й далеко до Мерріпіт-газу, — повідомив Степлтон. — Не пошкодуйте години часу, і я буду мати задоволення відрекомендувати вас своїй сестрі.

Першої миті я подумав, що мені слід бути біля сера Генрі, але потім згадав рахунки і папери, що купую лежали у нього

на столі. Вже тут я нічим не міг йому зарадити. А Шерлок просив мене познайомитися з людьми, котрі живуть по сусідству з Баскервіль-холом. Тому я пристав на запрошення Степлтона, і ми звернули праворуч.

— Чудові тут місцини! — сказав він, споглядаючи на хвилясту лінію зелених пагорбів, над якими морськими валами підіймалися фантастичні обриси гранітної гряди. — Ці болота ніколи вам не надокучать. А скільки таємниць вони зберігають — безкраї, пустельні, загадкові!

— Ви добре їх знаєте?

— Я ж тут усього другий рік. Місцеві автохтони, мабуть, назвуть мене новаком. Ми переїхали сюди незабаром після приїзду сера Чарльза, але я, за своїм покликанням, уже встиг обстежити тут кожен закуток. Наважусь сказати, що тепер мало хто знає торф'яні болота краще за мене.

— А хіба це така нелегка річ?

— Дуже нелегка. Ось, наприклад, придивіться до тієї рівнини з химерними пагорбами, що подекуди піднімаються. Чим вона може бути чудова?

— По ній добре скакати галопом.

— Кожен так сказав би на вашому місці, а між тим така помилка вже багатьом коштувала життя. Бачите, скільки на ній яскраво-зелених галявин?

— Так, це, ймовірно, ті місця, де ґрунт кращий?

Степлтон засміявся.

— Перед вами величезна Грімпенська багнюка, — сказав він. — Якщо туди потрапляє людина чи тварина — один необережний крок, і все, капець. Я тільки вчора бачив, як туди приволікся чийсь поні і, природно, загинув. Його голова довго визирала над болотом. Він усе тягнув шию, намагався видертись, але врешті-решт засмоктало бідачку. Там навіть у посуху небезпечно

ходити, а після осінніх дощів це й зовсім згубне місце. І тим менше я не раз пролазив у саме серце Грімпенської багнюки та повертався звідти живим. Дивіться, ще один нещасний поні!

У зеленій осоці перекочувалось і билося щось темне. Потім над заростями майнула болісно витягнута шия, і болото наповнилося страшним зойком. Я похолов від жаху, але у мого супутника були, мабуть, міцніші нерви.

— Згинуло! — сказав він. — Засмоктало. Другий за два дні, тільки у мене на очах. А скільки їх ще зникло! Вони як занадіялися туди в посуху, так і ходять до самої осені. І часто гинуть. Так, Грімпенська багнюка — страшне місце.

— Але ви все ж ходите туди?

— Атож, там є дві-три стежини, якими спритний чоловік може пройти. Я відшукав їх.

— Але навіщо вам ходити в таке небезпечне місце?

— Он бачите ті пагорби вдалині? Це справжні острівці серед непрохідної багнюки, яка тихцем оточила їх зусібіч. Якщо на них вилізти, то побачите, які там рідкісні рослини, які метелики!

— Що ж, колись спробую.

Степлтон із подивом вилупився на мене.

— Бійтеся Бога, викиньте цю думку з голови! — сказав він. — Ваша смерть буде на моїй совісті. Назад вам не повернутися, повірте. Я сам тільки тому і наважуюся туди ходити, що у мене є складна система позначок.

— Стійте! — гукнув я. — Що це?

Неголосне, протяжне та невимовно тужливе виття пролунало над болотами. Повітря наповнилося ним, але звідки чулося, визначити було неможливо. Розпочавшись із невиразного стогону, цей звук поступово перейшов у глухе ревіння, що знову знітилося до щемливого стогону. Степлтон якимось дивно глянув на мене.

— Таємничі місця ці болота, — сказав він.

— Що це таке?

— Фермери торочать, що так виє собака Баскервілів, коли шукає свою жертву. Мені й раніше доводилося його чути, але сьогодні щось уже надто голосно.

Похоловши від страху, я оглянув широку рівнину, що підіймається до горизонту, вкриту зеленими заростями осоки. Ні шереху, навіть найменших ознак життя на ній — лише дві ворони голосно каркали, сидячи на кам'яному стовпі позад нас.

— Ви ж освічена людина, вас такою нісенітницею не здурити, — сказав я. — Як пояснюєте це виття?

— Багнюка іноді видає дуже дивні звуки. Чи то мул осідає, чи вода підіймається на поверхню, чи ще щось, хто знає?

— Ні, ні! Це був голос живої істоти.

— Може, й так. Вам ніколи не доводилося чути, як лементує бугай?

— Ні, не доводилося.

— В Англії цей птах трапляється тепер дуже рідко, по суті він практично вимер, але на таких болотах усе можливо. Я б анітрохи не здивувався, якщо б виявилось, що до нас долинув голос однієї з останніх представниць цього виду.

— В житті не чув більш дивних і страшних звуків!

— Що й казати, місця таємничі. Погляньте на той пагорб. Що це таке, як гадаєте?

Крутий схил був вкритий гейби кільцями із сірого каменю. Я нарахував їх близько двадцяти.

— Що це? Кошари?

— Ні, це житла наших поважних пращурів. Доісторична людина густо заселяла торф'яні болота, і позаяк після неї тут ніхто не жив, то весь цей домашній затишок залишився цілим і неушкодженим. Тільки дахів бракує. За бажання можна піти туди і побачити залишки вогнища та ложа.

— Та це ж ціле містечко! Коли ж воно було заселене?

— Неолітична людина [10] — точний період не встановлено.

— А чим ця людина займалася?

— Пасла стада тут же, на схилах, а коли кам'яна сокира почала поступатися першістю бронзовій палиці, навчилася добувати олово. Бачите он той рів на протилежному пагорбі? Це сліди її роботи. Так, докторе Ватсон, ви знайдете багато цікавих особливостей на наших болотах. О, вибачте, будь ласка! Це, мабуть, Cyclopides!

Повз нас пролетів маленький метелик, і Степлтон із вражаючою швидкістю та спритністю кинувся за ним навздогін. Я з жахом побачив, що метелик полетів прямо до багнуки, але мій новий знайомий, ніби нічого не трапилося, стрибав із купини на купину і розмахував своїм зеленим сачком. Сірий костюм і рвучкі рухи надавали йому самому схожості з якимось величезним метеликом. Я стояв, дивлячись на нього зі змішаним почуттям захоплення та страху. Мені здавалося, що він ось-ось оступиться і впаде в зрадницьку твань. Раптом позад мене почулися чийсь кроки. Я озирнувся і побачив майже поруч із собою жінку. Вона з'явилася з того боку, де виднівся дим, що вказує на близькість Мерріпіт-гаузу, але раніше я не міг її помітити, бо стежка, якою вона чимчикувала, йшла під ухил.

Я не сумнівався, що це й є панна Степлтон, оскільки навряд чи в тутешніх місцях доводилося розраховувати на зустріч із іншими жінками. Крім цього, мені розповідали про неї як про красуню, а жінка на стежці справді вражала своєю вродою, звабою не зовсім звичайного типу. Більшої несхожості між сестрою і братом важко було собі уявити. Він — безбарвний блондин із сірими очима, вона брюнетка — таких пекучих брюнеток мені ще не доводилося зустрічати в Англії — витончена, струнка, висока. Її тонкі, гордовиті риси були настільки правильні, що обличчя могло б здатися неживим, якби не виразний рот

і швидкий погляд прекрасних темних очей. Ідеальна фігура, ошатна сукня — як дивно було бачити таку істоту на безлюдній стежині, що в'ється серед торф'яних боліт! Коли я озирнувся, погляд цієї жінки був спрямований на Степлтона, але вона тут же додала в швидкості та підійшла до мене. Я зняв капелюха, вже приготувавшись пояснити свою присутність тут, як раптом слова красуні спрямували мої думки на зовсім інший шлях.

— Їдьте звідси! — благала вона. — Негайно повертайтеся до Лондона!

У відповідь на це я міг тільки з приголомшеним виглядом втупитися в жінку. Вона блиснула очима та нетерпляче тупнула ногою.

— Навіщо ж мені їхати? — не збагнув я.

— Не вимагайте пояснень, — вона промовляла тихо, швидко і легко гаркавила. — Заради Всевишнього, послухайтеся моєї поради! Їдьте, і щоб ноги вашої більше не було на цих болотах!

— Але ж я тільки-но приїхав!

— Боже милий, — вигукнула вона, — невже ви не розумієте, що я бажаю вам добра? Їдьте в Лондон! Сьогодні ж! Вам не можна тут залишатися. Цить! Мій брат іде! Не кажіть йому ні слова... Будьте такі люб'язні, зірвіть мені он ту орхідею. У нас тут дуже багато орхідей, але ви трохи спізналися: до осені вони вже починають відцвітати, і тутешня природа таки втрачає свою красу.

Степлтон залишив гонитву за метеликом і підійшов до нас, весь червоний і захеканий.

— А, це ти, Беріл! — сказав він, і я не відчув у цьому привітанні особливої сердечності.

— Як ти розпалився, Джеку!

— Та я погнався за чудовим екземпляром Cyclopides. Їх тут не часто побачиш пізньої осені. І подумай, який жаль, я не спіймав!

Він теревенив спокійно-зневажливим тоном, а сам весь час перекидав погляд своїх маленьких сірих очиць із сестри на мене.

— Сподіваюся, ви встигли познайомитися?

— Аякже. Я казала серу Генрі, що зараз уже пізно милуватися красотами наших боліт — орхідеї відцвітають.

— Що? Як гадаєш, хто перед тобою?

— Сер Генрі Баскервіль.

— Ні, ні, — сказав я, — не нагороджуйте мене чужим титулом. Я всього лише приятель сера Генрі, доктор Ватсон.

Фарба досади розлилася по її виразному обличчю.

— Отже, ми балакали, не розуміючи один одного, — сказала вона.

— Так, у вас було не так уже й багато часу на балачки, — зауважив Степлтон, продовжуючи допитливо дивитися на сестру.

— Я прийняла доктора Ватсона за нашого сусіду, — повідомила вона. — А йому, мабуть, зовсім байдуже, цвітуть зараз орхідеї, чи ні. Але ви все ж зайдете до нас у Мерріпіт-гауз?

За кілька хвилин ми підійшли до похмурої на вигляд ферми, яка, ймовірно, в давні часи служила житлом якомусь заможному скотареві, а потім була перебудована на сучасніший лад. Ферму оточував садок; дерева в ньому, як і всюди на болотах, були низькорослі та хирляві. Злиденністю і сумом віяло від цього місця. Слуга, котрий відчинив нам двері, дуже пасував оселі — старий, весь зморщений, у поруділому костюмі. Але самі кімнати здивували мене своїми розмірами й елегантністю оздоблення. Останнє, мабуть, вартувало приписати смаку господині. Я поглянув у вікно на виднокрай, всіяні гранітними валунами болота, які тягнулися до ледве видної далеко від лінії горизонту, і не міг не подумати: «Що ж привело в таку глушину цього освіченого чоловіка та його красуню сестру?»

— Дивне ми вибрали місце, де оселитися? — зауважив Степлтон, ніби відповідаючи на мої думки. — І все ж нам тут добре. Чи не так, Беріл?

— Так, дуже добре, — відповіла вона, але її слова прозвучали якось непереконливо.

— У мене була школа в одному з північних графств, — сказав Степлтон. — Для людини з моїм темпераментом така робота суха, нецікава, але що мене приваблювало в ній, так це тісна близькість із молоддю. Яке щастя передавати їм щось від себе самого, від своїх ідей, бачити, як у тебе на очах формуються юні таланти! Але доля обернулася проти нас. У школі спалахнула епідемія, троє хлопчиків померли. Нам так і не вдалося оговтатися після такого удару, значна частина мого капіталу була безповоротно втрачена. І все ж, якби не розлука з моїми любими хлопчиками, я радів би цій невдачі, бо для людини з моєю пристрасстю до ботаніки та зоології тут непочатий край роботи, та й сестра моя — не менша любителька природи. Це зізнання, докторе Ватсон, ви накликали на свою голову самі: треба ж було вам спрямовувати з вікна такий сумний погляд на наші болота!

— Авжеж, не заперечую, мені справді здається, що жити тут нудно не стільки вам, скільки вашій сестрі.

— Ні, я не сумую, — швидко відповіла вона.

— Ми зайняті науковою роботою, у нас велика бібліотека та дуже цікаві сусіди. Доктор Мортімер — дуже начитаний чоловік у своїй царині. Нещасний сер Чарльз також був чудовим співрозмовником. Ми з ним були дуже близькі, й я навіть не можу вам передати, наскільки нам прикра ця втрата. А що ви скажете, якщо я навідаю сьогодні сера Генрі? Це йому не завадить?

— Упевнений, що він буде дуже радий познайомитися з вами.

— Тоді будьте ласкаві попередити його. Може, нам вдасться допомогти йому на той час, поки він ще не освоївся на новому

місці... А тепер, докторе Ватсон, давайте підіймімося нагору, я покажу вам свою колекцію лускокрилих. Спробую припустити, що повнішої колекції ви не знайдете в цій частині Англії. А коли ми закінчимо, на той час і сніданок підоспіє.

Але я поспішав до свого підопічного, сера Генрі. Сум боліт, загибель нещасного поні, загадкове виття, що якось в'язалося з похмурою легендою, яка існувала в родині Баскервілів, — все це налаштувало мене на невеселий лад. А до цього більш-менш невиразного враження додалися ще й абсолютно недвозначні слова панни Степлтон, які були сказані з такою силою переконання, що мені не доводилося сумніватися в серйозності та глибині причин, що їх викликали. Я відмовився від наполегливих запрошень до сніданку та подався додому тією ж самою стежкою.

Але, крім цього моріжка, тут був, вочевидь, й інший, коротший шлях, бо не встиг я вийти на дорогу, як побачив перед собою панну Степлтон. Рум'янець, що пашів у неї на щоках, надавав їй ще більшої краси. Жінка сиділа на придорожньому камені, важко дихаючи та притискаючи руку до грудей.

— Мені хотілося випередити вас, докторе Ватсон, і я всю дорогу бігла, — промовила вона. — Навіть капелюшок не встигла одягти. Не стану затримуватися, а то брат може помітити мою відсутність. Мені тільки хочеться попросити у вас вибачення за свою дурнувату помилку: адже я прийняла вас за сера Генрі. Прошу, забудьте все, що я казала. Вас це ніяк не стосується.

— Як же я можу це забути, панно Степлтон! Доля мого товариша, сера Генрі, мене дуже цікавить. Скажіть, чому ви так наполягали на його від'їзді до Лондона?

— Жіноча примха, докторе Ватсон! Коли ми з вами познайомимося ближче, ви переконаєтеся, що я не завжди можу пояснити свої слова й учинки.

— Ні, ні! Я пам'ятаю, який у вас був схвильований голос, пам'ятаю ваші очі. Панно Степлтон, будьте відверті зі мною,

благаю! Я, як тільки опинився тут, одразу ж відчув, що навколо мене гуртуються якісь примари. Ходжу, немов по Грімпенській багнюці: ось-ось зав'язну з головою на одній із цих зелених галчин, і ніхто не допоможе вибратися звідти. Поясніть, на що ви натякали, й я передам ваше застереження серу Генрі.

Тінь нерішучості пробігла обличчям панни Степлтон, але не минуло й секунди, як погляд її став знову суворим, і вона відповіла мені:

— Ви надаєте занадто великого значення моїм словам, докторе Ватсон. Смерть сера Чарльза вразила нас із братом. Ми часто зустрічалися з покійним, бо його улюблена прогулянка була ген по тій стежці, що веде до нашого будинку. Легенда про прокляття, що тяжіє над родом Баскервілів, гнітила сера Чарльза, і коли катастрофа вибухнула, я збагнула, що його побоювання були обґрунтовані. Тепер мене дуже турбує приїзд спадкоємця сера Чарльза, і вважаю за потрібне попередити його про небезпеку, що йому загрожує. Ось і все, нічого іншого я не хотіла сказати.

— Але в чому ж, на вашу думку, полягає ця небезпека?

— Ви знаєте переказ про собаку?

— Я не вірю цій дурниці!

— А я вірю. Якщо ви маєте хоч якийсь вплив на сера Генрі, заберіть його звідси. Це фатальне місце для Баскервілів. Світ великий. Чому серу Генрі треба жити саме тут, де йому загрожує небезпека?

— Ось тому він і вирішив тут жити. Такий характер у цього чоловіка, й, якщо ви не висловитеся чіткіше, навряд чи мені вдасться вивести його звідси.

— Я не можу дати вам певнішої інформації з тієї простої причини, що її не маю.

— Тоді, панно Степлтон, дозвольте задати вам ще одне запитання. Якщо це все, що вам треба було сказати мені, чому ж

ви боялися, щоб вас не почув брат? Гадаю, тут немає нічого такого, що могло б не сподобатися йому або комусь іще.

— Мій брат дуже не хоче, щоб Баскервіль-хол був порожній: це зашкодить бідному люду, що живе тут, на болотах. Він би страшенно розсердився на мене, якби знав, що я намагаюся якось вплинути на сера Генрі. Але я виконала свій обов'язок і більше нічого не скажу. А тепер мені треба йти, а то він помітить мою відсутність і запідозрить, що я балакала з вами. Прощайте!

Вона повернулася і незабаром зникла серед валунів, а я, сповнений якихось незбагнених страхів, спрямував свої кроки до Баскервіль-холу.

Розділ VIII

ПЕРШИЙ ЗВІТ ДОКТОРА ВАТСОНА

Починаючи з цього дня я буду викладати хід подій за своїми листами до пана Шерлока Голмса, які лежать зараз переді мною на столі. Вони збереглися повністю, якщо не брати до уваги одного загубленого аркуша, і передадуть всі мої думки та підозри точніше, ніж я міг би зробити це сам, сподіваючись тільки на свою пам'ять, хоча з неї ще не вивітрилися трагічні події тих днів.

Баскервіль-хол, 13 жовтня.

Любий Голмсе!

З моїх попередніх листів і телеграм ви знаєте все, що сталося за останній час у цьому глухому закутку світу. Чим довше живеш тут, тим більше і більше починає в'їдатися тобі в душу химерність цих боліт, цих неосяжних просторів, утім, не позбавлених навіть певної похмурої принади. Варто мені тільки вийти

на них, і відчуваю, що сучасна Англія залишається десь позаду, а замість неї бачиш навколо лише сліди жител і результатів діяльності доісторичної людини. Це давно зникле плем'я нагадує про себе повсюдно — ось його печери, ось могили, ось величезні кам'яні брили, що залишилися там, де, мабуть, були його капища [11]. Споглядаючи на посічені примітивним знаряддям схили пагорбів, на яких темніють ті печери, забуваєш, у якому столітті живеш, й якби раптом під низьким склепінням однієї з них з'явилася одягнена в звірячу шкуру волохата істота й уклала б у лук стрілу з кременним наконечником, ви відчули б, що її присутність тут доречніша, ніж ваша. Дивніше те, що ці люди так густо заселяли тутешні неродючі місця. Я не археолог, але мені здається, що це було аж ніяк не войовниче, а швидше пригнічене плем'я, яке задовольнялося тим, від чого відмовлялися інші.

Однак усе це не має жодного стосунку до мого перебування тут і, ймовірно, анітрохи не цікаво такій суто практичній людині, як ви. Я досі не спромігся забути вашу байдужість до питання про те, чи рухається Сонце навколо Землі чи Земля навколо Сонця. Та давайте ж перейдімо до фактів, що безпосередньо стосуються Генрі Баскервіля.

Останні кілька днів ви не отримували від мене нотаток із тієї простої причини, що розповідати мені геть не було про що. Але з того часу сталася одна дивна подія, про яку розповім свого часу, а зараз розберімося в інших обставинах, важливіших для нашої справи.

Одна з цих обставин — дуже суттєва, хоча я майже не згадував про неї в своїх листах, — каторжанин, котрий ховається на болотах. Є вагомі підстави припускати, що він утік із тутешніх місць, на превелику радість мешканців поодиноких ферм. З часу його втечі минуло два тижні, і з того часу про нього нічого не чути. Важко собі уявити, щоб людина могла проіснувати

на болотах весь цей час. Правда, сховатися там є де. Будь-яка з кам'яних печер могла б слугувати йому притулком. Але ж без їжі не проживеш. Хіба тільки він ловить і вбиває овець. Ні, каторжанин безумовно зв'язвся з цих місць, а тому жителі віддалених ферм сплять тепер спокійно.

Ми, четверо здорових, сильних чоловіків, котрі живуть у Баскервіль-холі, в разі чого зможемо захиститися, але зізнаюся вам: думаючи про Степлтонів, я хвилююся. Близьких сусідів у них немає, так що їм важко сподіватися на чийсь допomoгу. Покоївка, старий лакей, сестра і брат — останній, мабуть, аж ніяк не дужий, — ось і всі мешканці Мерріпіт-гаузу. Вони будуть зовсім безпорадні в руках цього ноттінгільського вбивці, якщо він залізе до них в оселю. Ми із сером Генрі дуже тривожилися за них і хотіли навіть, аби конюх Перкінс ночував у Мерріпіт-гаузі, але Степлтон навіть слухати про це не захотів.

Справа в тому, що наш приятель баронет починає виявляти неабиякий інтерес до своєї прекрасної сусідки. Та це й не дивно, бо він чоловік жвавий, діяльний, нудиться в такій глушині, а вона, маю визнати, чарівна та вродлива жінка. У ній є якийсь екзотичний запал, на противагу її холоднокривному й абсолютно безпристрасному братові. І водночас у ньому відчувається прихований вогонь. Судячи з усього, він має на сестру потужний вплив. Мені не раз доводилося ловити погляди, які вона кидає на нього під час бесіди, немов очікуючи схвалення своїх слів. Хочу вірити, що вони ладнають між собою. Такий сухий блиск в очах і такі тонкі, стиснуті губи часто свідчать про твердий, а можливо, навіть суворий характер. У будь-якому разі, цей натураліст цікавий індивід і ви неодмінно заінтересувалися б ним.

Він прийшов із візитом до сера Генрі того ж дня, а наступного ранку повів нас туди, де відбулася подія, пов'язана з легендою про гувльвісу Г'юго. Ми пройшли кілька миль у глиб боліт і опи-

нилися в невеликій долині, настільки похмурій, що вона сама по собі могла сприяти зародженню такої легенди. Вузкий прохід між покритими кам'яними стовпами вивів нас на відкриту галявину, порослу болотною травою. Посеред неї лежать дві величезні каменюки, що звужуються догори та нагадують гігантські гнилі ікла якогось чудовиська. Все тут точно відповідає опису тієї сцени, на якій сталася ця давня трагедія. Сер Генрі зацікавлено роздивлявся на всі боки та розпитував Степлтона, невже той вірить у можливість втручання надприродних сил у людські справи. Тон у нього був недбалий, але він, мабуть, ставиться до всього цього дуже серйозно. Степлтон відповідав стримано, багато чого недоговорюючи й явно жаліючи почуття молодого баронета. Він розповів нам про кілька подібних випадків, коли сім'ї з роду в рід відчували на собі вплив якихось недобрих сил, і після всіх цих оповідок у нас склалося враження, що Степлтон разом із багатьма іншими тутешніми жителями вірить у легенду про собаку Баскервілів.

На зворотному шляху ми зайшли в Мерріпіт-гауз поспізнати. Тоді сер Генрі і познайомився з панною Степлтон. Він захопився нею з першої ж зустрічі, і навряд чи я помилюся, якщо скажу, що це почуття взаємне. Коли ми поверталися додому, він раз по раз балакав про неї, і з того часу майже не минає дня, щоб ми не побачилися з Степлтонами. Сьогодні вони у нас обідають, а сер Генрі вже торочить про візит до них наступного тижня.

Здавалося б, кращого чоловіка для сестри Степлтону і бажати годі, та все ж я не раз помічав, що він супиться, коли сер Генрі залицяється до неї. Степлтон, мабуть, дуже любить свою сестру, і йому буде сумно самому, але ж це ж справжнісінький егоїзм — заважати такій блискучій партії! Проте факт залишається фактом: Степлтон явно не бажає, щоб ця дружба перейшла у кохання, і, за моїми спостереженнями, він усіляко

намагається не залишати їх наодинці. До речі, якщо вся справа ускладниться ще й романом, то ваша наука не зводить очей із сера Генрі виявиться майже нездійсненною. Якщо ж я буду суворо дотримуватися даних мені вказівок, подумайте, як це похитне мою репутацію тут!

Днями, точніше, в четвер, у нас снідав доктор Мортімер. Він проводив розкопки кургану в Довгій низині та знайшов там череп доісторичної людини, що викликало в нього невимовну ейфорію. Другого такого ентузіаста своєї справи, мабуть, не знайти. Після сніданку з'явилися Степлтони, і, на прохання сера Генрі, найдобріший лікар повів нас усіх у тисову алею показати, як усе сталося тієї фатальної ночі. Алея ця довга, похмура, з обох боків тягнуться суцільною стіною підстрижені тиси та вузькі смужки дерну.

У далекому її кінці стоїть напівзруйнована альтанка. Якраз посередині влаштована хвіртка, що веде на болото, біля якої старий Баскервіль струшував попіл із сигари. Вона дерев'яна, пофарбована білою фарбою та замкнена на засув. За нею стеляться неосяжні болота. Я згадав вашу теорію з приводу того, як сталися тут події та спробував уявити, як це було насправді. Стоячи біля хвіртки, Баскервіль побачив щось, що наближалося до нього з боліт, і так злякався цього видива, що втратив голову, кинувся навтьоки і біг доти, доки не впав мертвим від знемоги та жаху. Він біг довгою темною алеєю. Але хто змусив його втікати? Якийсь вівчур із боліт? Або примарний пес — величезний, чорний, німий? А може, це справа людських рук? Може, блідий, наляканий Беррімор знає більше, ніж каже? Туман і повна невизначеність — і все ж над цим усім невідступною тінню нависає злочин.

Відтоді, як я писав вам востаннє, мені вдалося познайомитися ще з одним із наших сусідів — паном Френклендом із Лефтер-холу, котрий живе милі за чотири на південь від нас. Це старий, сивий, червонопикий і вельми жовчний дідуган. Пан

Френкленд схиблений на британському законодавстві та витратив цілий статок на всілякі позови. Він судиться винятково заради власного задоволення, виступаючи то як позивач, то як відповідач, а такі розваги, як ви самі розумієте, вартують лантух грошей. Йому раптом може спасти на думку заборонити проїзд біля своїх володінь — нехай парафіяльна рада доводить, що це неправильно. Потім розламає власними руками чиюсь хвіртку і заявляє, що тут споконвіку була вільна дорога. І власник подає на нього до суду за порушення кордонів чужого землеволодіння. Він знає напам'ять стародавнє общинне право та застосує свої знання іноді в інтересах сусіднього селища Фернворсі, іноді наперекір їм, то ж жителі поперемінно то носять його на руках вулицями, то погрожують символічним спаленням. Подією, ніби зараз на руках у пана Френкленда є сім позовів, які, цілком ймовірно, з'їдять залишки його маєтку, і він, позбавлений таким чином жала, стане зовсім нешкідливим, мирним стариганом. У всьому іншому він чоловік м'який, добрий, і я гадаю про нього тільки тому, що ви вимагали від мене опису всіх наших сусідів.

Зараз пан Френкленд знайшов собі дуже дивне заняття. Будучи астрономом-аматором і маючи чудову підзорну трубу, він цілими днями лежить на даху свого будинку і оглядає болота в надії на те, що йому вдасться виявити каторжанина-втікача. Якщо б пан Френкленд використовував свою незгасиму енергію тільки на це, все було б чудово, але ширяться чутки, ніби він має намір притягнути до відповідальності доктора Мортімера за те, що той розрив якусь могилу, не заручившись згодою найближчих родичів похованого. Як ви здогадуєтеся, мова йде про череп неолітичної людини, виявлений при розкопках кургану в Довгій низині. Таким чином пан Френкленд вносить певну різноманітність у наше життя, а зараз це нам дуже до речі.

Тепер, поінформувавши вас про все, що тільки дізнався, про каторжан-утікачів, Степлтонів, доктора Мортімера та пана Френкленда з Лефтер-холу, я перейду до найважливішого пункту і розповім про Беррімора, зокрема, про ті дивні події, що сталися минулої ночі. Почну з телеграми, відправленої вами з Лондона з тим, щоб упевнитися, чи був Беррімор того дня на місці. Ви вже знаєте про мою бесіду з поштарем, з якої з'ясувалося, що наша перевірка нічого не дала, і ми так і не дізналися те, що хотіли. Я розповів серові Генрі про свою невдачу, і він із властивою йому безпосередністю негайно викликав Беррімора і спитав його про телеграму. Беррімор пояснив, що телеграму отримав.

— Хлопчик передав її вам у власні руки? — спитав сер Генрі.

Беррімор здивовано подивився на нього й якусь хвилину міркував.

— Ні, — сказав він. — Я тоді був на горищі, то ж телеграму принесла мені дружина.

— А відповідь ви написали самі?

— Ні, я сказав дружині, як відповісти, вона спустилася вниз і написала.

Увечері Беррімор знову повернувся до цієї теми за своїм власним бажанням.

— Сер Генрі, я не зовсім второпав, чому ви розпитували мене про ту телеграму, — дивувався він. — Невже я у чомусь завинив і втратив вашу довіру?

Сер Генрі спробував запевнити Беррімора, що це не так, і, щоб остаточно заспокоїти його, подарував йому купу своїх старих речей, бо покупки, зроблені ним у Лондоні, вже доправили в Баскервіль-хол.

Мене дуже цікавить пані Беррімор. Вона досить солідна, поважна жінка з пуританськими нахилами і, мабуть, не надто розумна. Здавалося б, важко уявити собі істоту незворушнішу.

Але ви вже знаєте, що першої ночі тут я чув її гіркі ридання, і з того часу мені не один раз доводилося помічати сліди сліз у неї на обличчі. Цю жінку гризе якийсь важке горе. Іншого разу мені спадає на гадку, що, можливо, це муки нечистого сумління? А потім починаю підозрювати Беррімора в домашньому тиранстві. Мені завжди здавалося, що ця особа сумнівна, дивна, а події минулої ночі остаточно посилили мої підозри.

Втім, сама по собі ця подія не така вже й значна. Ви, мабуть, пам'ятаєте, що я сплю не дуже міцно, а тут, у Баскервіль-холі, коли весь час доводиться перебувати насторожі, сон у мене особливо чуйний. Учора вночі, близько другої години, я почув скрадливі кроки біля своєї кімнати. Я встав, відчинив двері та визирнув у коридор. По ньому ковзала чиясь довга чорна тінь. Вона падала від людини, котра ледь чутно ступала по коридору зі свічкою в руці. Постать була в спідній сорочці, в штанах і босоніж. Я розрізнув тільки нечіткі обриси, але по зросту здогадався, що це Беррімор. Він ішов повільно, тихо, і в кожному його русі було щось злодійкувате, насторожене.

Ви вже знаєте з моїх листів, що обидва коридори перетинає галерея, яка оточує хол. Я почекав, поки Беррімор зникне з моїх очей, і рушив слідом за ним. Коли я вийшов на галерею, він був уже в самому кінці далекого коридору, потім у відкритих дверях однієї кімнати блиснуло світло, отже, він увійшов туди. Маю вам сказати, що ці кімнати нежитлові і в них немає навіть меблів, отже, поведінка Беррімора ставала зовсім загадковою. Він стояв там, мабуть, нерухомо, позаяк полум'я свічки не хиталося. Намагаючись крокувати якнайтихіше, я пройшов весь коридор і зазирнув через проїму відчинених дверей.

Беррімор стояв, зачавшись, біля вікна, піднісши свічку до самого скла. Я бачив його профіль — застигле в напрузі обличчя, погляд, спрямований у непроглядну темряву боліт. Кілька хвилин

він пильно вдивлявся у вікно, потім тихо застогнав і нетерплячим рухом загасив свічку. Я негайно повернувся до себе в кімнату і незабаром почув за дверима ті ж скрадливі кроки. Через довгий час, крізь легкий сон, до мене долинуло, як десь обернули ключ у замку, але звідки чувся цей звук, визначити було важко.

Що все це означає, ніяк не збагну, але в цьому похмурому будинку кояться якісь таємні справи, до суті яких ми рано чи пізно дістанемося. Не хочу обтяжувати вас викладом власних теорій із цього приводу, бо ви просили мене повідомляти вам тільки факти. Сьогодні вранці я довго балакав із сером Генрі, і ми розробили план кампанії, ґрунтуючись на моїх нічних спостереженнях. Але я промовчу про нього до наступного листа, який тільки виграє від цього.

Розділ ІХ

ДРУГИЙ ЗВІТ ДОКТОРА ВАТСОНА

Баскервіль-хол, 15 жовтня.

Мій любий Голмсе!

Якщо перший час після приїзду сюди ваш посланець не тішив вас новинами, то зізнайтеся, що тепер він надолужує згаяне, бо події швидко слідують одна за одною. Свій останній звіт я закінчив драматичним описом Беррімора біля вікна порожньої кімнати, а з того часу у мене накопичився цілий оберемок новин, які, без сумніву, дуже здивують вас. Я ніяк не міг передбачити, що справи набудуть такого спрямування. За останні дві доби ситуація, з одного боку, значно прояснилася, але з іншого — стала ще складнішою. Але розповім вам усе за порядком, так, аби ви могли аналізувати це самі.

Наступного ранку після моєї нічної пригоди я ще до сніданку обстежив ту кімнату, куди заходив Беррімор. Вікно, в яке він так пильно вдивлявся, має одну перевагу порівняно з усіма іншими вікнами оселі: з нього відкривається найкращий вигляд на болота. У просвіті між двома деревами вони лежать, як на долоні, а з інших вікон їх майже не видно. Отже, Беррімор обрав це вікно, щоб вивідати про когось або про щось на просторах торф'яних боліт. Утім, ніч була темна, навіть не знаю, на що він розраховував. Потім мені спало на гадку: може, це якийсь любовний роман? Тоді все стане зрозумілим — і обережність, із якою він діяв, і страждання його дружини. У чоловіка з його зовнішністю є всі дані, щоб полонити серце якоїсь сільської дівчини, тому таке припущення небезпідставне. Повернувшись тоді до себе в кімнату, я чув, як десь відчинили двері. Ймовірно, Беррімор ходив на таємне побачення. Такі думки займали мене весь наступний ранок. Надалі мої підозри можуть виявитися хибними, і все ж, незважаючи на це, вважаю за необхідне повідомити їх вам.

Я відчував, що візьму на себе занадто велику відповідальність, якщо промовчу про події цієї ночі, чекаючи, поки мотиви дій Беррімора не стануть зрозумілими. Після сніданку ми з баронетом пішли в його кабінет, і там я розповів йому все. Понад мої очікування, він поставився до цього доволі спокійно.

— Знаю, що Беррімор розгулює ночами, я давно хочу побалакати з ним, — сказав він. — Я кілька разів чув його кроки в коридорі приблизно в ті ж години, що і ви.

— Може, він щоночі ходить до того вікна?

— Можливо. А якщо так, треба його вистежити та переконатися, чим він там займається. Цікаво, як би вчинив у такому випадку ваш товариш Голмс?

— Упевнений, що він зробив би те ж саме, — сказав я. — Прокрався б за Беррімором і дізнався, що йому там треба.

— Тоді давайте зробимо це разом.

— Але він почує нас!

— Ні. Беррімор тугуватий на вухо, і, у будь-якому разі, треба ризикнути. Давайте чекати його у мене в кімнаті.

Сер Генрі задоволено потер руки, мабуть, радіючи найменшій можливості внести якість розмаїття в монотонний триб життя, яке йому доводиться провадити тут.

Баронет уже встиг поконтактувати з архітектором, який готує для сера Чарльза плани перебудови, і запросив підрядника з Лондона, то ж незабаром тут треба чекати великих змін. З Плімута приїхали декоратори та меблярі. Судячи з усього, наш приятель розмахнувся дуже широко і не пошкодує ні праці, ні грошей, аби відновити колишню велич свого роду. Коли будинок буде заново опоряднений та обставлений, для повного завершення картини баронету потрібна буде лише дружина. Між нами кажучи, є всі підстави припускати, що це не забариться, бо він настільки захопився своєю чарівною сусідкою, панною Степлтон, що далі вже нікуди. Однак роман протікає не так гладко, як слід було б очікувати за таких обставин. Сьогодні, наприклад, на його поверхні з'явилися маленькі брижі, що дуже здивувало та засмутило нашого товариша.

Після розмови про Беррімора сер Генрі одягнув капелюх і зібрався кудись іти. Я, певна річ, зробив те ж саме.

— Ви зі мною, Ватсоне? — спитав він і якимось дивно поглянув на мене.

— Це залежить від того, куди ви йдете. Якщо на болота, то так, — відповів я.

— На болота.

— Ви ж знаєте, який я маю наказ. Не хочу заважати вам, але Голмс заборонив залишати вас самого, особливо на болотах. Ви самі це чули.

Сер Генрі з милою посмішкою поплескав мене по плечу.

— Любий друже, — сказав він, — не зважаючи на всю свою далекоглядність, Голмс не міг передбачити в усіх подробицях, як складеться моє життя тут. Ви мене розумієте? Може, комусь іншому, але не вам захотілося б заважати мені. Ні, пустіть мене самого.

Самі бачите, в якому я опинився становищі. Я розгубився, не знаючи, що й сказати, що робити, а тим часом сер Генрі взяв свій ціпок і пішов.

Але варто було мені тільки трохи поміркувати, і мене почала мучити совість — навіщо я дозволив йому піти без мого нагляду! А що, якщо, повернувшись у Лондон, я буду змушений зізнатися вам, що моє потурання довело нас до біди? Мене кинуло в жар від самої думки про це. Ще не пізно, його можна наздогнати. Й я відразу ж подався до Мерріпіт-гаузу.

Я швидко крокував по дорозі, не бачачи сера Генрі, і через кілька хвилин дійшов туди, де починається стежка, яка веде в глиб боліт. Тут мене взяв сумнів у правильності обраного шляху, й я піднявся на пагорб, з якого відкривається широкий вигляд на болота, — той самий пагорб, де колись була каменоломня. Звідти я відразу побачив баронета. Він крокував по стежці приблизно за чверть милі від мене, а поруч із ним ішла жінка, це була панна Степлтон. Було ясно, що ці двоє давно про все домовилися і що сьогоднішня зустріч не випадкова. Занурені в розмову, вони йшли дуже повільно, і, судячи з жестикуляції панни Степлтон, вона намагалася в чомусь переконати сера Генрі, котрий уважно слухав її і час від часу заперечно хитав головою. Я стояв серед валунів, не знаючи, як мені бути. Наздогнати їх і порушити цю інтимну розмову немислимо. Але в чому полягає мій обов'язок? У тому, щоб ні на секунду не спускати очей зі сера Генрі. Вистежувати когось — вкрай неприємне заняття. І все ж я не бачив іншого виходу і вирішив продовжувати своє спостереження з вершечка пагорба, а потім для очищення

совісті зізнатися баронету в усьому. Правда, якщо б він раптом опинився в небезпеці, я б не зміг йому допомогти, адже був занадто далеко, але погодьтеся самі — вибору у не мав.

Проїшовши кілька кроків, наш сер Генрі і панночка зупинилися, захоплені своєю розмовою, і тут мені раптом стало ясно, що я — не єдиний свідок їхньої зустрічі. Серед валунів промайнуло щось зелене. Придивившись, я побачив, що це зелений кляпоть матерії на жердині, а паличку несе людина, котра прошкує у напрямку стежки. Це виявився Степлтон зі своїм сачком на метелики. Він опинився набагато ближче до нашої парочки, ніж я, і йшов прямо на неї. Цієї миті сер Генрі обійняв панну Степлтон, але вона відвернулася, намагаючись вирватися з його обіймів. Він нахилився до неї, вона ж заслонила від нього долонею... А потім вони відскочили одне від одного й озирнулися назад. Причиною цього був Степлтон, котрий бік до них щодуху, безглуздо розмахуючи сачком. Він відчайдушно жестикулював і, порівнявшись зі закоханими, страшенно хвилюючись, заметушився перед ними. Я не міг второпати, що все це означає, але, мабуть, Степлтон у чомусь звинувачував сера Генрі, а той виправдовувався і вже починав втрачати самовладання. Панночка стояла поруч, зберігаючи зарозуміле мовчання. Нарешті Степлтон рвучко обернувся, владно махнув сестрі рукою, і та, кинувши нерішучий погляд на сера Генрі, подалася слідом за братом. Рвучкі жести натураліста свідчили про те, що його гнів упав і на дівчину. Баронет провів їх поглядом, потім похнюпив голову і повільно попрямував у зворотний шлях.

Я так нічого і не збагнув із цієї сцени, що розігралася на моїх очах, і відчував глибокий сором, що став свідком її без відома мого товариша. Мені не залишалось нічого іншого, як утекти з пагорба і зустріти баронета внизу. Обличчя в нього пашіло від гніву, брови були насуплені — чоловік явно не знав, що робити, як бути.

— Привіт, Ватсоне. Звідки вас чорти принесли? Невже ви все ж пішли назирці за мною?

Довелося пояснити йому все: як я відчув, що не можу відпустити його одного, як пішов слідом за ним і став свідком їхньої зустрічі й усіх наступних подій. Сер Генрі блиснув на мене очима, але моя відвертість обеззброїла його, і він засміявся, проте невесело:

— Вже, здається, в такій пустелі можна було б розраховувати на самоту, але ж ні! Всі наче змовилися та вийшли помилуватися, як я упадаю за дівчиною! А залицання вийшло неоко-вирним. Де ви забронювали собі місце?

— Он на тому пагорбі.

— Ага, на гальорці. А її братик влаштувався в перших рядах. Ви бачили, як він на нас налетів?

— Та бачив.

— Вам ніколи не спадало на гадку, що цей чоловік не сповна розуму?

— Ні, не спадало.

— Мені також. До сьогоднішнього дня я вважав Степлтона цілком нормальною людиною, а тепер мені здається, що на нього треба одягти гамівну сорочку, або на мене. Невже я такий уже поганий? Ви живете зі мною не перший тиждень, Ватсоне. Будьте відверті. Що мені заважає стати хорошим чоловіком жінці, котру я кохаю?

— Та ніщо не заважає.

— До мого становища в суспільстві він не може причепитися, отже, справа в мені самому. Що він має проти мене? Я в житті не заподіяв нікому лиха. А цей індивід навіть близько мене до неї не хоче підпускати.

— Він так і сказав?

— Атож, і додав дещо понад це. Знаєте, Ватсоне, я ж познайомився з нею всього кілька тижнів тому, але мені з першої ж

зустрічі стало ясно, що ця жінка створена для мене. І вона... вона також... їй було б добре зі мною, я готовий запрягтися в цьому! Жіночі очі промовляють краще за слова. Але він не хотів нашого зближення, й я тільки сьогодні знайшов можливість побалакати з нею наодинці. Вона з радістю погодилася на це побачення, але, як гадаєте, навіщо? Щоб говорити про наші почуття? Ні, якби її воля, вона і мене змусила б замовкнути. У неї одне на язичку: тут небезпечно, і вона не заспокоїться доти, доки я не поїду з Баскервіль-холу. Я сказав, що після зустрічі з нею нікуди звідси не поїду, а якщо так уже треба, нехай їде разом зі мною. Одним словом, я зробив їй пропозицію, але вона навіть не встигла відказати мені, бо цієї ж миті її наймиліший братик налетів на нас, як божевільний. Він був весь білий від люти, а його безбарвні очі буквально метали іскри. Що я собі дозволив! Як смію чіплятися до жінки зі своїми залицаннями, які нічого не викликають у неї, крім відрази! Я, ймовірно, вирішив, що баронету все дозволено? Якби він не був її братом, я б знав, як йому відповісти! Довелося сказати тільки, що нічого ганебного в моїх почуттях немає і що я сподіваюся мати честь назвати колись панну Степлтон своєю дружиною. Але це не допомогло, і наприкінці я також втратив терпець і погарячував, а гаряче не було, приймаючи до уваги, що вона стояла тут же. Після цього він пішов разом із нею, як ви самі бачили, а я залишився сам-один у зневірі. Тепер, Ватсоне, поясніть мені, що все це означає, й я до скону не забуду вам цієї ласки!

Я подумки повертів це і так, і сяк, і сяк, але, правду кажучи, вся ця історія також видалася мені напрочуд дивною. Титул нашого друга, його багатство, молодість, характер, зовнішність — усе свідчить на його користь, й я не знаю за ним нічого поганого, крім, мабуть, темного фатуму, що тяжіє над його сім'єю.

Справді дивно, що пропозиція сера Генрі була відкинута так різко і навіть без усіякого посилання на бажання самої дівчини.

Дивно й те, що вона поставилася до всього того, що відбувається, настільки байдуже. Втім, наші сумніви розвіяв того ж дня сам Степлтон. Він з'явився з вибаченнями за грубість, довго розмовляв із сером Генрі в його кабінеті, і сварки наче й не було. Ми отримали на майбутню п'ятницю запрошення на обід у Мерріпіт-гаузі.

— Я все ж не перестав сумніватися в нормальності цієї людини, — сказав сер Генрі, — у мене досі стоїть перед очима його обличчя, коли він накинувся на нас сьогодні вранці, але треба віддати йому належне, вибачення були вичерпні, до них не причепишся.

— А як він пояснив свій вибух?

— Сестра для нього — все. Це зрозуміло, й я дуже радий, що він знає її ціну. Вони все життя прожили разом, і, якщо вірити йому, інших близьких людей у нього немає, то ж імовірність розлуки з нею лякає чоловіка. Він нібито не здогадувався про мої почуття, а переконавшись у них на власні очі, втямив, що сестру можуть відібрати в нього, і при одній цій думці втратив над собою будь-який контроль. Він дуже шкодує про те, що сталося і визнає, що егоїстично та нерозумно з його боку було думати, буцімто можна утримати біля себе таку вродливу жінку, як панна Степлтон. Якщо розлука з нею неминуча, то нехай уже розлучником буду я, їхній сусіда. Так чи інак, але це для нього великий удар, і навряд чи йому вдасться скоро змиритися з ним. Але він не буде нам перешкоджати, якщо я пообіцяю мовчати про своє кохання впродовж найближчих трьох місяців і задовольнитися лише дружбою його сестри. Я пообіцяв, на тому все й скінчилося.

Як бачите, одна з наших маленьких таємниць викрилася. А намацати ногами дно в цій багнюці, де ми борсаємося, справа серйозна. Тепер ми знаємо, чому Степлтон так несхвально ставився до шанувальника своєї сестри, до такого показного шанувальника, як сер Генрі.

А тепер я потягну за іншу ниточку, яку мені вдалося виволити з цього заплутаного клубка. Перейдімо до таємничих нічних ридань, до заплаканого обличчя пані Беррімор і загадкових мандрівок дворецького до вікна, що виходить на болота. Привітайте мене, любий Голмсе, і скажіть, що ви не розчарувалися в своєму помічнику. Довіра, яку ви виявили до мене, пославши мене сюди, цілком виправдана. Щоб з'ясувати цю чергову загадку, знадобилася ще одна ніч.

Я кажу «одна ніч», та правильніше буде сказати «дві ночі», бо першої ми нічого не дізналися. Ми з сером Генрі сиділи в його кімнаті мало не до третьої години ранку, але так нічого і не почувли, крім бою годинника на сходах. Це нудне неспання закінчилося тим, що і сер Генрі, і ваш покірний слуга обоє поснули, сидячи в кріслах. Утім, ця невдача нас не засмутила, бо ми вирішили спробувати ще раз. Наступної ночі ми прикрутили гніт у лампі та сиділи, курячи цигарку за цигаркою, ані пари з вуст. Час тягнувся дуже повільно, але нас підбадьорював той же азарт, який буває у мисливця, котрий терпляче підстерігає дичину біля пастки.

Пробило першу годину, другу, і ми вже були готові впасти у відчай, як раптом втоми нашої наче й не було — і я, і сер Генрі обоє мимоволі випростались. У коридорі почулося скрипіння. Скрадливі кроки порівнялися з нашою кімнатою і поволі завмерли вдалині. Баронет безгучно відчинив двері. Ми вирушили слідом за нашою дичиною. Вона вже встигла пройти галерею, а в коридорі була суцільна темрява. Діючи вкрай обережно, ми дійшли до далекого крила, і там перед нами промайнув силует високого чоловіка з чорною бородою, котрий навшпиньки, зсутуливши плечі, ступав по коридору. Ось він шмигнув у ті ж двері, свічка на секунду освітила їх, а потім у темний коридор потягнувся тоненький жовтий промінчик. Ми рухалися до цього променя, пробуючи кожну мостину, перш ніж ступити на неї.

Ми були босоніж, і все ж старі дошки стогнали та поскрипували під вагою наших кроків. Мені здавалося, що їх не можна не почувти, але, на щастя, Беррімор справді чує кепсько, та до того ж він був занадто поглинений своєю справою.

Діставшись нарешті до дверей, ми зазирали в кімнату. Дворецький стояв зі свічкою біля вікна, майже притулившись до скла обличчям, тобто в тій же позі, в якій я бачив його дві ночі тому. У нас не було заздалегідь розробленого плану дій, але баронет належить до такого штибу людей, для кого рішучі вчинки здаються цілком природними. Він сміливо зайшов до кімнати. Беррімор відсахнувся від вікна, уривчасто переводячи подих, блідий, тремтячи всім тілом, стояв перед нами. В його темних очах, що палали на блідій масці обличчя, проліг жах. Він розгублено переводив погляд із мене на сера Генрі.

— Берріморе, а що ви тут робите?

— Нічого, сер, — від хвилювання він ледве обертав язиком; свічка тремтіла в руці чоловіка, кидаючи на стіни та на стелю нерівні тіні. — Вікно, сер... Я перевіряю ночами, чи замкнено.

— Навіть на другому поверсі?

— Так, сер, у всьому будинку.

— Слухайте, Берріморе, — строго сказав сер Генрі, — ми вирішили домогтися від вас правди, тому чим швидше ви в усьому визнаєтеся, тим краще. Ну, годі викручуватися! Що вам тут треба?

Дворецький кинув на нас безпорадний погляд і в повному сум'ятті зціпив руки:

— Я нічого поганого не робив, сер! Я тільки посвітив свічкою у вікно.

— А навіщо ви світили свічкою в вікно?

— Не питайте мене, сер Генрі... Не питайте! Присягаюся, сер, це не моя таємниця, я не можу її видати. Якщо б вона стосувалася тільки мене, я нічого не став би приховувати від вас.

Раптом мені саянула несподівана думка, й я узяв свічку, що стояла на підвіконні.

— Це, мабуть, умовний знак. Зараз поглянемо, чи буде на нього якась відповідь.

Я підняв свічку до самого скла, так само, як це робив Беррімор, і вгледівся в непроглядний морок ночі. Місяць сховався за хмари, і першої миті мені вдалося розгледіти лише гряди дерев, що відтіняє каламутну широчінь боліт. І раптом я переможно скрикнув, побачивши в чорному квадраті вікна крихітну жовту точку, що прорізала нічну темряву.

— Ось, дивіться!

— Ні, ні, сер!.. — бурмотів дворецький. — Запевню вас, сер...

— Переведіть свічку праворуч, Ватсоне! — наказав баронет. — Бачите? Там вогонь також посунувся... Ну, негіднику, ви і далі будете наполягати? Адже це сигнал! Зізнавайтесь: хто ваш спільник? Що ви замислили?

Дворецький кинув на нього явно викличний погляд:

— Це моя справа, вас вона не стосується. Я нічого не скажу.

— Тоді можете вважати себе звільненим.

— Слухаюсь, сер. Мабуть, нічого не вдієш.

— Я вижену вас із ганьбою! Посоромилися б! Наші пращури більше ста років жили разом під одним дахом, а ви замислили якусь змову проти мене.

— Ні, ні, сер! Не проти вас!

Ці слова вимовив жіночий голос, і, озирнувшись, ми побачили в дверях на смерть перелякану пані Беррімор, котра своєю блідістю могла б посперечатися з чоловіком. Ця огрядна жінка в спідній спідниці і в шалику могла б справити вельми комічне враження, якби не жах, написаний у неї на обличчі.

— Нас звільнили, Елізо. Ось чим усе скінчилося!.. Піди збирай речі, — сказав Беррімор.

— Джоне, Джоне! До чого ж я тебе довела!.. Це все моя провина, сер Генрі. Він тільки заради мене на це пішов... лише заради мене!

— Та кажіть уже! У чому тут справа?

— Мій нещасний брат гине від голоду на болотах. Не можемо ж ми допустити, щоб він помер біля наших дверей! Джон подає йому знак, що їжа готова, а він показує, куди її принести.

— Отже, ваш брат і є той...

— Каторжанин-утікач, сер... вбивця Селден.

— Це все правда, сер, — підтвердив Беррімор. — Я вам сказав, що не можу відкрити чужу таємницю, а тепер ви самі все почули, і тепер знаєте, що проти вас ми нічого не хитрували.

Так ось як прояснилися ці загадкові нічні подорожі зі свічкою! Ми з сером Генрі здивовано зиркали на пані Беррімор. Невже ця флегматична поважна жінка — тієї ж крові, що і один із найстрашніших злочинців, котрих знає наша країна?

— Так, сер, моє дівоче прізвище Селден, він — мій молодший брат. Ми розпестили його з дитячих років, потурали йому в усьому, от він і вирішив, ніби йому все можна, буцімто світ існує тільки для його задоволення. Потім підріс, потрапив у погану компанію, і немов біс вселився в нашого хлопчика. Він розбив материнське серце і змішав наше ім'я з брудом. А чим далі, тим гірше і гірше — від одного злочину до іншого. Що його врятувало від шибениці? Тільки милість Бога. Але для мене, сер, він залишається все тим же маленьким кучерявим хлопчиною, з яким я бавилася, котрого няньчила, як старша сестра. Тому він і втік із в'язниці — знав, що я тут і що ми не відмовимося йому допомогти. Коли він приплетався сюди вночі, втомлений, голодний, а гонитва — по п'ятах, що нам залишалося робити? Ми впустили його, нагодували, допомогли всім, чим можна. Потім приїхали ви, сер, і він вирішив, що краще перечекати на болотах, поки метушня не вляжеться, і з того

часу ховається там. А ми перевіряємо через ніч, чи він не пішов, свіtimo йому у вікно, й, якщо відповідає, мій чоловік носить на зумовлене місце хліб і м'ясо. Щодня сподіваємося, що він пішов, але поки він тут, ми його не покинемо. Я жінка віруюча, брехати не стану. Якщо тут і є що кепське, то чоловік ні в чому не винен: він пішов на це лише заради мене.

Вона промовляла з таким почуттям, що їй не можна було не повірити.

— Це правда, Берріморе?

— Авжеж, сер Генрі. Все до останнього слова правда.

— Ну що ж, я не стану вас засуджувати за відданість дружині. Забудьте те, що я вам казав. Ідіть обое до себе, а вранці ми обговоримо все як слід.

Коли вони пішли, ми знову подивилися у вікно. Сер Генрі відчинив його навстіж, і в обличчя нам війнуло холодним нічним вітром. Далеко в непроглядній пітьмі все ще мерехтів крихтний жовтий вогник.

— Дивуюся, як він не боїться! — зауважив сер Генрі.

— Вогонь, ймовірно, тільки звідси і видно.

— Можливо. Як гадаєте, де це?

— Десь неподалік від гранітних стовпів.

— Милі дві, не більше?

— Може, й менше.

— Так, якщо Беррімор носив туди їду, отже, недалеко. І він чекає зараз, що до нього прийдуть на його вогник. Ні, Ватсоне, я піду і спіймаю цього нелюда!

Така ж сама думка промайнула і в мене. Адже Беррімори зробили нас співучасниками — ми змусили їх відкрити свою таємницю. Цей чоловік небезпечний для суспільства. Такого, як він, не можна ні жаліти, ні виправдовувати. Ми маємо скористатися нагодою, яку надала нам можливість, аби повернути

його туди, де він уже нікому не зашкодить. В іншому випадку за нашу помилку заплатять інші, наприклад, Степлтони, на котрих він може напасти будь-якої ночі. Гадаю, що саме ця думка підбивала сера Генрі на такий сміливий вчинок.

— Я піду з вами.

— Тоді візьміть револьвер й одягніть черевики. Треба поспішати, а то він погасить вогонь і сховається.

Не минуло й п'яти хвилин, як ми вже швидко йшли темною алеєю, прислухаючись до монотонного завивання осіннього вітру та шереху опалого листа. В повітрі стояв різкий запах гнилі та вогкості. Місяць лише зрідка показувався з-за хмар, що тягнулися небом, а як тільки ми вийшли на болото, замрячив невеликий дощ. Жовтий вогник, як і раніше, мерехтів попереду.

— А ви щось прихопили з собою? — поцікавився я.

— Так, стек.

— Давайте діяти швидко, щоб не дати йому отямитися і чинити опір, адже він, кажуть, очайдух. Захопимо його зненацька.

— Слухайте, Ватсоне! — раптом озвався баронет. — А що можна буде сказати про це Голмсу? Пригадуєте? «Нічний час, коли сили зла панують безроздільно...»

І, немов у відповідь на його слова, десь далеко, на похмурих просторах боліт, з'явився той дивний звук, який так вразив мене кілька днів тому біля Ірімпенської багнюки. Вітер доніс до нас спочатку глухе бурчання, а потім ревіння, що плавно перейшло в тужливе завивання. Ці дикі, грізні звуки повторювалися в тій же послідовності раз по раз, наповнюючи собою повітря. Баронет схопив мене за рукав, і я навіть у темряві розгледів, якою мертвотною блідістю вкрилося його обличчя.

— Боже мій, Ватсоне, що це?

— Не знаю. Кажуть, що такі звуки — не рідкість на болотах. Я вже чув їх.

Виття знову завмерло, настала повна тиша. Ми стояли, напружено вслухаючись, але більше ніщо не порушувало навколишньої безмовності.

— Ватсоне, — сказав баронет, — це завивав собака.

Кров захолола у мене в жилах, бо голос сера Генрі затремтів від жаху.

— Як вони пояснюють цей звук? — спитав він.

— Хто?

— Тутешні жителі.

— Але ж це зовсім неосвічені люди! Чи не все вам одно, як вони його пояснюють?

— Ватсоне, скажіть мені, що вони кажуть про це?

Якусь мить я вагався, але питання було поставлено так, що відмовчатися не було можливо.

— Вони кажуть, що це виє собака Баскервіль.

Сер Генрі застогнав.

— Так, так може вити тільки собака, — сказав він після довгої мовчанки, — але він десь далеко, на тому боці.

— Я не можу визначити, звідки чулося це виття.

— Його принесло вітром. А де Грімпеньська багнюка? Ген там?

— Авжеж.

— То звідти воно й лунало. Годі, Ватсоне! Ви ж самі думаєте, що це завивав собака. Я не дитина. Не бійтеся сказати мені правду.

— Того разу зі мною був Степлтон. Він вважає, що так кричать якісь птахи.

— Ні, це собака. Ісусе Христе! Невже в усіх цих небилицях є хоча б частка правди? Невже мені загрожує якась невідома небезпека? Ви ж не вірите в це, Ватсоне?

— Та ні, що ви!

— Та все ж одна річ — сміятися над такими дурницями в Лондоні і зовсім інша — чути це завивання, стоячи в темряві

на болоті. А мій дядько? Адже біля його тіла знайшли собачі сліди. Все одне до одного. Я далеко не боягуз, Ватсоне, але у мене кров холодне в жилах від цих звуків. Торкніться моєї руки.

Вона була холодна, як мармур.

— Нічого, завтра все минеться.

— Ні, це виття мені ніколи не забути. Що ж нам тепер робити?

— Повертаймося додому?

— Нізащо! Ловити цього негідника — то ловити. Ми з вами полюємо за каторжанином, а жадливий собака, мабуть, полює за нами. Ходімо, Ватсоне! Нехай всі сили пекла кинуться сюди на болото, все одно відступати не годиться.

Спотикаючись на кожному кроці, ми повільно рушили далі. І праворуч, і ліворуч від нас громадилися неясні в темряві обриси скелястих пагорбів. Попереду, як і раніше, маячив маленький жовтий вогник. Немає нічого оманливішого за відстань у непроглядній пільмі. Вогник блимав то біля самого горизонту, то всього за кілька кроків від нас. Але нарешті ми розгледіли джерело світла і втямили, що тепер до нього недалеко. Це була свічка, що розповзлася, вставлена в ущелину між камінням, яке захищало її від вітру і сторонніх очей, залишаючи відкритою тільки з того боку, де був Баскервіль-хол. Наше наближення приховував великий гранітний валун. Ми зачалися за ним й обережно визирнули назовні. Дивно було бачити цю самотню свічку серед боліт! Жовтий язичок полум'я відсвічує на каменях і жодних ознак життя навколо.

— Що ж тепер робити? — прошепотів сер Генрі.

— Зачекаємо тут. Він, імовірно, десь неподалік. Може, зараз і здасться.

Не встиг я договорити, як ми побачили його. В щілині, де горіла свічка, з'явилося страшне, пооране слідами згубних пристрастей обличчя, в якому не було нічого людського. Таке обличчя, обліплене брудом, заросле щетиною, все в грудках заплутане

волосся, цілком могло б бути у одного з тих дикунів, які жили колись на схилах цих пагорбів. Вогник свічки відбивався в хитрих маленьких оченятах, які злісно бігали з боку в бік, наче очі звіра, зачувши в темряві кроки мисливців. Щось, мабуть, викликало в нього підозру. Чи то у них із Беррімором був якийсь невідомий нам умовний знак, чи, либонь, він відчув, що справи кепські, але я відразу помітив сліди страху на його огидній пиці. Він міг щосекунди загасити свічку та сховатися в темряві. Я вибіг уперед, сер Генрі — за мною. Каторжанин зі зойками жбурнув у нас каменюкою, яка розлетілася на шматки, ударившись поруч об валун. Я встиг лише побачити, що він присадкуватий і широкоплечий. На щастя, цієї миті з-за хмар вигулькнув місяць. Ми кинулися вгору по горбу, а каторжанин мчав по іншому його схилу, зі спритністю гірського цапа, стрибаючи по камінню. Вдалий постріл міг би поранити його, але я прихопив із собою револьвер тільки для захисту, а не для того, щоб стріляти в спину неозброєній людині.

І я, і сер Генрі були непогані бігуни, проте незабаром ми второпали, що нам його не наздогнати. Він довго виднівся попереду, освітлений яскравим місячним світлом, і нарешті майже зник, перетворившись на маленьку цятку, що швидко рухається схилом віддаленого пагорба. Відстань між нами все збільшувалася. Нарешті ми остаточно вибилися з сил, сіли на камені та стали задивлятися услід його силуету, що віддалявся.

І ось тут сталося щось дивне і зовсім несподіване. Ми вже піднялися, вирішивши облишити даремну погоню. Місяць був праворуч від нас; нерівна вершина гранітного стовпа чітко вимальовувалася на тлі її срібного диска. І на цьому стовпі я побачив людську постать, що застигла нерухомо, немов скульптура з чорного дерева. Не думайте, Голмсе, що це була галюцинація. Я, як ніколи, міг вірити власним очам! Наскільки мені вдалося розгледіти, це був високий худий чоловік. Він стояв, трохи роз-

ставивши ноги, схрестивши руки на грудях, опутивши голову, і немов у задумі дивився на царство торфу та граніту, яке лежало перед ним. Ось таким і уявляється мені дух тутешніх боліт! Це був не каторжанин. Він стояв далеко від місця, де той сховався, та й на зріст він був вищий. Верескнувши від несподіванки, я обернувся до баронета і схопив його за руку. Секунди, яка знадобилася мені на це, було досить — постать зникла. Гострий вершечок гранітного стовпа, як і раніше, врізався в місячний диск, але нерухомої, німої фігури там уже не було.

Я відразу ж вирішив, що треба піти туди й оглянути цей стовп, але він був трохи далеко від нас, а баронету було вже не до пригод — він усе ще не міг заспокоїтися після страшного виття, яке нагадало йому про похмурий родинний переказ. До того ж сам він нічого не бачив, отже, його не могло схвилювати це дивне видиво.

— Мабуть, чатовий. З часу втечі болота так і кишать ни ми, — сказав він.

Можливо, сер Генрі мав рацію, але мені так хотілося остаточно переконатися в цьому! Сьогодні ми дамо знати прінстаунській владі, де ховається каторжанин-утікач. Та все ж шкода, що нам не вдалося спіймати його самим і переможно поселити назад у в'язницю! Такими були події останньої ночі, і ви, любий Голмсе, маєте визнати, що отримали повний звіт про них. Значна частина моїх оповідок, звісно, не має жодного стосунку до нашої справи, але вважаю за потрібне повідомляти в своїх листах усі факти — вибирайте з них ті, які зможуть вам допомогти. Певні успіхи у нас усе ж є. Ми дізналися тепер усе підґрунтя поведінки Берріморів, а це значно прояснило ситуацію. Але таємниця торф'яних боліт, загадка їхніх дивних мешканців залишається, як і раніше, нерозгаданою. Можливо, в наступному листі мені вдасться трохи відхилити над нею завісу. А найкраще було б, якщо б ви приїхали сюди самі.

Розділ X

УРИВКИ ЗІ ЩОДЕННИКА ДОКТОРА ВАТСОНА

Досі я якось обходився в своєму оповіданні звітами, які Шерлок Голмс отримував від мене в перші дні після мого приїзду в Баскервіль-хол. Тепер же ми підійшли до такого моменту, коли я змушений облишити цей спосіб і знову покласти на свою пам'ять, підкріпивши її виписками з власного щоденника. Ці два уривки підведуть нас упритул до тих подій, які навіки закарбувалися в моїй уяві.

Я зупинився на описі нашої невдалої погоні за каторжанином і на тому, що за нею послідувало. Продовжую свою розповідь наступного ранку.

16 жовтня. Туманний сірий день, мрячить дощ. Над Баскервіль-холлом низько нависли хмари; час від часу грядя їхня рідшає, і тоді кризь просвіти вдалині видніються похмурі простори торф'яних боліт, на яких поблискують сріблом схили пагорбів і мокрі валуни. І вдома і під відкритим небом — скрізь однаково сумно. Після пережитого вночі баронет перебуває в похмурому настрої. Я сам відчуваю якусь важкість на серці, і мене гнітить передчуття неминучої біди — передчуття тим страшніше, що пояснити його я неспроможний. А хіба підстав для неспокою немає? Варто лише згадати ланцюг подій, що всі вказують на присутність якихось темних сил, що діють тут. Смерть останнього господаря Баскервіль-холу точно збігається із сімейним переказом, чутки серед фермерів про дивну істоту, що раз по раз з'являється на болотах. Та я на власні вуха двічі чув звуки, схожі на віддалений собачий гавкіт. Не можна ж справді повірити, що все це — за законами природи! Примарний собака, який залишає сліди на землі та голосно виє? Ні, це мене дратує

Степлтон, а за ним і Мортімер міг піддатися загальному настрою, але якщо у мене є якась гідність, то це здоровий глузд, і я ніколи не стану вдаватися до забобонів. Для цього треба опуститися на рівень розвитку тутешніх фермерів, які, не задовольняючись розповідями про якогось лютого собаку, наділяють його полум'ям, що пашисть із очей і пащеки. Голмс не став би навіть слухати таку дурню, а я репрезентую тут його особу. Однак факти залишаються фактами: мені довелося двічі почути це виття. А що, якщо по болотах справді бігає якийсь величезний пес? Тоді все стало б зрозумілим! Але де він ховається, що їсть, звідки взявся, чому ніхто не бачив його вдень? Треба зізнатися, що, даючи всьому цьому правдоподібне пояснення, ми натрапляємо на не менші труднощі. Але навіть якщо залишити собаку збоку — як пояснити те, що було в Лондоні? Невідомий у кебі, лист, автор якого вмовляв сера Генрі не виходити на торф'яні болота? В цьому ж немає нічого надприродного, хоча і те, й інше можна однаковою мірою приписати і дружнім, і ворожим силам. Але де він зараз, цей приятель чи ворог? Він залишився в Лондоні, чи подався за нами сюди? Невже... Невже саме його я бачив на вершині гранітного стовпа?

Щоправда, він усього лише промайнув у мене перед очима, але дещо я все ж помітив і готовий підтвердити це під присягою. Він не з тутешніх — тепер я знаю всіх сусідів сера Генрі. Він вищий за Степлтона і набагато субтильніший за Френкленда. Його можна було б прийняти за Беррімора, але Беррімор залишався вдома, я впевнений, що йому не вдалося б прокрастися за нами непоміченим. Отже, тут, як і в Лондоні, нас вистежує якийсь невідомий. Ми досі не можемо позбутися його. Якщо б мені вдалося спіймати цього чоловіка, тоді всі наші непорозуміння відразу б розвіялися. Ось моя мета, й я докладу всіх зусиль, аби досягти її.

Першим моїм бажанням було поділитися своїми планами із сером Генрі. Але, поміркувавши, я вирішив повести гру са-

мостійно і поменше згадувати про це. Баронет мовчазний і занурений в свої думки. Виття, яке ми чули на болотах, дуже на нього вплинуло. Я вирішив не посилювати його неспокою, але зброю не складу і буду діяти на власний страх і ризик.

Сьогодні після сніданку у нас розігралася невелика сцена. Беррімор попросив у сера Генрі дозволу побалакати з ним, і вони пішли в кабінет. Сидячи в більярдній, я чув їхні підвищені інтонації та чудово здогадувався, про що там ідеться. Незабаром двері кабінету розчинилися і баронет покликав мене.

— Беррімор гнівається на нас, — сказав сер Генрі. — З нашого боку, бачте, було нечесно переслідувати його свояка, таємницю котрого він видав нам із власної волі.

Дворецький стояв блідий, але тримав себе в руках.

— Я, можливо, погарячкував, сер, то в такому випадку прошу вибачення. Але все ж мене дуже здивувало, коли я почув ваші кроки на світанку та дізнався, що ви намагалися спіймати Селдена. Не годиться мені наводити людей на його слід — йому, нещасному, і без цього кепсько.

— Якщо б ви справді видали Селдена з власної волі, це була б зовсім інша річ, — сказав баронет. — Але ж ви, точніше, ваша дружина зізналися в усьому тільки під нашим натиском. Вам нічого іншого не залишалося.

— Я не думав, що ви скористаєтеся моїм зізнанням, сер Генрі. Ніяк не думав.

— Селден небезпечний для суспільства. Адже він ні перед чим не зупиниться, по його пиці видно! Згадайте, як рідко тут зустрічається житло. А у випадку пана Степлтона, якщо його вистежать, йому сподіватися нема на що, хіба лише на власні сили. Ні, поки цього чоловіка не замкнуть, ми не можемо почуватися в безпеці!

— Селден нікого не скривдить, сер, присягаюся! Для тутешніх жителів він тепер не загроза. Повірте мені, сер Генрі, через

кілька днів все буде залагоджено і він поїде до Південної Америки. Благаю вас, не повідомляйте поліції, що Селден усе ще тут, на болотах. Його вже перестали шукати, і він може спокійно дочекатися пароплава. Якщо ж донесете на нього, нам із дружиною не оминуть лиха. Прошу вас, сер, не звертайтеся в поліцію!

— Ватсоне, що на це скажете?

Я стенив плечима:

— Якщо цей чоловік забереться з Англії, платники податків зітхнуть вільніше.

— А раптом він накоїть лиха до від'їзду?

— Ні, сер! Він же не божевільний! Ми дали йому все, що треба. А новий злочин видасть його з головою.

— Слушно, — зауважив сер Генрі. — Гаразд, Берріморе...

— Хай благословить вас Бог, сер! Я вам такий вдячний! Якщо Селдена спіймають, моя дружина не переживе такого горя.

— Отже, Ватсоне, ми з вами покриваємо карного злочинця. Але мені, мабуть, тепер забракне духу видати його. Домовилися, не будемо більше про це. Можете йти, Берріморе.

Пробурмотівши тремтячим голосом кілька слів подяки, дворецький пішов до дверей, але на порозі раптом зупинився.

— Ви так гарно зі мною повелися, сер, що мені хочеться якось віддячити вам, — нерішуче почав він. — Я дещо знаю, сер Генрі... Можливо, я дарма так довго мовчав, але це з'ясувалося, коли слідство було вже закінчено. Я ще нікому про це не казав... Мова йде про смерть сера Чарльза.

Нас із баронетом так і підкинуло на місці.

— Вам відомі обставини його смерті?

— Ні, сер.

— Тоді що ж?

— Я знаю, чому він стояв біля хвіртки такої пізньої пори. У нього було побачення з жінкою.

— Побачення з жінкою! У сера Чарльза!

— Атож, сер.

— Хто вона така?

— Імені її вам не назву, сер. Знаю тільки перші літери: «Л. Л.».

— Звідки ви це знаєте, Берріморе?

— Сер Генрі, того ранку ваш дядечко отримав листа. На його ім'я зазвичай приходило дуже багато листів, адже він був людиною відомою й усі знали, який він добрий. До нього кожен звертався зі своїм горем. Але того ранку прийшов лише один лист, тому я його і запам'ятав. Почерк на конверті був жіночий, і на штемпелі стояло: «Кумбі-Тресі».

— Далі?

— Я б не згадав більше про цей лист, якби не дружина. Кілька тижнів тому вона взялася за прибирання в кабінеті сера Чарльза — вперше після його смерті — і знайшла в глибині каміна аркуш паперу. Більша його частина перетворилася на попіл, але один маленький клаптик, лише кінчик, вцілів, і слова ще можна було розібрати, хоча чорнило посіріло від вогню, а папір обвуглився. Це була, либонь, тільки приписка, і ми прочитали ось що: «Благаю вас як джентльмена: спаліть цього листа і будьте біля хвіртки о десятій годині вечора». Внизу стояли дві літери: «Л. Л.».

— Маєте цей обривок?

— Ні, сер. Він розсипався у мене в руках.

— А до цього сер Чарльз отримував листи, написані тим же почерком?

— Не знаю, сер, не звертав уваги. Та й цей лист запам'ятався мені винятково тому, що він був єдиний того дня.

— І ви не знаєте, хто така «Л. Л.»?

— Ні, сер, гадки не маю. Але міркую, що, якщо б нам вдалося розшукати цю леді, ми б дізналися якісь подробиці про смерть сера Чарльза.

— Я просто не збагну вас, Берріморе! Як можна було приховувати досі таку важливу інформацію?

— Розумієте, сер, одразу ж слідом за цим на нас самих звалилася біда. Крім цього, ми з дружиною дуже любили сера Чарльза і не забували його добра. Навіщо ж ворушити старе? Нашому нещасному господареві це вже не допоможе, а коли до справи дотична жінка, треба діяти обережно. Адже навіть найгідніші люди...

— Вважаєте, що це може образити його пам'ять?

— Авжеж, сер, я вирішив, що нічого путнього з цього не вийде. Але ви були такі добрі до нас... Було б не добре приховувати від вас те, що знаю.

— Гаразд, Берріморе, можете йти.

Коли дворецький вийшов, сер Генрі обернувся до мене:

— Ну, Ватсоне, що скажете про цей новий промінчик світла?

— Те, що він ще більше згустив темряву.

— Аякже. Але якщо б нам вдалося вистежити цю «Л. Л.», тоді б усе прояснилося. Ми тепер знаємо, що є жінка, котра багато знає, а це вже не абищо! Треба тільки знайти її. До чого ж тепер вдатися?

— Негайно повідомити про все Голмсу. Може, це наведе його на слухний слід. Я майже впевнений, що він негайно приїде сюди.

Я пішов до себе і написав Шерлоку докладний звіт про події сьогоднішнього ранку. Мій приятель, мабуть, має купу справ останнім часом, оскільки листи з Бейкер-стрит приходять усе рідше і стають щораз коротшими. У них і словом не згадується про мої звіти, а про мету моєї поїздки сюди — лише побіжно. Справа про шантаж, ймовірно, поглинає всі сили Голмса. Але останні події, безумовно, привернуть його увагу і знову розбудять у ньому інтерес до нашого розслідування. Як би мені хотілося, щоб він був тут!

17 жовтня. Сьогодні весь день дощ ллє, як із відра. Важкі краплі шарудять у густому плющі, падають із карнизів. Я згадав каторжанина, котрий ховається просто неба в нетрях похмурих торф'яних боліт. Бідолаха! Хоч би якими важкими були скоєні ним злочини, теперішні його муки якоюсь мірою спокутують їх. А потім згадався мені і той, інший чоловік... Обличчя, що промайнуло в вікні кеба, темна постать, немов вирізьблена на місячному диску. Невже цей невловимий полювач, цей адепт темряви також волочиться там зараз, під такою зливою?

Увечері я одягнув непромокальний плащ і вирушив у глиб боліт, малюючи в своїй уяві страшні картини. Дощ періщив мені в обличчя, у вухах свистів вітер. Нехай Всевишній береже тих, хто блукає зараз близько Грімпенської багнюки! У таку погоду навіть узгір'я перетворюються тут у суцільну твань. Я відшукав гранітний стовп, на якому стояв той самотній споглядач, і з його нерівного, уступчастого вершечка оглянув похмурі болота, що стелилися внизу. Дощові потоки заливали ці бурі низини, важкі, свинцево-сірі хмари низько нависали над землею, а крізь їхні уривки проступали химерні обриси пагорбів. Вдалині, ліворуч від мене, над деревами улоговини підіймалися ледь видні в тумані вузькі башточки Баскервіль-холу. Тільки вони одні й свідчили про присутність людини в цій місцині, якщо не брати до уваги доісторичних печер, що тулилися до схилів пагорбів. І ніде навіть найменшого сліду того незнайомця, самотній силует котрого я бачив ось на цьому вершечку дві ночі тому!

На зворотному шляху мене наздогнав доктор Мортімер, котрий їхав своїм візком із боку Гнилої драговини. Весь цей час доктор був до нас дуже уважний, і не минало й дня, щоб він не зазирнув у Баскервіль-хол дізнатися, як наші справи. Лікар посадив мене до себе у візок і запропонував підвезти додому. Він дуже засмучений тим, що зник його спаніель. Собака втік

на болота і не повернувся. Я втішав медика, як міг, а сам, згадуючи поні, який заблукав у Грімпенську багнюку, мізкував, що Мортімеру навряд чи доведеться побачити колись свого песика.

— До речі, докторе, — сказав я, трясучись разом із ним на вибоїнах дороги, — ви, мабуть, знаєте тут усіх, хто живе в радіусі ваших роз'їздів?

— Гадаю, що всіх.

— Тоді ви, можливо, пригадаєте повне ім'я та прізвище жінки, ініціали якої «Л. Л.»?

Мортімер задумався, потім скривився:

— Ні. Правда, за циганів і працівників на фермах не скажу, але серед самих фермерів і джентрі [12] такі ініціали гейби нікому не пасують. Хоча стривайте, — додав він після паузи, — є така собі Лора Лайонс — ось вам і «Л. Л.». Але вона живе в Кумбі-Тресі.

— А хто вона така? — поцікавився я.

— Донька Френкленда.

— Як! Донька цього старого дивака?

— Еге ж. Вона вийшла заміж за художника на прізвище Лайонс, котрий приїжджав сюди на етюди. Він виявився негідником і покинув її. Втім, наскільки я чув, не можна звалювати всю провину на одну сторону. Батько відрікся від дитини, бо вона вийшла заміж без його згоди, а може, й не лише тому. Отак двійко гультяїв, старий і молодий, допікали нещасну жінку до знемоги.

— За які ж кошти вона живе?

— Старий Френкленд, імовірно, дає їй якісь крихти, звісно, не багато, позаяк його власні справи опинилися в жалюгідному стані. Але якими б не були її гріхи, не можна ж було дозволяти їй скочуватися все нижче і нижче. Про цю історію дізналися тут, і сусіди, а саме Степлтон і сер Чарльз, допомогли їй, дали можливість чесно заробляти собі на життя. Я також пожертвував децицю. Ми хотіли, щоб вона навчилася друкувати на машинці.

Мортімер спитав, чому мене це цікавить, і я сяк-так задовольнив його цікавість, намагаючись не вдаватися в подробиці, бо нема чого розповідати про свої справи зайвим людям.

Завтра вранці я поїду в Кумбі-Тресі, й якщо мені вдасться побачити цю леді з вельми сумнівною репутацією, пані Лору Лайонс, ми зробимо великий крок уперед до того, щоб одною загадкою у нас стало менше.

Між іншим, ваш відданий слуга тихцем перетворюється на мудрого змія: коли Мортімер зайшов аж надто далеко в своїх розпитах, я поцікавився, до якого типу належить череп Френкленда, й урятував становище — вся інша частина шляху була присвячена лекції по краніології [13]. Роки, проведені в товаристві Шерлока Голмса, не минули для мене даремно.

Аби скінчити з описом цього похмурого, дощового дня, згадаю ще про одну розмову, цього разу з Беррімором. Ця бесіда дала мені козир у руки, з якого я і піду потрібної миті.

Мортімер залишився у нас, і після обіду вони з баронетом затіяли партію в екарте [14]. Дворецький подав мені каву в кабінет, і я скористався цим, аби поставити йому кілька запитань.

— Ну, Берріморе, що поробляє ваш милий родич? Поїхав чи все ще ховається по болотах?

— Не знаю, сер. Хоч би швидше він поїхав! Бо скільки ж горя ми з ним зазнали! Я нічого про нього не знаю з того часу, як відніс йому останнього разу їжу, а це було три дні тому.

— А тоді ви його бачили?

— Ні, сер, але я потім перевірів — їжі на місці не виявилось.

— Якщо їжі не було, отже, він усе ще там.

— Та ніби так, сер, якщо тільки її не взяв той, інший чоловік.

Моя рука з горнятком застигла на півдорозі, й я пильно поглянув на Беррімора:

— То ви знаєте, що там є ще й хтось інший?

— Атож, сер, на болотах ховається ще один чоловік.

— Ви його бачили?

— Ні, сер.

— Звідки ж ви про нього знаєте?

— Мені казав про нього Селден десь півтора тижня тому. Цей чоловік також ховається, але, мені здається, він не з каторжан... Не подобається мені це, докторе Ватсон, зовсім не подобається! — з несподіваною силою вирвалося раптом у Беррімора.

— Слухайте, друже! Я тут дію виключно в інтересах вашого господаря. Я тільки тому і приїхав, аби допомогти йому. Скажіть мені прямо: що саме вам не подобається?

Хвилину Беррімор вагався, наче шкодуючи про свій вибух або ж не знаходячи відповідних слів для вираження почуттів, що хвилюють його.

— Та все, що там діється, сер! — вигукнув він нарешті, показавши на залите дощовими потоками вікно, яке виходить на болота. — Не до добра це. Там замислили чорну справу, повірте мені! Я тепер прагну лише одного: щоб сер Генрі скоріше поїхав звідси до Лондона.

— Та що ж вас так налякало?

— А ви згадайте смерть сера Чарльза! Слідчий наговорив сім мішків гречаної вовни! А ви прислухайтеся вночі, що коїться на болотах. Адже люди ні за які гроші не погодяться вийти туди після заходу сонця... А цей чоловік, котрий там ховається і когось вистежує... Кого він вистежує? Що все це означає? Ні, для тих, хто носить ім'я Баскервілів, це добром не скінчиться, й я не дочекаюся того дня, коли нові слуги сера Генрі заступлять на моє місце і мені можна буде забратися звідси!

— Розкажіть мені про цього чоловіка, — попросив я. — Що ви про нього знаєте? Що розказував Селден? Він знає, де той ховається і навіщо?

— Селден бачив його разів зо два, але той обережний, хитрющий. Спочатку Селден прийняв його за поліціанта, а потім переконався, що тут щось зовсім інше. На вигляд він джентльмен, але що йому там треба, ніяк не втямити.

— А де він ховається?

— Селден каже, що в старих печерах на схилах пагорба — знаєте, там є кам'яні яскині, де в давнину жили люди.

— А чим він харчується?

— Селден підгледів, що до нього ходить якийсь хлопчисько. Він, мабуть, носить йому їжу й усе інше з Кумбі-Тресі.

— Гаразд, Берріморе. Ми ще з вами побалакаємо про це якось іншого разу.

Коли дворецький вийшов, я зупинився біля вікна і поглянув крізь каламутне скло на хмари, що пливуть небом, і на дерева, які мордував вітер. Якщо в таку погоду незатишно навіть у будинку, то як має бути гидко в кам'яній печері на болотах! Якою ж ненавистю треба пройнятися, щоб влаштувати засідку в такому місці і в такий час! І що спонукало цього чоловіка відважитись на настільки важке випробування?

В одній із цих печер зачалася сама суть того завдання, яке так мучить мене. Присягаюся, не мине й дня, але я зроблю все, що в людських силах, і таки дістануся до розгадки цієї таємниці!

Розділ XI

ЧОЛОВІК НА ГРАНІТНОМУ СТОВПІ

Уривки з мого щоденника, з яких я сформував минулий розділ, підвели нас упритул до 18 жовтня, тобто до того числа, починаючи з якого всі ці неймовірні події хутко рушили до свого страшного

фіналу. Події останніх днів настільки врізалися мені в пам'ять, що можу розповідати про них, навіть не вдаючись до своїх нотаток.

Отже, почнімо з того дня, напередодні якого я з'ясував дві обставини першорядної важливості. Перше: що пані Лора Лайонс із Кумбі-Тресі писала серу Чарльзу Баскервілю та призначила йому побачення в тому самому місці, де він зустрів свою смерть (причому в той самий домовлений час), і друге: що чоловіка, котрий ховається на болотах, треба шукати в кам'яних печерах на схилі пагорба. Я відчував, що тепер тільки відсутність мужності та хисту може зашкодити мені розгадати ці дві загадки.

Того вечора мені не вдалося розповісти баронету про пані Лайонс, оскільки доктор Мортімер допізна засидівся з ним за картами. Але наступного дня під час сніданку я поділився з ним своїм відкриттям і запропонував поїхати зі мною в Кумбі-Тресі. Спочатку він охоче погодився на це, але, поміркуювавши, ми вирішили, що краще мені поїхати самому. Чим офіційнішим виглядатиме цей візит, тим менших результатів ми доб'ємося. Й я не без докорів сумління залишив сера Генрі вдома, а сам подався на ці нові розшуки.

Під'їхавши до Кумбі-Тресі, я звелів Перкінсу притримати коней і порозпитував про леді, котру мені треба було допитати. Відшукати її будинок виявилось неважко — він стояв у самому центрі селища. Служниця, котра відчинила двері, без подальших церемоній завела мене в вітальню, де за друкарською машинкою сиділа жінка. Вона з приємною посмішкою піднялася мені назустріч, але, побачивши перед собою незнайомця, насупилася, знову сіла до столу та спитала про мету мого візиту.

З першого погляду пані Лайонс вразила мене своєю вродою. Світло-карі очі, каштанове волосся, нижній рум'янець на щоках, правда, посипаних веснянками, — рум'янець того чудового відтінку, що таїться в самому серці білої троянди. Повторю, перше вра-

ження було дуже сильне. Однак, придивившись, я налаштувався на критичний лад. У цьому обличчі було щось неприємне, грубе — його досконалу красу псували чи то безвольні складки біля рота, чи жорсткість погляду. Але всі ці думки спали мені на гадку вже пізніше. Першої ж миті я просто відчув, що переді мною сидить дуже вродлива жінка і ця жінка питає мене, навіщо я приперся. І мені тільки тоді стало ясно, наскільки делікатна мета мого візиту.

— Маю честь знати вашого татка, — сказав я навмання.

Початок був достатньо невдалий, і леді відразу ж дала мені зрозуміти це.

— У мене немає нічого спільного з моїм батьком, — сказала вона. — Я нічим йому не зобов'язана і не можу вважати його друзів своїми друзями. Він не обтяжує себе батьківськими турботами. Якби не покійний сер Чарльз Баскервіль і деякі інші жалісливі люди, мені довелося б голодувати.

— Я якраз хочу поговорити з вами про покійного сера Чарльза Баскервіля.

Веснянки яскраво виступили на її зблідлому обличчі.

— Що саме вас цікавить? — спитала вона й її пальці нервово торкнулися клавіш машинки.

— Ви були знайомі з ним?

— Я ж кажу, що багато чим йому зобов'язана. Якщо мені вдалося стати на ноги, то це пояснюється в основному тією турботою, яку він виявив до моєї долі.

— Ви з ним листувалися?

Леді кинула на мене швидкий погляд, і в її світло-карих очах спалахнув зловісний вогник.

— Поясніть мені мету цих розпитувань, — різко сказала вона.

— Мета їхня може бути лише одна: уникнути неприємного для вас розголошу. Давайте побалакаємо тут, бо інакше все може вийти з-під контролю, а тоді я вам не заздрю.

Вона зблідла ще більше і довго мовчала. Потім раптом зиркнула на мене і сказала зухвалим, викличним тоном:

— Гаразд, я згодна. Що ви хочете знати?

— Ви листувалися з сером Чарльзом?

— Так, я писала йому разів зо два, дякувала йому за доброту та делікатність.

— Дати цих листів пам'ятаєте?

— Ні.

— А ви зустрічалися з ним особисто?

— Кілька разів, під час його приїздів у Кумбі-Тресі. Сер Чарльз був дуже скромною особою, він не любив виставляти напоказ власні добрі діла.

— Ви рідко з ним листувалися, рідко зустрічалися, проте він був настільки втаємничений у ваші справи, що навіть по-сильно допомагав! Як же це так?

Вона відповіла на моє підступне запитання не замислюючись:

— Мені допомагали спільними зусиллями й інші джентльмени, котрі знали мою сумну історію. Один із них був пан Степлтон, сусіда та близький приятель сера Чарльза. Він був до мене надзвичайно прихильний, і сер Чарльз через нього познайомився зі мною.

Я вже знав, що сер Чарльз Баскервіль не раз доручав Степлтону вести свої добродійні справи, і тому вважав таке пояснення цілком правдивим.

— Тепер скажіть, чи в своїх листах до сера Чарльза ви не наполягали на особистому побаченні?

Вона гнівно вибухнула:

— Вважаю таке запитання непристойним, сер!

— Даруйте, пані, але я змушений повторити його.

— Ну, що ж, я відповім: природно, ні!

— Навіть у день смерті сера Чарльза?

Рум'янець в одну мить спав з її щік. Обличчя жінки, котра споглядала на мене, вкрилося мертвотною блідістю. Пересохлі губи сіпнулися, і я швидше побачив, ніж почув ще одне «ні».

— Вам явно зраджує пам'ять. Я можу навіть процитувати одну фразу з вашого листа. Там було сказано: «Благаю вас як джентльмена: спаліть цього листа і будьте біля хвіртки о десятій годині вечора».

Мені здалося, що ще секунда — і пані Лайонс втратить свідомість, але вона поборолася себе величезним зусиллям волі.

— Отже, не залишилося на світі порядних джентльменів? — вирвалося в неї.

— Ви несправедливі до сера Чарльза: він виконав ваше прохання. Але іноді можна прочитати навіть спалений лист. Тепер визнаєте, що писали йому того дня?

— Так, писала. Не стану відпиратися! — вигукнула вона, вкладаючи всю душу в свої слова. — Мені нема чого соромитися цього листа. Я просила його допомогти. Бо була впевнена, що, якщо мені вдасться поспілкуватися з ним, сер Чарльз не відмовиться підтримати мене.

— Але чому ви призначили зустріч так пізно?

— Я дізналася, що він їде наступного дня до Лондона, можливо, на кілька місяців. А раніше прийти не могла, на це у мене були свої причини.

— Навіщо ж ви призначили побачення в парку? Хіба не можна було влаштувати його в будинку?

— Вважаєте, що жінка може з'явитися сама такої пізньої години в будинок чоловіка?

— Гаразд. Що ж було, коли ви прийшли на побачення?

— Я нікуди не ходила.

— Пані Лайонс!

— Присягаюся всім, що для мене святе, я не ходила туди! Мені зашкодили.

— Що ж вам завадило?

— Це моя особиста справа, не можу говорити про неї.

— Отже, ви призначили побачення серу Чарльзу в тому самому місці, де його спіткала смерть, і навіть тієї ж години, але самі туди не пішли?

— Це свята правда.

Усі мої подальші хитрощі ні до чого не призвели, вона продовжувала наполягати на своєму.

— Пані Лайонс, — сказав я, закінчуючи цей довгий і безрезультатний допит, — не хочете казати правду і цим приймаєте на себе велику відповідальність. Ваше становище вельми делікатне. Якщо я звернуся за допомогою в поліцію, ви переконаєтеся, наскільки все це скомпрометує вас. Припустімо, що ви ні в чому не винні, але тоді навіщо вам знадобилося з перших же слів відмовлятися від свого листа, який послали серу Чарльзу в день його смерті?

— Я боялася, що з цього будуть зроблені неправдиві висновки і мене втягнуть у неприємну історію.

— А чому ж ви наполягали, щоб сер Чарльз знищив вашого листа?

— Якщо ви читали його, мали б уже здогадатися.

— Я не казав, що читав весь лист...

— Ви процитували по пам'яті цілу фразу.

— Тільки постскриптом. Я вже сказав вам, що лист спалили, мені не вдалося прочитати його цілком. Повторю своє запитання ще раз: чому ви наполягали, щоб сер Чарльз знищив вашого листа?

— Це стосується тільки мене.

— Тоді ви тим більше маєте остерігатися публічного розслідування.

— Згода, розповім вам усе. Якщо чутки про мою гірку долю дійшли і до вас, то ви маєте знати, що я вийшла заміж необачно і маю всі підстави шкодувати про це.

— Так, я дещо чув.

— З того часу чоловік, котрого я ненавиджу, не перестає переслідувати мене своїми домаганнями. Закон на його боці, і мені щодня загрожує небезпека, що він змусить мене до спільного життя. Перед тим, як написати листа серу Чарльзу, я дізналася, що можу отримати свободу, але для цього потрібні гроші. Свобода дасть мені все: душевний спокій, щастя, самоповагу — все потрібне! Щедрість сера Чарльза була добре відома, й я вирішила: якщо розповісти йому про своє горе, він не відмовиться допомогти.

— То чому ж ви не прийшли на побачення?

— Тому, що за цей час встигла отримати допомогу з інших рук.

— Тоді треба було написати вдруге та пояснити, чому ви не можете прийти!

— Я так би й зробила, якби не прочитала наступного ранку в газетах про його смерть.

Розповідь виходила достатньо цільною, і мої запитання не могли похитнути її правдивість. Перевірити все це можна було лише одним способом: дізнатися, чи подала пані Лайонс на розлучення незабаром після трагічної смерті сера Чарльза.

Вона навряд чи наважилася б брехати, що не була на побаченні, позаяк їй довелося б поїхати в Баскервіль-хол у шарабані та повернутися в Кумбі-Тресі лише на світанку. Таку поїздку не приховаєш. Отже, вона каже правду або принаймні частку правди.

Я пішов від неї, збитий із пантелику і пригнічений своєю невдачею. Знову переді мною постала та глуха стіна, яка востає на всіх моїх перехрестях до наміченої мети. І все ж, згадуючи обличчя цієї жінки та її поведінку під час нашої бесіди, я все більше і більше переконувався, що вона щось приховала від мене. Чому вона раптом так зблідла? Чому мені доводилося

силою виривати у неї кожне слово? Чому вона не поїхала на побачення, призначене на той час, коли сталася трагедія? Мабуть, причини всього цього не такі прості, як їй хотілося мене переконати. Гм, тут нічого не можна було вдіяти! Доведеться йти іншими слідами, які провадять до кам'яних печер на болотах.

Але сліди ці були зовсім неясні, в чому я переконався на зворотному шляху, проїжджаючи повз пагорби, виспані залишками житла доісторичної людини. Беррімор сказав, що невідомий ховається в одній із покинутих печер, але ж тут вони трапляються скрізь! Утім, крім вказівок Беррімора, у мене були і свої власні міркування, адже я сам бачив цього чоловіка на вершечку гранітного стовпа. Отже, звідти і треба починати пошуки. Я обстежу кожну печеру в цьому місці й урешті-решт знайду ту, яка мені потрібна. Якщо незнайомиць трапиться мені, змушу його назватися, змушу зізнатися, чому він так завзято переслідує нас. Нехай навіть для цього доведеться пригрозити йому револьвером. Він утік від Голмса на багатолюдній Ріджент-стріт, але тут, на пустельних болотах, це йому не вдасться. Якщо ж я знайду ту саму яскиню, а її мешканця там не опиниться, що ж, буду чекати його повернення, коли б він не прийшов. Шерлок упустив цього чоловіка в Лондоні. Як же я буду тріумфувати, якщо мені вдасться наздогнати його і цим взяти гору над моїм учителем!

Щастя стільки разів зраджувало нам під час цього розслідування, але тепер воно обернулося до мене обличчям, і провісником удачі був не хто інший, як сивочолий, рум'яний пан Френкленд, котрий зустрів мене біля своєї садової хвіртки, що виходила на проїжджу дорогу.

— Доброго дня, докторе Ватсон! — заволав він із незвичайною для нього привітністю. — Дайте коням перепочити! Зайдіть, порадійте разом зі мною, вип'ємо по чарочці вина.

Після всього, що я чув про ставлення пана Френкленда до рідної доньки, у мене не могло бути особливо дружніх почуттів до нього, але мені хотілося будь-що-будь відіслати Перкінса додому, і така причина виявилася дуже до речі. Я виліз із візка, звелів передати серові Генрі, що повернуся до обіду, і пішов за Френклендом просто в їдальню.

— Сьогодні у мене урочистий день, сер, справжнє свято! — оголосив він, радісно регочучи. — Я виграв два судових процеси. Тепер тутешня публіка збагне, що закон є закон і що в моїй особі вона має справу з людиною, котра не боїться кинути його відплату на голови непокірних. Я домігся права вільного проїзду через парк старого Мідлтона — через сам парк, сер! — за якихось сто кроків від його дверей! Ну, що ви на це скажете? Ми ще провчимо наших магнатів, хай їм грець! Нехай знають, що їм ніхто не дозволить безкарно зневажати общинні права! Крім цього, я закрити доступ до лісу, де тутешня публіка внадилася влаштувати пікніки. Ці негідники поводяться так, ніби права приватної власності взагалі не існує! Вони уявляють, що їм усюди можна залишати порожні пляшки та клапті паперу. Обидві справи скінчені, докторе Ватсон, й обидві — на мою користь. У мене давно не було такого щасливого дня — ще з тих часів, як я притягнув до відповідальності сера Джона Морленда за браконьєрство, коли він полював на кроликів у своєму власному загоні.

— Як же це вам вдалося?

— Зверніться до судових архівів, сер, ви не пошкодуєте втраченого часу. «Френкленд проти Морленда». Справа слухалася в Лондоні. Вона обійшлося мені в двісті фунтів, але я справу виграв!

— І що це вам дало?

— Нічого, сер, абсолютно нічого. Й я пишаюся, що не маю особистої зацікавленості в цих справах. Я лише виконую свій громадянський обов'язок. Не сумніваюся, що сьогодні вночі жи-

телі села Фернворсі сплять на вогнищі моє опудало. Минулого разу, коли вони це затіяли, я зажадав, щоб поліція поклала край такому неподобству. Але ж поліційна влада в нашому графстві поводить ся зовсім ганебно, сер! Я маю право розраховувати на її захист, а вони нехтують своїми обов'язками! Зачекайте, справа «Френкленд проти поліції» приверне до себе увагу суспільства. Я попереджав, що місцевій владі доведеться пошкодувати про своє обурливе ставлення до мене, й ось мої слова вже збулися.

— Яким же чином? — зацікавився я.

Старий кинув на мене багатозначний погляд:

— Їм до смерті хочеться дізнатися одну річ, а я дещо знаю. Але я й за лантух грошей не стану допомагати цим негідникам!

Я вже давно шукав причину, щоб хутко спекатися цього базіки, але останні його слова мене зацікавили. Однак мені був добре відомий норавливий характер старого гультіпаки. Я знав, що варто тільки проявити інтерес до його балачки, як він замовкне, і тому спитав зовсім байдужим тоном:

— Мабуть, знову браконьєрство?

— Ха-ха! Ні, друже мій, тут справа набагато серйозніша. А що, якщо вона стосується каторжанина-втікача?

Я так і сіпнувся:

— Ви знаєте, де він ховається?

— Точного місця, може, і не знаю, а навести поліцію на його слід можу. Невже вам не спадало на гадку, що спіймати цього чоловіка вдасться лише тоді, якщо дізнатися, хто носить йому їжу, і простежити за її доставкою?

Старий був настільки близький до істини, що мені стало незатишно.

— Аякже, — сказав я. — Але чому ви думаєте, що каторжанин усе ще ховається на болотах?

— Бо я на власні очі бачив того, хто носить йому їжу.

У мене стислося серце від згадки про Беррімора. Якщо він потрапить у лапи цього злісного, старого шуліки, його справи кепські. Та далі я зітхнув вільніше.

— Уявіть собі, їжу носить дитина! — продовжував Френкленд. — Я щодня його бачу в підзорну трубу, яка стоїть у мене на даху. Він ходить однією й тією ж дорогою, в один і той же час. До кого? Та ж до каторжанина!

Ось вона, удача, нарешті! Але я навіть бровою не повів, наскільки це мене цікавить. Дитина! Беррімор згадував, що нашому невідомому прислуговує якийсь хлопчисько. Отже, Френкленд напав на слід цього чоловіка, а каторжанин тут зовсім ні до чого. Якщо б я міг випитати у старого все, що він знає, це позбавило б мене від довгих і виснажливих пошуків. Але моїми козирами у грі, як і раніше, залишалися недовіра та повна байдужість.

— А мені здається, що це син якогось тутешнього пастуха. Може, носить обід батькові.

Найменше протиріччя вибивало іскри зі свавільного старигана. Він злісно блиснув на мене очима і весь наїжачився, як розлючена кішка.

— Ви так вважаєте, сер? — і, простягнувши руку, він показав на болота, що стелилися перед нами: — А той гранітний стовп бачите? Так-так! А невисокий пагорб позад нього, з кущами терну? Це найкам'янистіша місцина на всіх болотах. Що там робити пастухам? Ваше припущення просто безглузде, сер!

Я охоче погодився, що не врахував цієї обставини. Моя покірність сподобалася Френкленду, і він пустився в подальші просторікування:

— Можете бути впевнені, сер, що я ніколи не роблю поспішних висновків. Я бачу цього хлопчиська з вузликом не вперше. Щодня, а то й двічі на день він... Стривайте, докторе

Ватсон!.. Мене підводить зір чи схилом он того пагорба щось рухається?

І справді, я навіть на відстані кількох миль розгледів на тмяно-зеленому схилі маленьку темну цятку.

— Ходімо, сер, ходімо! — гукнув Френкленд, кидаючись угору сходами. — Ви побачите його на власні очі!

На пласкому даху стояла укріплена на тринозі підзорна труба досить значних розмірів. Френкленд припав до неї і захоплено зарепетував:

— Швидше, докторе Ватсон, хутко! Поки він не зник за пагорбом!

Справді, вгору схилом повільно дерся хлопчик із вузликом за плечима. Ось він вибрався на вершечок пагорба, і я цілком ясно побачив, як його худорлява постать, одягнена в лахміття, проявилася на холодній блакиті неба. Підліток крадькома роззирнувся, мабуть, перевіряючи, чи не стежать за ним, і зник за пагорбом.

— Ну що, маю я рацію, чи ні?

— Справді, хлопчик, і, ймовірно, у нього є причини пробиратися туди потай.

— А що це за таємні причини, про це здогадався б навіть поліцейний констебль. Але я їм жодним словом не обмовлюся, і вас, докторе Ватсон, також прошу — ані пари з вуст. Розумієте? Жодного слова!

— Як бажаєте.

— Вони нехтують мною, а це просто обурливо. Коли всі обставини справи «Френкленд проти поліції» впливуть на світ Божий, країною промайне ціла хвиля обурення. Ні, нехай не розраховують на мою допомогу! Вони б палець об палець не вдарили, якщо б ці мерзотники надумали спалити замість опудала мене самого... Як, вам уже час їти? Невже не допоможете мені випити цю карафку на честь такої радісної події?

Але я не піддався на жодні вмовляння, а коли дідуган за-
явив, що хоче відпровадити мене додому, ледве вмовив його не
робити це. Поки він міг бачити мене, я тримався дороги, а потім
кинувся до того кам'янистого пагорба, за яким зник хлопчик.

Усе складалося якнайкраще, й я подумки присягнув, що
якщо мені не вдасться скористатися щасливим випадком, по-
дарованим долею, то виною цьому буде все що завгодно, тільки
не відсутність енергії та наполегливості з мого боку.

Коли я піднявся на вершечок, сонце вже сідало, і плав-
ні схили пагорба з одного боку були золотисто-зеленими, а з
іншого — тонули в сірій тіні. Вдалині, над самим горизонтом,
низько стелився імлістий серпанок, з якого виступали фантас-
тичні обриси лисячого стовпа. Навколо ні звуку, ні руху. Тільки
якась велика сіра птаха — чи то чайка, чи кроншнеп — високо
ширяла в синьому небі. Вона й я — ми були єдиними живими
істотами між величезним небокраєм і пустелею під ним. Голі
простори боліт, безлюддя, нерозгадана таємниця та важливість
майбутнього мого завдання — все це пронизало холодом моє
серце. Підлітка ніде не було видно. Але між пагорбами, біля са-
мих ніг, тулилися стародавні кам'яні печери, й усередині їхнього
кола була одна, вцілілі склепіння якої могли служити захистом
у негоду. У мене затріпотіло серце, коли я побачив її. Ось у цій
норі, мабуть, і ховається той чоловік. Нарешті моя нога ступить
на поріг його притулку — він у моїх руках!

Я крадькома підбирався до цієї кам'яної діри — так само,
як Степлтон, коли його сачок вже чигає над метеликом! І, пі-
дійшовши ближче, із задоволенням переконався, що місце тут
обжите. До яскині, що слугувала входом, вела ледь помітна се-
ред каміння стежка. З самої печери не долиняло ні звуку. Неві-
домий або причаївся там, або ж нишпорить болотами. Нерви
у мене були натягнуті до межі в очікуванні майбутньої зустрічі.

Відкинувши убік цигарку, я стиснув руків'я револьвера, швидко підійшов до входу і зазирнув усередину. Печера була порожня.

Але чуття не зрадило мене: тут явно хтось жив. На кам'яному ложі, де колись спочивала неолітична людина, лежали ковдри, загорнуті в непромокальний плащ. У примітивному вогнищі виднілася купка попелу. Поруч із ним стояло якесь кухонне приладдя та відро, до половини налите водою. Купа порожніх консервних бляшанок свідчила про те, що тут живуть уже не один день, а коли очі мої звикли до напівтемряви, я розгледів у кутку залізне горнятко та відкорковану пляшку віскі. Посередині лежав плаский камінь, що служив столом, а на ньому — маленький вузлик, імовірно той самий, який я розгледів у підзорну трубу у хлопчиська за спиною. У вузлику був хліб і дві консервні бляшанки — одна з копченим язиком, інша — з персиками в сиропі. Оглянувши все це, я хотів було покласти вузлик назад, аж раптом серце моє так і тьохнуло: на камені лежав аркуш паперу, на якому було щось написано. Я взяв його і, з трудом розібравши каракулі, написані олівцем, прочитав наступне:

«Доктор Ватсон поїхав у Кумбі-Тресі».

Добру хвилину я стояв нерухомо із запискою в руці та міркував над сенсом цього короткого послання. Отже, незнайомиць полює не за сером Генрі, а за мною? Він вистежує мене не сам, а приставив до мене когось іншого, може, й цього хлопчика? Й ось його останнє повідомлення. З того часу, як я живу тут, за кожним моїм кроком, імовірно, стежать. Адже весь цей час мене не залишало відчуття, що тут діють якісь невидимі сили і що вони обережно й уміло в'ють навколо нас найтоншу сіть, легкий дотик якої ми відчуваємо на собі лише часом, у найкритичніші миті.

Ця записка, ймовірно, не єдина. Я озирнувся на всі боки, але більше нічого не знайшов. Чи не вдасться мені знайти й якісь сліди, за якими можна було б щось дізнатися про цього

чоловіка, котрий обрав собі таке дивне житло, або про його наміри. Про нього можна було сказати тільки те, що він, мабуть, спартанець у своїх звичках і не надає особливого значення життєвим зручностям. Згадавши зливи останніх днів і поглянувши на зяючу діру в зводі печери, я втямив, наскільки цей чоловік поглинений своєю справою, якщо заради неї він мириться навіть із таким незатишним притулком. Хто ж він — наш злісний ворог чи янгол-охоронець? І я пообіцяв собі не виходити з печери, не дізнавшись усього до кінця.

Сонце вже ховалося, і небо на заході палало золотом. Відблиски заходу лягали червоними плямами на розводи далекої Грімпенської багнюки. Вдалині підіймалися вежі Баскервіль-холу, а збоку від них ледве виднівся димок, що здіймався над дахами Грімпену. Між ним і Баскервіль-холлом, за пагорбом, стояв будинок Степлтонів. Золоте вечірнє світло надавало всьому стільки принад і безтурботного спокою! Але моє серце не вірило світові, прихованому природою, і тремтіло від тієї страшної невідомості, яку таїла в собі неминуча зустріч, що наближається з кожною секундою. Нерви у мене були напнуті, але я сидів, сповнений рішучості, в темній печері і з похмурим завзяттям чекав повернення її господаря.

Нарешті я почув його. Ось камінь потрапив йому під підбір. Ще раз... ще... кроки все ближче, ближче... Я відскочив у найтемніший куток і клацнув запобіжником револьвера, вирішивши не показуватися на світло до того часу, поки мені не вдасться хоч трохи розгледіти цього незнайомця. Зовні все стихло, мабуть, він зупинився. Потім кроки почулися знову, і вхід до печери заслонила чиясь тінь.

— Сьогодні такий чудовий вечір, любий Ватсоне, — сказав добре знайомий мені голос. — Навіщо ж сидіти в задусі? На повітрі набагато приємніше.

Розділ XII

СМЕРТЬ НА БОЛОТАХ

Хвилину чи дві я стояв, не вірячи власним вухам, і не міг перевести подих від несподіванки. Потім дар мови повернувся до мене, й я відчув, як величезний тягар спав у мене з плечей. Цей холодний, уїдливий голос міг належати тільки одній людині в усьому світі.

— Голмсе! — заволав я. — Голмсе!

— Виходьте, — сказав він, — і, будь ласка, обережніше з револьвером.

Я виліз із печери і побачив його. Шерлок сидів на камені і з хуліганським блиском у сірих очах дивився на мою здивовану фізію. Він дуже схуд за час, що ми не бачилися, але вигляд у нього був бадьорий, спокійний, обличчя бронзове від засмаги. Строгий спортивний костюм, кепі — справжнісінький турист, мандрівник по болотах! Він навіть залишився вірним своїй воїстину котячій пристрасі до охайності: гладко поголені щоки, сорочка без жодної плямочки. Гейби все це відбувалося на Бейкер-стрит!

— Ніхто інший не міг би так втішити мене своєю появою! — сказав я, міцно стискаючи руку товариша.

— А заодно і здивувати?

— Маєте рацію.

— Але, запевняю вас, друже, здивувалися не тільки ви. Я й не підозрював, що вам вдалося вистежити мій тимчасовий притулок, і ніяк не сподівався застати вас тут. Це з'ясувалося лише за двадцять кроків до печери.

— Ви впізнали мої сліди?

— Ні, Ватсоне! Боюся, що це вже нереальне завдання — розрізнити ваші сліди серед безлічі інших, що існують на світі. Якщо ж в майбутньому захочете обдурити мене, раджу вам

спочатку поміняти тютюнову крамницю, бо варто тільки мені побачити цигарку з маркою «Бредлі. Оксфорд-стрит», як я відразу ж здогадуюся, що мій приятель Ватсон перебуває десь неподалік. Он він, ваш недопалок, валяється біля стежки. Ви, ймовірно, кинули його тієї миті, коли вирішили взяти приступом моє порожнє житло?

— Ви не помилилися.

— Так я і думав... І, знаючи ваш допитливий характер, здогадався, що ви влаштували в печері засідку та чекаєте повернення її мешканця, тримаючи револьвер у руці. То ви справді прийняли мене за злочинця? Чудово, Ватсоне! А як вам вдалося відшукати моє житло? Ви, ймовірно, побачили мене під час погоні за каторжанином, коли я з недогляду дозволив місяцю світити мені в спину?

— Так, я вас побачив тоді.

— І стали обшукувати всі печери одну за одною, поки не натрапили на цю?

— Ні, мене навів на слід ваш хлопчисько — за ним тут дехто спостерігає.

— А! Старий джентльмен із підзорною трубою! Я бачив, як сонце виблискує на її лінзі, і спочатку не міг здогадатися, що це за штукенція, — він устав і зазирнув до печери. — Ага, Картрайт уже побував тут. Що це за папірчик? То ви їздили в Кумбі-Тресі?

— Атож.

— Побачитися з пані Лорою Лайонс?

— Саме так.

— Чудово! У своїх пошуках ми з вами, либонь, рухалися паралельними лініями. Що ж, тепер треба поділитися здобутою інформацією, і тоді у нас буде більш-менш чітке розуміння цієї справи.

— Я дуже радий, що ви тут! У мене вже нерви розхиталися під тягарем усіх цих таємниць і відповідальності, яка лежала на мені. Але як ви сюди потрапили і що тут робите? А я думав, що Голмс сидить на Бейкер-стрит і мізкує над справою про шантаж!

— Я хотів, щоб ви саме так і думали.

— Отже, ви користуєтеся моєю допомогою і водночас не довіряєте мені! — розсердився я. — Я таке не заслужив, Голмсе!

— Друже мій, і в теперішній справі і в багатьох інших ваша допомога була для мене безцінна. Якщо вам здається, що я вас якось надував, благаю, не сердьтеся! Відверто кажучи, я пішов на це частково заради вас же самих. Я відчував, що ви в небезпеці, тому приїхав сюди особисто розслідувати цю справу. Якщо б я був разом із сером Генрі і з вами, моя точка зору нічим не відрізнялася б від вашої, та й супротивники наші були б насторожі. Приїзд у Баскервіль-хол дуже скував би мене, а так я міг діяти зовсім вільно, залишаючись за лаштунками та готуючись виступити на сцену лише критичної миті.

— Але навіщо вам знадобилося ховатися і від мене?

— Якщо б ви знали, що я тут, це нічому б не заридило і, можливо, навіть скінчилося б моїм викриттям. Вам, мабуть, захотілося б розповісти мені щось або ж ви, з властивої вам доброти, раптом надумали б обставляти мене тут зручностями. Навіщо піддаватися непотрібному ризику? Я привіз із собою Картрайта — пам'ятаєте хлопчика з розсильної контори? І він чудово обслуговує мене. А ви знаєте мої скромні вимоги: кусень хліба, чистий комірець, що ще людині треба? Крім цього, Картрайт — це зайва пара очей і зайва пара ніг, дуже швидких. Те й інше виявилось для мене просто скарбом.

— Отже, все мої звіти писалися надаремно! — сказав я тремтячим голосом, згадавши, скільки праці та гордоців від цієї праці було вкладено в них.

Голмс вийняв із кишені пачку листів:

— Ось ваші звіти, друже мій, вивчені щонайретельнішим чином, у цьому можете не сумніватися. Я так добре все влаштував, що вони потрапляли до мене із запізненням тільки на один день. Прийміть мої гарячі вітання. Завзятість і спостережливість, які ви проявили в такій напрочуд важкій справі, перехвалити неможливо.

Я все ще ніяк не міг примиритися з тим, що мене так спритно одурили, але теплі слова Голмса розсіяли мою досаду. Крім цього, в глибині душі я відчував слушність мого приятеля і визнавав, що в інтересах справи мені не слід було знати про його появу в тутешніх місцях.

— Нарешті! — зронив він, споглядаючи на моє просвітлене обличчя. — А тепер розкажіть мені про свій візит до пані Лори Лайонс. Я відразу здогадався, до кого ви поїхали, бо тепер мені вже ясно, що це єдина людина в Кумбі-Тресі, від котрої ми можемо чогось домогтися. Правду кажучи, якщо б ви не побували там сьогодні, я, ймовірно, вирушив би до неї завтра сам.

Сонце вже сховалося, над болотами згустилися сутінки. У повітрі відразу стало холодно, і ми перебралися в печеру. І там, сидючи в напівтемряві поряд із Голмсом, я розповів йому про свою розмову з пані Лайонс. Він так зацікавився нею, що багато чого мені довелося повторювати двічі.

— Це все дуже важливо, — сказав Голмс, коли я скінчив. — Справа надзвичайно складна, і в ній був один пробіл, який досі мені ніяк не вдавалося заповнити. Ви, мабуть, знаєте, що Степлтон тісно знається з пані Лайонс?

— Ні, про таку дружбу я нічого не чув.

— Це факт. Вони зустрічаються, обмінюються листами — взагалі між ними повна злагода, що дає нам великий козир до рук. Якщо б пустити цей козир у хід, щоб впливати на його дружину...

— Його дружину?

— Тепер я поділюся дечим із вами в обмін на ваші викриття. Жінка, котру він видає тут за панну Степлтон, насправді його дружина.

— Боже мій, Голмсе! Ви в цьому впевнені? Тоді, як же він дозволив, аби сер Генрі закохався в неї?

— Романтичні почуття сера Генрі загрожують бідую тільки самому серу Генрі. Як ви помітили, Степлтон усіляко оберігає її від залищань баронета. Повторю, ця леді не сестра, а дружина Степлтона.

— Але навіщо знадобилися такі хитрощі?

— А ось навіщо: Степлтон передбачав, що вона буде набагато кориснішою йому в ролі вільної жінки.

Всі мої неясні підозри, все підказане чуттям раптом виплило назовні та замкнулося навколо натураліста. Від цього спокійного, безбарвного чоловіка в солон'яному капелюсі і з сачком на метелики віяло чимось грізним. Витримка та терпіння, поєднані з хитрістю, на вустах посмішка, а в серці чорна злість...

— Отже, це й є наш супротивник? То це він вистежував нас у Лондоні?

— Авжеж, так я розгадав цю загадку.

— А застереження... Його надіслала вона?

— Еге ж.

З мороку, в якому я так довго блукав, виступили наполовину побачені, наполовину вгадані мною обриси жажливого лиходійства.

— Невже це правда, Голмсе? Звідки ви дізналися, що вона його дружина?

— У першу свою зустріч із вами Степлтон настільки захопився, що повідав вам частину своєї біографії, про що, ймо-

вірно, не перестає жаліти досі. У нього справді була школа на півночі Англії. А відшукати вчителя — найпростіша річ. Для цього існують шкільні агенції, які дадуть вам інформацію про будь-яку особу, пов'язану з цим фахом. Я вдався до розшуків і незабаром дізнався, що справді в одній школі відбулися дуже неприємні події і що її директор — прізвище у нього було інше — зник разом із дружиною. Всі їхні прикмети точно збігалися. А коли я дізнався про його захоплення ентомологією [15], тут уже зовсім перестав сумніватися.

Темрява, яка огортала мене, тишком-нишком починала рідшати, але багато ще залишалося в тіні.

— Якщо ця жінка його дружина, то до чого тут пані Лора Лайонс? — не зрозумів я.

— Це один із пунктів, на який ви самі пролили певне світло. Після вашої поїздки в Кумбі-Тресі багато з'ясувалося. Я, наприклад, не знав, що пані Лайонс хоче розлучитися з чоловіком. Вона, ймовірно, розраховує на шлюб зі Степлтоном, адже їй невтямки, що він одружений.

— А коли вона дізнається правду?

— Тоді ця леді може виявитися дуже корисною для нас. Нам обом треба завтра ж таки побачити її. А тепер, Ватсоне, як гадаєте, чи не час вам повернутися до своїх обов'язків? Ваше місце в Баскервіль-холі.

Останні червоні відблиски заходу згасли на заході і на бологах спочило. У лілуватому небі слабко мерехтіли рідкісні зірки.

— Ще одне, останнє, запитання, Голмсе, — сказав я, встаючи. — Нам нема чого приховувати один від одного. Що все це означає? До чого ведеться?

Шерлок відповів мені глухим голосом:

— До вбивства, Ватсоне... Холоднокровно обдуманого вбивства. Не допитуйтеся про подробиці. Степлтон затягує

у свої тєнета сєра Генрі, а я зятягую його самого. Він майже у мене в руках, з вашою допомогою. Тепер нам загрожує тільки одна небезпека — він може завдати удар першим. Ще день, найбільше два, й у мене все буде готово, а доти бережить сєра Генрі, як любляча мати береже хвору дитину. Вашу тимчасову відсутність сьгодні цілком можна вибачити, й усе ж я б, мабуть, вважав за краще, щоб ви не покидали його... Чуєте?

Страшний протяжний зойк, сповнений жаху та муки, пролунав над безмовними болотами. Я слухав його і відчував, як у мене холоне в жилах кров.

— Боже милий! Що це? Що це таке?

Детектив схопився з місця, і його висока постать заслонила від мене вхід до печери. Він став там, пригнувшись, витягнувши шию, напружено вдивляючись у темряву, і тільки встиг кинути мені пошепки:

— Тихіше! Тихіше!

Цей вереск, який вразив нас своєю пронизливістю, лунав із глибини безпросвітно темних боліт. Але ось він почувся ближче, виразніше...

— Де це? — прошепотів Голмс, і по тому, як сіпнувся у нього голос, у нього, у людини із залізними нервами, я збагнув, що цей зойк проник йому в саму душу. — Де лементують, Ватсоне?

— Мені здається, на тому боці, — я простягнув руку, показуючи в темряву.

— Ні, он там!

Болісний вереск знову пролунав у мовчанці ночі, але тепер він був ще ближчим, ще голоснішим. І до нього доєдналися якісь інші звуки — глухе низьке гарчання, що нагадує чимось невпинний гуркіт моря.

— Це собака! — гукнув Шерлок. — Біжімо, Ватсоне, біжімо! Боже мій! Тільки б не спізнитися!

Він кинувся в темряву, я слідом за ним. І раптом десь попереду, за валунами, пролунав відчайдушний лемент, а потім щось глухо, важко гупнуло. Ми зупинилися, прислухаючись. Але більше ніщо не порушувало гнітючої тиші безвітряної ночі.

Я побачив, як Голмс, немов шаленець, схопився за голову і тупнув ногою об землю:

— Він випередив нас, Ватсоне! Ми спізналися!

— Ні, цього не може бути!

— Чого я не поспішав, але ж і дурень з мене! І ви також відзначилися, Ватсоне! Залишили Баскервіля самого й ось чим усе скінчилося! Ні, якщо виправити нічого не можна, я все одно відімщу негідникові!

Не розбираючи дороги, ми кинулися туди, звідки долинув цей страшний зойк. Ми підіймалися вгору схилами, збігали вниз, натикалися в темряві на валуни, продиралися крізь зарості дреку. З вершини кожного пагорба мій приятель швидко озирався на всі боки, але болота вкривав густий морок, і на їхніх похмурих полях не можна було помітити навіть найменшого руху.

— Ви щось бачите?

— Нічого.

— Зачекайте! Що це?

До нас долинув приглушений стогін. Він чувся звідкілясь зліва. Кам'яна гряда круто обривалася там униз, переходячи в усіяний валунами схил, і серед каміння лежало щось темне. Ми підбігли ближче, і темний предмет набув чіткіших обрисів. Це була людина, котра лежала на землі долілиць. Вона немов готувалася зробити кульбіт — звернута під якимось неймовірним кутом голова, підняті плечі, округлена лінія спини. Безглуздість цієї пози завадила мені першої миті усвідомити, що стогін істоти був передсмертним. Ми стояли, нахилившись над ним, і не змогли почути ні хрипу, ні шурхоту. Голмс торкнувся

нерухомого тіла, скрикнув від жаху і тут же відсмикнув руку. Запалений сірник освітив його закривавлені пальці та страшну калюжу, що повільно розпливалася з-під розбитого черепа мерця. І серце у нас завмерло — при світлі сірника ми побачили, що перед нами лежить сер Генрі Баскервіль!

Хіба можна було забути цей незвичайний червонувато-коричневий костюм — той самий, в якому баронет вперше з'явився на Бейкер-стрит! Нам досить було секунди, щоб упізнати його, а потім сірник спалахнув і згас так само, як згасла в нас остання іскра надії. Шерлок застогнав, і я навіть у темряві розгледів, якою блідістю вкрилося його обличчя.

— Мерзотник! Мерзотник! — руки у мене мимоволі стиснулися в п'ястуки. — Голмсе, я ніколи не пробачу собі, що залишив його напризволяще!

— Моя провина більша, Ватсоне. Я пожертвував життям клієнта лише заради того, щоб підсумувати, так би мовити, закруглити, цю справу. Не пригадаю іншого такого удару за всю свою практику. Але хто ж міг знати, хто міг знати, що, незважаючи на всі мої застереження, він ризикне вийти сам на болота!

— І ми чули його лемент, Боже мій, який вереск! І не могли відразу прийти йому на допомогу! Але куди ж подівся цей жахливий собака — винуватець його смерті? Може, він і зараз десь тут? І де Степлтон? Він відповідь за це!

— Так, він відповідь за все, про це я подбаю. І дядько і племінник — обоє вбиті. Один помер від страху, тільки побачивши перед собою це чудовисько, яке він вважав надприродною істотою, інший загинув, рятуючись від нього втечею. Але тепер нам треба довести, що між цим чоловіком і собакою є зв'язок. Ми чули його виття, але це ще не доказ, оскільки сер Генрі, ймовірно, розбився при падінні. І все ж, присягаюся, хоч який підступний наш ворог, завтра він буде у моїх руках!

Приголомшені раптовою невинною бідкою, що підвела настільки сумний підсумок нашим довгим і нелегким зусиллям, ми стояли біля понівеченого тіла. Потім, коли з-за хмар з'явився місяць, піднялися на кам'яну грядку, з якої впав наш нещасний знайомий, і оглянули звідти срібні в місячному світлі болота. Вдалині, десь неподалік від Грімпена, виднівся жовтавий вогник. Він міг світитися тільки у відокремленому житлі Степлтонів. Я з прокляттями погрозив у той бік п'ястком:

— Чого ми чекаємо? Треба схопити його негайно!

— Справа ще не закінчена, а він людина обережна, хитра. Ми мало ще знаємо, та спробуйте довести це. Один необережний крок і негідник вислизне від нас.

— То що ж тоді робити?

— На завтра турбот у нас вистачить. А сьогодні нам залишається тільки надати останню послугу нещасному серу Генрі.

Ми спустилися крутим схилом і підійшли до безформної чорної купи, що лежала на посрібленому місяцем камінні. Побачивши це болісно скоцюрблене тіло, серце у мене стислося від болю й очі затягнуло сльозами.

— Доведеться послати за допомогою, Голмсе. Ми не донесемо його до дому... Матінко Божа, що з вами? Ви схибнулися!

Детектив зойкнув і нахилився над тілом сера Генрі. І раптом почав витанцьовувати, з реготом трясучи мою руку. Невже це мій строгий, завжди такий стриманий приятель? Ось що буває, коли приховане полум'я проривається назовні!

— Борода! У нього борода!

— Борода?

— Це не сер Генрі!.. Боже, та це мій сусіда-каторжанин!

Ми з гарячковою швидкістю перевернули тіло, і закривавлена борода тепер стриміла в холодний яскравий лик місяця. Сумнівів бути не могло! Низьке чоло, глибоко запалі, як у мав-

пи, очі. Це було те ж обличчя, яке при світлі свічки промайнуло переді мною в ущелині, обличчя вбивці Селдена!

І тут я збагнув усе. Я згадав, що баронет подарував Беррімору ледь не весь свій старий гардероб. Отже, Беррімор віддав його Селдену, щоб той переодягнувся до від'їзду. Черевики, сорочка, кепі — все носив колись сер Генрі. Правда, трагедія залишалася трагедією, але ж цей чоловік у будь-якому випадку заслужив смерть за законами нашої країни. Сам не свій від радощів, я пояснив Шерлоку, як таке вийшло.

— Отже, цей нещасний загинув через костюм, — зронив він.

— Собаці, певна річ, дали понюхати якусь річ сера Генрі — цілком імовірно, той самий черевик, який був вкрадений у готелі, і пустили його слідом каторжанина. Залишається нез'ясованим лише одне: яким чином Селден побачив у темряві, що за ним хтось женеться?

— Мабуть, почув.

— Почув, що по болотах бігає собака, і почав кликати на допомогу, ризикуючи бути спійманим? Ні, каторжанина цим не налякаєш. Так ось: як Селден міг побачити, що за ним женеться собака?

— А мені здається, є речі дивніші. Чому цього собаку... припускаючи, що наші здогади правильні...

— Я нічого такого не припускаю.

— Згода. То чому цього собаку випустили на болота сьогодні вночі? Навряд чи він завжди користується такою свободою. Степлтон, ймовірно, чекав, що сер Генрі прийде сюди.

— Моя загадка важча. На вашу ми скоро отримаємо відповідь, а моя, ймовірно, так і залишиться нерозгаданою. А тепер давайте вирішимо, що нам робити з цим нещасним. Не можна ж залишати його тут на поталу лисицям і шулікам.

— Нехай полежить в одній із ям, поки ми не повідомимо в поліцію.

— Правильно. Туди ми про нього в будь-якому разі заявимо. Гляньте, Ватсоне! Що це? Невже він сам? Але ж зухвало!.. Ані пари з вуст про наші підозри, жодного слова! Інакше всі мої плани зруйнуються.

З глибини боліт до нас наближався чоловік. Він курив сигару, вогник якої тьмяно мерехтів удалині. Місяць яскраво освітлював його, й я одразу впізнав субтильну постать і швидко, підстрибуючу ходу натураліста. Побачивши нас, він зупинився, потім знову рушив уперед.

— Докторе Ватсон! Що це ви? Ось уже ніяк не думав зустріти вас уночі на болотах! О боже, що це? Що трапилося? Ні, не може бути! Невже це наш приятель, сер Генрі?

Степлтон пробіг повз мене і нахилився над тілом...

Я почув переривчастий подих, сигара випала з його руки на землю.

— Хто... хто це? — затинаючись, пробурмотів він.

— Це Селден, каторжанин, котрий утік із прінстаунської в'язниці.

Степлтон обернув до нас мертвотно-бліде обличчя. Йому вартувало величезного зусилля волі опанувати себе і нічим не видати свого подиву та розчарування. Його пильний погляд зупинився спочатку на Голмсі, потім на мені.

— Боже милий, який жах! Як це сталося?

— Мабуть, звалився он із того укусу і зламав собі шию. Ми з приятелем гуляли по болотах і почули чийсь лемент.

— А я на цей лемент вийшов із дому. Мене турбував сер Генрі.

— Чому саме сер Генрі? — не втримався я.

— Він мав зайти до нас сьогодні і чомусь не прийшов, що мене дуже здивувало. А коли я почув на болотах зойки, то,

природно, стривожився за нього. До речі, — Степлтон знову перевів погляд із мене на Голмса, — крім цих криків, ви нічого не чули?

— Ні, — сказав Шерлок. — А ви?

— Також ні.

— Тоді навіщо про це питати?

— Ах, ви ж знаєте, що у нас тут розповідають про примарного собаку та тому подібні дива! Тутешні фермери кажуть, нібито він бігає щоночі по болотах. От я і цікавлюся: може, ви чули його?

— Ні, ми нічого такого не чули, — відказав я.

— А як поясните загибель цього нещасного?

— Я впевнений, що у нього затьмарився розум від страху, від постійної небезпеки бути спійманим. Імовірно, бігав по болотах в нападі божевілля, врешті-решт впав під укіс і зламав собі шию.

— Таке могло бути, — погодився Степлтон і зітхнув із явним полегшенням. — А що про це думаєте ви, пане Шерлок Голмс?

— Яка кмітливість! — сказав мій товариш і низько вклонився.

— Ми давно вас чекаємо, з того часу, як тут з'явився доктор Ватсон. І ви вчасно приїхали — якраз до трагедії.

— Так, справді! Я впевнений, що мій приятель правильно все пояснить. А завтра я повернуся в Лондон із неприємним осадом у душі.

— Як! Ви завтра їдете?

— Збираюся.

— Але ваш приїзд, звісно, пролле світло на всі ці події, які загнали нас буквально в глухий кут.

Голмс стенив плечима:

— Успіх не завжди дається нам у руки. При розслідуванні треба спиратися на факти, а не на легенди та чутки. У мене щось нічого не клеїться з цією справою.

Мій товариш промовляв напрочуд природним і спокійним голосом. Степлтон глипнув на нього уважно, пильно. Потім звернувся до мене:

— Я охоче запропонував би перенести тіло до нас у будинок, але моя сестра так перелякається, що, мабуть, краще цього не робити. Прикриймо йому чимось обличчя і залишмо тут. До ранку з ним нічого не трапиться.

Так і зробили. Ми з Голмсом відхилили пропозицію Степлтона зайти в Мерріпіт-гауз і, дозволивши йому повертатися додому на самоті, пішли у бік Баскервіль-холу. Пройшовши кілька кроків, ми озирнулися та побачили його силует, що повільно віддаляється в глиб боліт, а далі, позаду нього, єдина чорна пляма на посрібленому місяцем схилі — там, де лежав чоловік, котрий загинув такою страшною смертю.

— Нарешті ми схопилися врукопашну! — зауважив Голмс, крокуючи поруч зі мною. — Але яка витримка! Як швидко він опанував себе! Адже удар був воістину приголомшливий — побачити, що твоєю жертвою став зовсім не той чоловік, якого ти намітив. Я, Ватсоне, казав вам про це в Лондоні і повторю зараз: нам ще не доводилося схрещувати рапіри з гіднішим супротивником.

— Усе ж шкода, що він нас побачив!

— Я спочатку сам про це пошкодував! Але, врешті-решт, що вдієш!

— А як гадаєте, зустріч із вами відіб'ється на його планах?

— Аякже, він буде діяти зі ще більшою обережністю або ж зважиться на якийсь відчайдушний крок. Як і більшість непересічних злочинців, Степлтон, імовірно, занадто покладається на власну хитрість і уявляє, що обвів нас навколо пальця.

— Чому ж ви не хочете заарештувати його?

— Мій любий Ватсоне! Ви — людина дії. Ваші інстинкти штовхають вас на найрішучіші кроки. Ну, гаразд, припустімо, що вночі його заарештують. А що це дасть нам? Ми нічого не зможемо довести. Ось у чому диявольська хитрість цього задуму! Якщо б помічником Степлтона була людина, ми б роздобули якісь докази, але спробуйте витягнути на світ Божий величезного собацюру! Хіба це допоможе нам затягнути петлю на шиї його господаря?

— Але ж складу злочину досить?

— Нічого подібного! Все це самі здогади та припущення. Нас здіймуть на кпини у суді, якщо ми з'явимося туди з такою фантастичною історією та підтвердимо її такими доказами.

— А сер Чарльз?

— Знайдений мертвим, слідів насильницької смерті не виявлено. Ми з вами знаємо, що він помер від страху, і знаємо, що його налякало. Але як переконати в цьому тих дванадцятьох недоумків, котрі будуть присяжними? На чому ґрунтується припущення, що до цього причетний якийсь собака? Де сліди його укусів? Ми з вами знову ж таки знаємо, що собаки не кусають мертвих і що сер Чарльз помер до того, як він на нього накинувся. Але ж це треба довести, а доводити нема чим.

— Ну, а сьогоднішня ніч?

— Вона також нічого особливого не дала. Прямого зв'язку між собакою та загибеллю каторжанина знову ж таки немає. Ніхто цього собаки не бачив. Щоправда, ми його чули, але у нас немає доказів, що він гнався за каторжанином. Повна відсутність мотивації! Ні, друже мій, факт залишається фактом: складу злочину ми встановити не можемо, але, щоб виправити це, варто піти на певний ризик.

— Що ж ви маєте намір зробити?

— Я покладаю великі надії на пані Лору Лайонс. Коли вона дізнається реальний стан справ, то надасть нам серйозну допомогу. Крім цього, у мене є й інший план. Але не треба загадувати наперед, хоча я все ж сподіваюся, що завтра перемога буде за мною.

Більше мені нічого не вдалося вивідати у Голмса, і до самих воріт Баскервіль-холу він ішов мовчки, заглиблений у свої думки.

— Ви зайдете?

— Авжеж. Тепер вже немає сенсу ховатися. Але ще одне слово, Ватсоне. Не кажіть серу Генрі про собаку. Нехай приписує смерть Селдена тим само причинам, які намагався підказати нам Степлтон. Так йому буде легше перенести те випробування, що чекає його завтра, коли він піде обідати в Мерріпіт-гауз, якщо я правильно цитую ваш останній звіт.

— Але мене також туди кликали.

— Тоді вам доведеться відмовитися від запрошення. Нехай іде один, це легко влаштувати... Отже. До обіду ми, мабуть, уже спізналися, але до вечері прийшли більш ніж вчасно.

Розділ XIII

ТЕНЕТА РОЗСТАВЛЕНІ

Сер Генрі не стільки здивувався, скільки зрадів своєму новому гостю, позаяк був упевнений, що, дізнавшись про події останніх днів, Шерлок Голмс не всидить у Лондоні. Проте баронет здивовано підняв брови, коли з'ясувалося, що мій приятель з'явився без багажу і навіть не намагається пояснити його відсутність. Детектива відразу забезпечили всім необхідним,

і за пізньою вечерею ми розповіли баронету ту частину своїх пригод, яку йому слід було знати. Але до цього мені довелося виконати один важкий обов'язок — повідомити Беррімору та його дружині про загибель Селдена. Дворецький прийняв цю звістку з неприхованим почуттям полегшення, але пані Беррімор гірко плакала, затуливши обличчя фартухом. В очах усього світу цей Селден був злочинцем, чимось середнім між дияволом і звіром, а вона, як і раніше, бачила в ньому пустотливого хлопчика, дитину, що чіплялася в дитинстві за її руку. Яким же чудовиськом має бути чоловік, якщо не знайдеться жінки, яка оплакує його смерть!

— З того часу, як ви поїхали, Ватсоне, я все сиджу вдома і гину від нудьги, — теревенив баронет. — Сподіваюся, такий послух мені зарахується? Якби не це ваше слово не виходити на болота, я б згаяв вечір набагато веселіше, тому що Степлтон надіслав мені записку із запрошенням.

— Так, ви провели б вечір набагато веселіше, я в цьому не сумніваюся, — сухо зауважив Голмс. — До речі, вам, імовірно, байдуже, що, споглядаючи на людину з поламаною шиєю, ми оплакували вас?

Сер Генрі витріщився на нас:

— Це чому ж?

— Тому, що злощасний каторжанин був у вашому костюмі. Він отримав його від Беррімора, у котрого можуть тепер бути через це серйозні неприємності з поліцією.

— Ні, навряд чи. Наскільки я пам'ятаю, там не було ніяких позначок.

— Ну що ж, його щастя, та й ваше також, бо ви всі замішані в протизаконних діях. По суті кажучи, мені як добросовісному детективові вартувало б негайно заарештувати всю вашу компанію. Викривальним документом можуть послужити листи Ватсона.

— Розкажіть краще, як ідуть наші справа? — змінив тему баронет. — Чи вдалося вам розібратися в цій плутанині? Ми з Ватсоном із чим приїхали, з тим і сидимо — нічого не дізналися.

— Гадаю, що вже в найближчому майбутньому багато з'ясується. Справа на рідкість важка та заплутана. Для мене деякі пункти досі вкриті мороком... Але він розсіється, неодмінно розсіється.

— Ватсон, імовірно, вже розповів вам про те, що ми чули на болотах. То ж це не пусте марновірство. Мені свого часу доводилося мати справу із собаками, і тут мене не одуриш — собаче завивання не можна не впізнати. Якщо вам вдасться одягти намордник на цього собацюру та посадити його на ланцюг, я буду вважати вас найвидатнішим сищиком в світі.

— Буде він і в наморднику, буде і на ланцюгу, лишень допоможіть мені.

— Я зроблю все, що накажете.

— Чудово! Але я вимагатиму сліпої покори без будь-яких «навіщо» та «чому».

— Як вам заманеться.

— Якщо погоджуєтеся на це, тоді ми вирішимо нашу загадку. Я не сумніваюся, що...

Голмс осікся на півслові та спрямував пильний погляд кудись поверх моєї голови. Лампа світила йому прямо в обличчя — нерухоме, застигле, наче обличчя класичної статуї. Воно було уособленням тривоги та настороженості.

— Що трапилося? — в один голос вигукнули ми із сером Генрі.

Шерлок перевів погляд на нас, і я відчув, що він намагається притлумити своє хвилювання. Його обличчя, як і раніше, нічого не виражало, але очі палали тріумфом.

— Даруйте, але я не міг стримати свого захвату, — сказав він, показуючи на портрети, що висіли на протилежній стіні. — Ватсон стверджує, що я нічого не тямлю в живопису, але це в ньому промовляють заздрощі, позаяк ми розходимося в своїх оцінках творів мистецтва. А портрети й справді чудові.

— Радий чути, — сказав сер Генрі, з подивом зиркаючи на мого друга. — Я в картинах мало що тямлю. Ось кінь чи бичок — інша річ. Але хто б міг подумати, що у вас є час цікавитися мистецтвом!

— Не турбуйтеся, хорошу річ я завжди зауважу. Б'юся об заклад, що ота дама в блакитній шовковій сукні — пензля Неллера. А товстий джентльмен у перуці, безумовно, написаний Рейнольдсом. Це, ймовірно, родинні портрети?

— Так, усі без винятку.

— І ви знаєте їхні імена?

— Беррімор довго торочив мені про це, й я, здається, можу відповісти свій урок без запинки.

— Хто цей джентльмен із підзорною трубою?

— Це контр-адмірал Баскервіль, котрий служив у Вест-Індії. А он той, в синьому жупані зі сувоєм у руках, сер Вільям Баскервіль, голова комісії Палати громад при Пітті [16].

— А цей кавалер навпроти мене, в чорному оксамитовому мундирі з мереживами?

— О! З ним ви маєте познайомитися. Це й є винуватець усіх бід — лиходій Г'юго, котрий і спричинився до легенди про собаку Баскервілів. Ми його, ймовірно, не скоро забудемо.

Я дивився на портрет зацікавлено і з певним здивуванням.

— О, Боже! — вигукнув Голмс. — Але ж на вигляд він такий спокійний і тихий. Правда, в очах є щось лихе. Але я уявляв собі вашого Г'юго таким собі дужим парубком із пикою розбійника.

— Портрет справжній, у цьому не може бути жодних сумнівів. Ззаду на полотні написані його ім'я та дата — тисяча шістсот сорок сьомий рік.

Весь інший вечір Шерлок балакав мало, але портрет безпутного Г'юго немов приковував його до себе, і за вечерею він майже не відривав від нього очей. Однак хід думок мого товариша став зрозумілим мені тільки тоді, коли сер Генрі пішов до себе. Мій приятель прихопив свічку зі свого нічного столика і, повернувшись разом зі мною до бенкетної зали, підняв її до потемнілого від часу портрета.

— Нічого особливого не помічаєте?

Я довго розглядав крилатий капелюх із плюмажем, білий мереживний комір і довгі пасма волосся, що обрамляло суворе вузьке обличчя. Цьому обличчю ніхто не дорікнув би ні в грубості рис, ні в жорстокості вигляду, але в підібганих тонких губах, в холодному, непохитному погляді було щось черстве, манірне та нещадне.

— Він нікого вам не нагадує?

— У нижній частині обличчя є щось спільне з сером Генрі.

— Так, мабуть, трохи є. Але зачекайте хвильку!

Він устав на стілець і, тримаючи свічку в лівій руці, прикрив зігнутою правою крилатий капелюх і довгі пасма.

— Сили небесні! — вигукнув я, не тямлячись від подиву.

З полотна на мене дивилося обличчя Степлтона.

— Ага! Розгледіли? Мої очі звикли відокремлювати саме обличчя від того, що його оточує. Уміння проникати поглядом за маскування — головний навик детектива.

— Дивна річ! Наче його портрет!

— Так, цікавий приклад повернення до минулого і в фізичному, і в духовному стосунку. Ось так почнеш вивчати родинні

портрети і, мабуть, повіриш у переселення душ. Він також Баскервіль, це цілком очевидно.

— І мітить у спадкоємці.

— Безумовно. Цей портрет, що випадково трапився мені на очі, допоміг нам заповнити одну з найважчих прогалин. Тепер ми його спіймали, Ватсоне, тепер точно його зловили! І присягаюся, завтра до ночі він буде битися в наших сітках, як б'ються його метелики під сачком. Булавка, корок, ярличок — і колекція на Бейкер-стрит поповниться ще одним екземпляром.

Голмс голосно зареготав і відійшов від портрета. У тих рідкісних випадках, коли мені доводилося чути його сміх, я знав, що це завжди віщує якомусь лиходієві велику біду.

Одягаючись наступного ранку, я визирнув у вікно і побачив Голмса, котрий, як виявилось, піднявся ще раніше й уже встиг кудись сходити.

— Так, день у нас буде копіткий, — зауважив він, радісно потираючи руки в передчутті всіх цих турбот. — Скоро почнемо діяти. Сіті вже розставлені. А до вечора буде видно, заплуталася в них ця велика зубаста щука, чи вислизнула на волю.

— Ви вже встигли побувати на болотах?

— Я сховався до Грімпера і дав звідти телеграму в Принстаун про смерть Селдена. Гадаю, що нікого з вас не стануть турбувати у цій справі. Крім цього, я контактував із моїм вірним Картрайтом, котрий, стривожившись за мене, цілком імовірно, не забарився б померти на порозі печери, як собака на могилі свого господаря.

— З чого ж ми сьогодні почнемо?

— Насамперед побачимо сера Генрі. А ось і він сам!

— Доброго ранку, Голмсе! — сказав баронет. — Ви схожі на генерала, котрий обмірковує з начальником штабу план майбутнього бою.

— Так воно й є. Ватсон з'явився за наказами.

— Я також.

— Чудово. Якщо не помиляюся, наші друзі Степлтони запросили вас сьогодні на обід?

— Сподіваюся, що ви також підете? Вони люди гостинні і будуть дуже раді вам.

— На жаль, ми з Ватсоном маємо поїхати до Лондона.

— До Лондона?

— Атож. За таких обставин нам краще бути там.

Обличчя в баронета витягнулося:

— А я думав, що ви не залишите мене до кінця! Відверто кажучи, в Баскервіль-холі не так уже й затишно самому.

— Друже мій, ви маєте коритися мені беззаперечно та робити все, що я від вас вимагатиму. Скажіть вашим друзям, що ми прийшли б із задоволенням, але невідкладні справи закликають нас до Лондона. Втім, ми скоро повернемося в Девоншир. Ви не забудете передати їм це?

— Якщо наполягаєте...

— Запевняю вас, іншого виходу немає.

По тому, як баронет спохмурнів у відповідь на ці слова, я збагнув, що він образився і вважає наш від'їзд дезертирством.

— Коли ж думаєте їхати? — холодно перепитав він.

— Відразу ж після сніданку. Ми доїдемо кіньми до Кумбі-Тресі, але Ватсон залишить вам свої речі в заставу, тому чекайте його назад. Ватсоне, напишіть записочку Степлтону, вибачіться, що не можете у них бути.

— Мені також захотілося виїхати в Лондон, — засумував баронет. — Чому я повинен сидіти тут на самоті?

— Тому, що вам не можна залишати свій пост. Тому, що ви дали слово слухатися мене в усьому, а тепер кажу вам: сидіть тут.

— Гаразд, я залишуся.

— Ще одне прохання. Поїдьте в Мерріпіт-гауз кіньми. Відішліть екіпаж назад і скажіть Степлтону, що додому підете пішки.

— Пішки, через болото?!

— Авжеж.

— Але ж ви самі стільки разів утримували мене від цього!

— А тепер можете йти зовсім спокійно. Я наполягаю на цьому тільки тому, що впевнений у вашій мужності.

— Гаразд, я і це зроблю.

— Й якщо ви хоч трішечки піклуєтеся про своє життя, не звертайте зі стежки, яка веде від Мерріпіт-гаузу до Грімпенської дороги, тим більше що це — найближчий шлях до Баскервіль-холу.

— Все буде виконано точно, як наказали.

— От і добре. А ми спробуємо поїхати відразу ж після сніданку, щоб потрапити в Лондон ще за дня.

Мене дуже здивувала ця програма дій, хоча я пам'ятав, як напередодні ввечері Голмс попереджав Степлтона про свій від'їзд. Але хто б міг подумати, що йому спаде на гадку їхати разом зі мною, та ще в такий час, який він сам вважав критичним! Утім, мені не залишалося нічого іншого, як беззаперечно скоритися моєму приятелю, і незабаром ми попрощалися із засмученим баронетом, а через дві години, відіславши шарабан додому, вийшли на станційну платформу в Кумбі-Тресі. Там нас чекав невисокий на зріст хлопчина.

— Які будуть накази, сер?

— Сідай у потяг, Картрайте, й їдь у Лондон. Як тільки приїдеш, зараз же дай від мого імені телеграму серові Генрі Баскервілью. Спитай його, чи не знайшов він десь мою записну книжку, яку я загубив. Якщо знайшов, нехай надішле її рекомендованою бандероллю на Бейкер-стрит.

— Слухаюсь, сер.

— А зараз дізнайся в станційній конторі, чи немає там чого на моє ім'я.

Хлопчик незабаром повернувся з телеграмою. Голмс прочитав її та простягнув мені. Там було написано наступне:

«Телеграму отримав. Виїжджаю ордером на арешт. Буду п'ять сорок. Лестрейд».

— Це відповідь на мій ранковий запит. Лестрейд — найкращий сищик-професіонал, нам може знадобитися його допомога... Та от, Ватсоне, час у нас є, і гадаю, що зараз саме час провідати вашу знайому пані Лору Лайонс.

План кампанії, складений Шерлоком, прояснявся мені з кожною хвилиною. За допомогою баронета він переконає Степлтона, що нас тут немає, а насправді ми повернемося на той час, коли наша допомога буде потрібна найбільше. Якщо сер Генрі згадає про телеграму, отриману від Голмса з Лондона, це розвіє останні підозри Степлтона. Й я вже бачив подумки, як наші сіті все тугіше та тугіше стягуються навколо зубастої щуки.

Пані Лора Лайонс сиділа у себе в робочій кімнаті. Шерлок Голмс узявся до розмови з такою прямою та відвертістю, що у неї широко вибалушилися очі від подиву.

— Я розслідую обставини смерті сера Чарльза Баскервіля, — почав він. — Мій приятель, доктор Ватсон, передав мені все, що ви йому повідомили в зв'язку з цим і про що вважали за краще промовчати.

— Про що ж я промовчала? — зухвало спитала вона.

— Ви зізналися, що викликали сера Чарльза до хвіртки о десятій годині вечора. Як ми знаємо, він помер саме в той час і на тому ж місці. Ви промовчали про зв'язок, який існує між цими двома фактами.

— Між ними не існує жодного зв'язку.

— В такому разі збіг стався справді вражаючим. Але гадаю, що врешті-решт ми цей зв'язок встановимо. Я буду з вами цілком відвертим, пані Лайонс. Йдеться про вбивство, а докази у цій справі такі, що під слідством може опинитися не тільки ваш приятель, пан Степлтон, але й його дружина.

Пані Лайонс схопилася з крісла:

— Його дружина!

— Це вже ні для кого не таємниця. Особа, котру він видає за свою сестру, насправді його дружина.

Пані Лайонс опустила в крісло і з такою силою вп'ялася пальцями в його бильця, що нігті у неї побілили.

— Його дружина! Його дружина... Але ж він неодружений! Шерлок Голмс стенив плечима.

— Доведіть мені це! Доведіть! І якщо зможете... — розлючений блиск її очей промовляв краще за слова.

— Докази не забаряться, — повідомив Шерлок Голмс, витягаючи з кишені якісь папери. — Ось світлина цього подружжя, знята чотири роки тому в Йорку. На звороті напис: «Пан і пані Ванделер», але ви, звісно, впізнаєте і його, і цю жінку, якщо вам доводилося зустрічатися з нею. Далі — три документи, підписані людьми, котрі заслуговують довіри. Це опис пана і пані Ванделер, котрі утримували колись приватну школу «Сент-Олівер». Прочитайте їх, і у вас не залишиться жодного сумніву в тому, що це справді знайомі вам люди.

Пані Лайонс мигцем проглянула папери, що лежали перед нею, і звела погляд на нас. Відчай перетворив її обличчя в нерухому маску.

— Пане Голмс, — сказала вона, — цей негідник обіцяв одружитися зі мною, якщо я отримаю розлучення. Отже, не можна вірити жодному його слову? То він весь час сміявся наді мною? Але навіщо? Навіщо? Я думала, що він турбується тільки про мене.

А виходить, що я була зняряддям у його руках. Заради чого зберігати вірність чоловікові, котрий так бреше? Заради чого вигорджувати його? Нехай поплатиться за своє лиходійство! Питайте мене про що завгодно, я нічого не приховую. В одному присягаюся вам: коли писала того листа, мені й наснитися не могло, що це завдасть шкоди серу Чарльзу, моєму найкращому приятелю!

— Я вірю кожному вашому слову, пані, — сказав Шерлок Голмс. — Вам, мабуть, дуже важко розповідати про це. Давайте зробимо так: я буду розповідати сам й, якщо помилюся в чомусь істотному, ви мене виправите. Лист було написано за намовою Степлтона?

— Він його диктував.

— Він, імовірно, казав вам, що сер Чарльз візьме на себе всі витрати, пов'язані з розлученням?

— Атож.

— А потім, коли лист було надіслано, переконав вас не ходити на побачення?

— Він сказав, що перестане поважати самого себе, якщо гроші на процес дасть хтось інший. Присягався, що, незважаючи на всю свою бідність, віддасть останнє пенні, аби знищити перешкоду, що відокремлює нас одне від одного.

— Він, мабуть, дуже послідовний у своїх вчинках! Отже, про подальші події ви нічого не чули і дізналися про смерть сера Чарльза тільки з газет?

— Авжеж.

— І Степлтон узяв із вас слово, що ви нікому не скажете про плановане побачення?

— Аякже. Він сказав, що смерть сера Чарльза сталася за досить загадкових обставин і, якщо про лист дізнаються, мене можуть запідозрити. Він залякав мене, й я вирішила змовчати.

— Так, розумію. Але ви все ж підозрювали щось?

Пані Лайонс опустила погляд, мабуть, не наважуючись відповісти.

— Я добре знаю цього чоловіка, — сказала вона нарешті. — Але якщо б він не одурив мене, я б його не видала.

— Загалом, вам ще дуже пощастило, — сказав Шерлок Голмс. — Він був у ваших руках і чудово знав це, а ви все ж залишилися живі. Останні місяці ви ходили по краю прірви. А тепер, пані Лайонс, дозвольте побажати вам усього найкращого. Але ми ще, ймовірно, побачимося...

— Ну ось, все якось з'ясується, туман рідшає, — сказав Голмс, коли ми знову вийшли на станційну платформу до приходу лондонського експреса. — Скоро я зможу пункт за пунктом відтворити цей злочин, мабуть, найсенсаційніший злочин нашого часу. Криміналісти скажуть, що щось таке вже було, і, звісно, згадають вбивство в Гродно, в Україні, 1866 року, й Андерсона з Північної Кароліни, але у теперішньої нашої справи є свої, індивідуальні та своєрідні риси. Ми навіть зараз не можемо пред'явити прямі докази цьому підступному хитруну. Але згадайте моє слово, Ватсоне: на той час, коли ми ляжемо спати, все вже з'ясується.

Лондонський експрес із гуркотом підкотився до станції, і з вагона першого класу на платформу вистрибнув маленький кремезний чоловічок, котрий чимось нагадував бульдога. Ми привіталися, і з тієї шанобливості, з якою Лестрейд поставився до мого товариша, мені стало ясно, що він багато чого зрозумів з того часу, як вони почали працювати разом. Я добре пам'ятав, скільки презирства викликали колись у цього практика логічні викладки нашого шанувальника теорій.

— Ну як, крута справа? — спитав Лестрейд.

— Такої давно не було, — підтвердив Шерлок. — У нас у запасі дві години вільного часу. Пропоную використати його на

обід, а потім, Лестрейде, ми почаствуємо вас найчистішим нічним повітрям Дартмура та допоможемо вам прочистити горло від лондонського туману. Ніколи тут не бували? В такому випадку ви не скоро забудете своє перше знайомство з цими краями.

Розділ XIV

СОБАКА БАСКЕРВІЛІВ

Одним із недоліків Шерлока Голмса, якщо тільки це можна назвати недоліком, було те, що він ніколи і ні з ким не ділився своїми планами аж до їхнього закінчення. Така потайність пояснювалася частково владною натурою цього чоловіка, котрий любив керувати оточенням і вражати його уяву, а частково професійною обережністю, яка не дозволяла йому ризикувати без потреби. Що б там не казали, але ця риса характеру цього детектива завдавала чимало прикростей тим, хто працював із ним як його агенти або помічники. Я сам часто страждав від неї, але те, що мені довелося витерпіти за цю довгу подорож у темряві, перевершило всі мої минулі муки. Нам випало нелегке випробування, ми були готові завдати останнього, вирішального удару, а Голмс уперто мовчав, і я міг тільки здогадуватися про його плани. Моя нервова напруга дійшла до межі, аж раптом в обличчя нам війнуло холодним вітром, і, глипнувши в темряву, на пустельні простори, що тяглися по обидва боки вузької дороги, я збагнув, що ми знову опинилися на болотах. Кожен крок коней, кожен оберт коліс наближав нас до розв'язки всіх цих подій.

У присутності візника, найнятого в Кумбі-Тресі, не можна було згадувати про справу, і ми, незважаючи на все своє хви-

лювання, балакали про якісь дрібниці. Я полегло злігнув, коли збоку від дороги вигулькнув котедж Френкленда, від якого залишалося дві-три милі до Баскервіль-холу і до того місця, де мала розігратися остання сцена трагедії. Не зупиняючись біля під'їзду, ми проїхали до хвіртки в тисовій алеї, заплатили візнику, відіслали його назад у Кумбі-Тресі, а самі рушили у напрямку до Мерріпіт-гаузу.

— Ви зі зброєю, Лестрейде?

Маленький сищик всміхнувся:

— Раз на мені штани, отже, і задня кишеня у них є, а якщо є задня кишеня, отже, вона не порожня.

— От і чудово! Ми з Ватсоном також приготувалися до будь-яких несподіванок.

— Я бачу, ви налаштовані дуже серйозно, пане Голмс. А що від нас тепер вимагатиметься в цій грі?

— Лише терпіння. Чекатимемо.

— Справді, місця тут не дуже веселі! — сищик повів плечима, озираючи похмурі схили пагорбів і туман, що озером розлився над Грімпенською багнюкою. — А он десь палає вогник.

— Це Мерріпіт-гауз, кінцева мета нашої мандрівки. Тепер попрошу вас ступати якомога тихіше і розмовляти пошепки.

Ми обережно крокували стежиною, що провадила до будинку, але ярдів за двісті від нього Шерлок зупинився.

— Далі не треба, — сказав він. — Он ці валуни послужать нам бездоганною ширмою.

— Тут і будемо чекати?

— Так, влаштуємо засідку. Станьте ось сюди, Лестрейде. Ватсоне, ви ж бували в будинку? Розташування кімнат знаєте? Он ті вікна з решітками — що це?

— Здається, кухня.

— А те, яскраво освітлене?

— Це їдальня.

— Фіранки розсунули. Ви краще за мене знаєте, як туди пі-
дійти. Зазирніть у вікно — що вони там роблять? Тільки, заради
Бога, тихіше. Щоб вас не почули.

Я підкрався навшпиньки до низької кам'яної огорожі, що
оточує хирлявий садочок Степлтонів, і, пробираючись у його
тіні, дійшов до того місця, звідки можна було зазирнути в не-
засунене вікно.

У кімнаті були двоє чоловіків — сер Генрі і Степлтон. Вони
сиділи один навпроти одного за круглим столом, до мене в про-
філь, і курили сигари. Перед ними стояли горнятка з кавою та
вино. Степлтон жваво просторікував про щось, але баронет
сидів блідий і слухав його неухважно. Йому, ймовірно, не дава-
ла спокою думка про швидке повернення додому зловісними
болотами.

Та ось Степлтон устав і вийшов із кімнати, а сер Генрі підлив
собі вина в келих і відкинувся на спинку стільця, пихкаючи
сигарою. Я почув скрип дверей, потім хрускіт гальки на стежці.
Кроки наближались до мене. Визирнувши з-за стіни, я побачив,
що натураліст зупинився біля невеликої комори в кутку саду.
Дзенькнув ключ у замку, і в приміщенні почувалася якась метуш-
ня. Степлтон пробув там не більше двох хвилин, знову дзеньк-
нув ключем, пройшов повз мене і зник у будинку. Я побачив,
що він повернувся до свого гостя. Обережно повернувшись до
своїх товаришів, я розповів їм усе це.

— Отже, жінка не з ними? — перепитав Голмс, коли я скінчив.

— Ні.

— Тоді де ж вона? Адже, крім кухні й їдальні, всі вікна темні.

— Навіть не знаю.

Я вже казав, що над Грімпенською багнюкою стелився
густиий білий туман. Він поволі повз у наш бік, оточуючи нас

і праворуч, і ліворуч низьким, але щільним валом. Місячне сяйво, що лилося згори, перетворювало його в мерехтливе крижане поле, над яким, немов чорні піки, здіймалися верхівки віддалених гранітних стовпчиків. Шерлок повернувся в той бік і, дивлячись на цю білу стіну, що повільно насувалася, нетерпляче пробурмотів:

— Зважте, Ватсоне, туман рухається прямо на нас.

— А це зле?

— Дуже! Туман — єдине, що може порушити мої плани. Але сер Генрі там не затримується. Уже десята година. Тепер усе — і наш успіх, і навіть його життя — залежить від того, чи вийде він до того, як туман доповзе до стежки, чи після.

Нічне небо було чисте, без жодної хмарини. Зірки холодно поблискували у височині, місяць заливав болота м'яким зрадливим світлом. Прямо перед нами невиразно чорніли контури будинку з гострим дахом, немов наїжаченим трубами, які чітко виступали на зоряному небі. Широкі золоті смуги спадали з вікон першого поверху в сад і далі, на болота. Одна з них раптом згасла. Слуги вийшли з кухні. Тепер лампа світилася тільки в їдальні, де ті двоє — вбивця-господар і гість, котрий нічого не підозрював, — курили сигари та продовжували свою бесіду.

Біла волокниста пелена, що затягла майже все болото, з кожною хвилиною наближалася до будинку. Перші прозорі шматки вже звивалися біля золотистого квадрату освітленого вікна. Дальня стіна саду зовсім зникла в цій волохатій імлі, над якою виднілися тільки верхівки дерев. Ось білясті кільця з'явилися по обидва боки будинку і повільно злилися в щільний вал, і горішній поверх із дахом вплив над ним, наче чарівний корабель на хвилях примарного моря. Голмс люто гепнув п'ястком об камінь, за яким ми стояли, і в нестямі від нетерплячки тупнув ногою.

— Якщо він не з'явиться через чверть години, стежку затягне туманом, а через півгодини ми вже не зможемо розгледіти власну руку в цій темряві.

— Відійдімо трохи назад, там вище.

— Згода, мабуть, так і зробимо.

У міру того, як туман насувався на нас, ми відступали все далі і далі, поки не опинилися за півмилі від будинку. Але суцільне білясте море, посріблене згори місяцем, підбиралося і туди, продовжуючи свою повільну, неухильну навалу.

— Ми зайшли занадто далеко, — зауважив Шерлок. — Це вже ризиковано: його можуть наздогнати до того, як він дійде до нас. Та нехай буде те, що буде, залишаймося тут.

Він опустився на коліна і приклав вухо до землі.

— Слава богу! Здається, йде!

У тиші боліт почувалися швидкі кроки. Пригнувшись за валунами, ми напружено вдивлялися в мутно-сріблясту стіну, що підступала до нас. Кроки все наближались, й ось із туману, немов відхиливши перед собою завісу, виступив той, на кого ми чекали. Побачивши над собою чисте зоряне небо, він із подивом озирнувся на всі боки. Потім хутко почвалав стежкою, пройшов повз нас і став підійматися вгору пологим схилом, що починався відразу ж за валунами. На ходу він раз по раз озирався, мабуть, остерігаючись чогось.

— Цить! — шепнув Голмс і клацнув запобіжником. — Дивіться! Он він!

У самій гущавині туману, що підповзав до нас, почувся мірний, дрібний тупіт. Біла стіна стояла від нас уже ярдів за п'ятдесят, і ми троє витріщилися, не знаючи, яке чудовисько з'явиться звідти. Стоячи поряд із Шерлоком, я мигцем глипнув йому в обличчя — бліде, схвильоване, з палаючими при місячному світлі очима. І раптом воно змінилося: погляд став

зосередженим і суворим, рот розтулився від здивування. Тієї ж миті Лестрейд верескнув від жаху і впав долілиць на землю. Я випростався і, майже паралізований тим видовищем, яке постало перед моїми очима, потягнувся ослаблю рукою до револьвера. Так! Це був собака, величезний, чорний, як смола. Але такого собаки ще ніхто з нас, смертних, не бачив. З його пащеки виривалося полум'я, очі метали іскри, по морді та загривку розливався мерехтливий вогонь. В жодному хворому мозку не могло б виникнути марево страшніше, огидніше, ніж ця пекельна істота, що вискочила на нас із туману.

Чудовисько рухалося стежною величезними стрибками, приношуючись до слідів нашого приятеля. Ми схаменулися лише після того, як воно промчало повз нас. Тоді і я, і Голмс вистрелили одночасно, й оглушливе ревіння, що пролунало слідом за цим, переконало нас, що щонайменше одна з куль влучила в ціль. Але собака не зупинився і продовжував мчати вперед. Ми бачили, як сер Генрі озирнувся, зблід при світлі місяця, підняв від жаху руки і завмер у цій безпорадній позі, не зводячи очей із страховиська, яке наздоганяло його.

Але голос знавіснілого від болю собаки розсіяв всі наші страхи. Кого можна поранити, той смертний, а якщо він поранений, отже, його можна вбити. Сили небесні, як біг тієї ночі Шерлок! Я завжди вважався хорошим бігуном, але він випередив мене на таку ж відстань, на яку я сам випередив маленького сищика. Ми мчали стежною і чули безперервний лемент сера Генрі та глухе ревіння собаки. Я встиг тієї ж миті, коли пес кинувся на свою жертву, повалив її на землю і вже намірився схопити за горлянку. Але Голмс всадив тварюці в бік одну за одною ще п'ять куль. Собака завив востаннє, люто клацнув зубами, звалився на спину і, судомно смикнувши усіма чотирма лапами, завмер. Я нахилився над ним, задихаючись від бігу,

і приставив дуло револьвера до цієї страшної морди, що світилася, але вистрелити мені не довелося — велетенський собака вже був мертвий.

Сер Генрі лежав непритомний там, де пес наздогнав його. Ми зірвали з нього комірець, і Шерлок подякував долі, переконавшись, що той не поранений і що наша допомога прибула вчасно. А потім повіки у сера Генрі сіпнулися і він ледь помітно ворухнувся. Лестрейд просунув йому між зубами шийку фляги з коньяком, і через секунду на нас глянула пара переляканих очей.

— Який жах! — прошепотів баронет. — Що це було? Де воно?

— Його вже немає, — втішив його Шерлок. — З привидом, який переслідував ваш рід, покінчено назавжди.

Чудовисько, яке лежало перед нами, могло справді кого завгодно налякати своїми розмірами та силою. Це був не чистокровний бладхаунд і не чистокровний мастиф, мабуть, суміш — сухорлявий, страшний пес завбільшки з молоду левицю. Його величезна пащека все ще світилася блакитним полум'ям, глибоко посаджені дикі очі були обведені вогняними колами. Я торкнувся цієї голови, що світилася, і, віднявши руку, побачив, що мої пальці також засвітилися в темряві.

— Фосфор, — пояснив я.

— Так, і якийсь особливий препарат, — підтвердив Голмс, потягнувши носом. — Без запаху, щоб у собаки не притупився нюх. Даруйте, сер Генрі, що ми змусили вас пройти таке страшне випробування. Я готувався побачити собаку, але ніяк не очікував, що це буде таке страховисько. До того ж нам завадив туман, і ми не змогли гідно його зустріти.

— Ви врятували мені життя.

— Піддавши його спочатку небезпеці... Ну як, можете встати?

— Дайте мені ще один ковток коньяку, і тоді все буде гаразд. Ну ось! Тепер із вашою допомогою я встану. А що ви маєте намір робити далі?

— Наразі залишимо вас тут — ви вже досить натерпілися за цю ніч. А потім хтось із нас повернеться з вами додому.

Баронет спробував піднятися, але не зміг. Він був блідий, як полотно, і тремтів усім тілом. Ми підвели його до валуна. Він сів там, тремтячи всім тілом, і затулив обличчя руками.

— А тепер нам доведеться піти, — сказав Шерлок. — Треба докінчити розпочату справу. Має значення кожна хвилина. Склад злочину тепер у наявності, залишається тільки схопити злочинця... Б'юсь об заклад, в будинку його вже немає, — продовжував Голмс, швидко крокуючи поруч із нами по стежці. — Він не міг не чути пострілів і второпав, що гра програна.

— Ну, що ви! Це було далеко від будинку, до того ж туман приглушує звуки.

— Поза всяким сумнівом, — він кинувся слідом за собакою, адже його треба було відтягнути від тіла. — Ні, ми його вже не застанемо! Але про всяк випадок треба обшукати всі закутки.

Вхідні двері були відчинені навстіж, і, вбігши до оселі, ми швидко оглянули кімнату за кімнатою, на подив старезного слуги, котрий застав нас у коридорі. Світло було ввімкнено лише в ідальні, але Шерлок узяв звідти лампу й обійшов із нею всі закутки в будинку. Чоловік, котрого ми шукали, зник безслідно. Однак на другому поверсі двері однієї зі спалень виявилися замкненими.

— Там хтось є! — крикнув Лестрейд.

У кімнаті почувся слабкий стогін і шурхіт. Голмс ударив ногою трохи вище замка, і двері розчахнулися навстіж. Тримуючи револьвери напоготові, ми увірвалися всередину.

Але задержуватого негідника, за котрим ми полювали, не виявилось і тут. Замість нього перед нашими очима постало

щось до такої міри дивне та несподіване, що ми завмерли на місці.

Ця кімната була маленьким музеєм. Її стіни були суцільно заставлені скляними стелажками, де зберігалася колекція метеликів і бражників — улюблене дітище цієї складної та злочинної натури. Посередині підіймалася товста підпора, підведена під трухляві балясини стелі. І біля цієї підпірки стояла постать, прив'язана до неї простирадлами, які укутували її з голови до ніг, тому першої миті навіть не можна було втямити, хто це — чоловік чи жінка. Одне полотнище обвилосся навколо горла, інше закривало нижню частину обличчя, залишаючи розплющеними тільки очі, які з німим запитанням дивилися на нас, сповнені жаху та сорому. В одну мить ми зірвали ці пута, вийняли кляп, і до наших ніг впала не хто інша, як пані Степлтон. Голова її опустилася на груди, й я побачив червоний рубець у неї на шиї від удару батогом.

— Мерзотник! — заволав Голмс. — Лестрейде, де коньяк? Посадіть її на крісло. Такі тортури кого завгодно доведуть до нестями!

Пані Степлтон розклепила повіки.

— Він врятувався? — спитала вона. — Він утік?

— Від нас він нікуди не втече, пані.

— Ні, ні, я не про чоловіка. Сер Генрі... врятувався?

— Авжеж.

— А собака?

— Убитий!

У неї вирвалося довге зітхання полегшення:

— Ісусе Христе! Матір Божа! Негідник! Дивіться, що він зі мною зробив! — жінка засукала обидва рукави, і ми побачили, що її руки всі в синцях. — Але це ще нічого... це нічого. Він пошматував, він споганив мою душу. Поки у мене жевріла надія,

що цей чоловік кохає мене, я все терпіла, все: погане поводження, самотність, життя, сповнене обману... Але він брехав мені, я була знаряддям у його руках!

Нещасна не втрималася та заридала.

— Атож, пані, у вас немає жодних підстав бажати йому добра, — сказав Шерлок. — Тому скажіть, де його шукати. Якщо ви були його спільницею, скористайтеся нагодою загладити свою провину — допоможіть нам.

— Він може сховатися тільки в одному місці, більше йому нікуди податися, — відповіла вона. — У самому серці багнюки є острівець, на якому був колись рудник. Там він і тримав свого собаку, і там у нього все готове на той випадок, якщо доведеться втікати.

Голмс посвітив у вікно лампою. Туман, немов біла вата, липнув до скла.

— Дивіться, — сказав він. — Сьогодні вночі ніхто не зможе пробратися на Грімпенську багнюку.

Пані Степлтон засміялася та заплескала в долоні. Очі її блиснули недобрим вогнем.

— Туди він знайде дорогу, а от назад не вибереться! — вигукнула вона. — Хіба такої ночі розгледити мітки? Ми ставили їх разом, щоб позначити стежку через твань. Ах, чому я не здогадалася прибрати їх сьогодні! Тоді він був би в наших руках!

За такого туману про гонитву годі було й думати. Ми залишили Лестрейда повновладним господарем Мерріпіт-гаузу, а самі разом із сером Генрі повернулися в Баскервіль-хол. Приховувати від нього історію Степлтона більше не годилося. Дізнавшись всю правду про кохану жінку, він мужньо прийняв цей удар.

Однак пережите вночі потрясіння не минуло безслідно для баронета. До ранку він лежав без пам'яті в гарячці під нагля-

дом доктора Мортімера. Надалі їм обом судилося здійснити кругосвітню подорож, і тільки після неї сер Генрі знову став таким же веселим, здоровим молодиком, котрий приїхав колись в Англію спадкоємцем цього злочасного маєтку.

А тепер моє дивне оповідання швидко добігає кінця. Записуючи його, я намагався, щоб читач ділив разом із нами всі ті страхи та невиразні здогади, які так довго затьмарювали наше життя та завершилися такою трагедією.

До ранку туман розвіявся, і пані Степлтон провела нас до того місця, де починалася стежка, що веде через багнюку. Ця жінка так охоче та радісно спрямовувала нас слідами свого чоловіка, що нам тільки тоді і стало ясно, яким страшним було її життя. Ми розлучилися з нею на вузькій торф'яній смужці, що півостровом вдавалася в багнюку. Маленькі прутики, увіткнуті то тут, то там, позначали стежку, яка звивалася зигзагом від купини до купини, між затягнутими зеленню вікнами, які перегородили б шлях будь-кому, хто не був знайомий із цими місцями. Від гниючого очерету та вкритих мулом водоростей над багнюкою підіймалися важкі випари. Ми раз по раз оступалися, йдучи по коліно в темній хиткій твані, що м'якими колами розходила на поверхні. В'язка рідина присмоктувалася до наших ніг, й її обійми були настільки міцні, що здавалося, чиясь чіпка рука тягне нас в ці мерзотні глибини. На очі нам траплявся лише один-єдиний доказ, що не ми перші йдемо цим небезпечним шляхом. На купині, порослій болотною травою, лежало щось темне. Потягнувшись туди, Шерлок одразу ж пішов по пояс у болото, й якщо б не ми, навряд чи йому вдалося б колись відчутти під ногою тверду землю. Сищик тримав у руці старий чорний черевик. Усередині була мітка: «Мейерс. Торонто».

— Через таку знахідку коштувало прийняти грязьову ванну. Ось він, зниклий черевик нашого друга!

— Кинутий поспіхом Степлтоном?

— Саме так. Він дав собаці понюхати черевик, коли наводив його на слід сера Генрі, так і втік із ним, а потім кинув. Тепер ми принаймні знаємо, що до цього місця він добрався щасливо.

Але більше нам нічого не вдалося дізнатися, хоча здогадуватися ми могли багато про що. Розглядати на стежці сліди не було ніякої можливості — їх відразу ж затиювало тванню. Ми вирішили, що вони проявляться на сухішому місці, проте всі пошуки були марні. Якщо земля казала правду, то Степлтону так і не вдалося дістатися до свого притулку на острівці, до якого він прагнув тієї пам'ятної нам туманної ночі. Цей холодний, жорстокий чоловік був навіки похований у самому серці смердючої Грімпенської багнюки, що засмоктала його в свою бездонну глибину.

Ми знайшли чимало його слідів на оперезаному драговиною острівці, де він ховав свого страшного спільника. Величезна купина і шахта, до половини завалена галькою, свідчили, що колись тут був рудник. Поруч із ним стояли розвалені халупи рудокопів, котрих, імовірно, вигнали звідси отруйні болотні випаровування. В одній із цих халуп ми знайшли кільце в стіні, ланцюг і безліч обгризених кісток. Тут, імовірно, Степлтон і тримав свого собаку. Серед сміття валявся скелет песика із залишками клаптів рудої шерсті на ньому.

— Скажіть на милість! — не втримався Голмс. — Та це спаніель! Бідний Мортімер більше ніколи не виведе на прогулянку свого улюбленця. Ну що ж, тепер, гадаю, цей острівець розкрив нам усі свої таємниці. Сховати собаку було неважко, а ось спробуйте змусити його мовчати! Звідси й лунало це виття, від якого людям навіть удень ставало моторошно. У разі крайньої необхідності Степлтон міг би перевести собаку в комору, ближче до дому, але на такий ризик можна було піти тільки найкритичні-

шої миті, розраховуючи на близьку розв'язку. А ось ця паста в бляшанці — та сама суміш, що світиться, якою він змащував свого пса. Його наштотувало на цю думку не що інше, як легенда про жахливого собаку Баскервілів, і він вирішив розправитися таким чином із сером Чарльзом. Тепер не дивно, що злощасний каторжанин із лементом пустився навтьоки, коли таке страховисько вистрибнуло на нього з темряви. Так само вчинив і наш приятель, та й ми самі були недалеко від цього. Степлтон хитро вигадав! Вже не кажучи про те, що собака допоміг би йому вбити його жертву, хто з тутешніх фермерів зважився б ближче познайомитися з ним? З такою тварюкою досить і однієї зустрічі. Але ж її багато хто бачив на болотах. Я казав про це в Лондоні, Ватсоне, і повторю ще раз: нам ніколи не доводилося мати справу з людиною небезпечнішою, ніж та, котра лежить тепер там!

І він показав на зелено-брунатну багнюку, що ховалася вдалині, до пологих схилів торф'яних боліт.

Розділ XV

ПОГЛЯД НАЗАД

Вже був кінець листопада. Негожого, туманного вечора ми з Голмсом сиділи біля палаючого каміна в кабінеті на Бейкер-стріт. З часу трагедії, яка й завершила нашу поїздку в Девоншир, мій приятель встиг уже розслідувати дві дуже серйозних справи. У першій із них йому вдалося викрити полковника Епвуда, причетного до скандалу, що вибухнув за картковим столом у клубі «Патрицій», у другій — повністю зняти з нещасної мадам Монпенсьє звинувачення у вбивстві

падчерки, молоденької мадемуазель Карер, котра, як відомо, півроку тому з'явилася в Нью-Йорку і щасливо вийшла там заміж. Після успішної розв'язки двох таких важких і серйозних справ Шерлок перебував у чудовому настрої, і, користуючись цим, я вирішив вивідати у нього певні подробиці загадкової Баскервільської історії. Я терпляче чекав свого часу, знаючи, що Шерлок не любить тримати в голові відразу по кілька справ і що його ясний, логічний розум не стане відволікатися від поточної роботи заради спогадів про минуле.

У ці дні в Лондоні якраз побували сер Генрі та доктор Мортімер, котрі готувалися до далекої мандрівки, яку лікарі прописали баронету для зміцнення розхитаної нервової системи. Вранці вони навідали нас, так що у мене була гарна нагода затіяти балачку на потрібну тему.

— З точки зору чоловіка, котрий називав себе Степлтоном, події розгорталися як по книжці, — почав Голмс, — але нам усе це здавалося надзвичайно складним, бо ми не мали тоді ні найменшого поняття, чим він керується в своїх діях, і знали тільки деякі факти. З того часу у мене відбулося дві розмови з пані Степлтон, і все з'ясувалося. Гадаю, що тепер загадок більше не залишилося. Можете переглянути мої нотатки у цій справі в картотеці під літерою «Б».

— А може, ви викладете хід подій просто з пам'яті?

— Із задоволенням, хоча і не певний, що згадаю всі подробиці. Коли зосередитися на чомусь одному, минулі думки випаровуються з голови. Адвокат, що знає напам'ять свою чергову справу і ламає через неї списи в суді, тижнів за два геть усе забуває. Так і у мене: кожне нове розслідування витісняє з пам'яті попереднє, і мадемуазель Карер своєю персоною заслонила в моїй свідомості Баскервіль-хол. Завтра переді мною може постати наступна загадка, яка, своєю чергою, витіснить

чарівну французенку та свояка Епвуда. Але я все ж спробую викласти вам усю цю історію, а якщо щось забуду, то ви мені підкажете.

Отримана інформація остаточно переконала мене, що родинний портрет не брехав і що цей чоловік — справді з роду Баскервілів. Він виявився сином того Роджера Баскервіля, молодшого брата сера Чарльза, котрому довелося втікати в Південну Америку, де він одружився, і після нього залишився син, котрий носив батьківське прізвище. Цей відомий вам молодик одружився на такій собі Беріл Гарсія, однієї з красунь Коста-Ріки, розтринькав чужі гроші і, змінивши прізвище на Ванделер, утік до Англії, де незабаром відкрив школу в східній частині Йоркшира. Цей тип діяльності він обрав тому, що зумів скористатися знаннями і досвідом одного вчителя, з яким познайомився в дорозі. Але його компаньйон, Фрезер, перебував на останній стадії сухот і незабаром помер. Справи школи йшли все гірше і гірше, а кінець у неї був і зовсім безславний. Подружжя Ванделерів визнали за краще знову змінити прізвище і з того часу стали називатися Степлтонами. Далі Степлтон разом із залишками своїх статків, новими планами на майбутнє та пристрасстю до ентомології перебрався на південь Англії. Я цікавився в Британському музеї і з'ясував, що Ванделер вважався визнаним авторитетом у своїй галузі і що його ім'я було присвоєне одному бражнику, описаному ним ще в Йоркширі.

Тепер ми дійшли до того періоду його життя, який виявився настільки цікавим для нас. Цей чоловік, мабуть, дізнався, що між ним і великим маєтком стоять усього два життя. Коли він зібрався в Девоншир, його плани були, ймовірно, ще досить туманні, але недобрый задум визрівав — дарма ж він із самого початку видав свою дружину за сестру. Думка скористатися нею як приманкою заволоділа ним одразу ж, хоча він, можливо, ще

й не уявляв собі, як усе складеться надалі. Його мета була — отримати маєток, заради цього він не соромився негідних учинків і йшов на будь-який ризик. Отже, для початку треба було оселитися якнайближче до Баскервіль-холу, а потім нав'язати дружні стосунки серу Чарльзу й іншим сусідам.

Баронет сам розповів йому переказ про собаку і таким чином ступив на свій смертний шлях. Степлтон, я його і далі буду так називати, знав, що у старого хворе серце і що потужне потрясіння може вбити його. Все це він чув від доктора Мортімера. Крім цього, йому було відомо, що сер Чарльз — людина забобонна і надає великого значення цій похмурій легенді. Меткий розум Степлтона негайно підказав йому спосіб, яким можна вбити баронета, а самому залишитися поза підозрою.

Виробивши план дій, Степлтон узявся до його здійснення з усією витонченістю, властивою його натурі. Пересічний злочинець задовольнявся б в такому випадку просто злим собакою, але Степлтона осінила геніальна думка — зробити з нього посланця пекла. Він купив цього пса в Лондоні у Росса та Менгласа, на Фулгем-роуд, вибравши найбільшого і найлютішого з усіх, які там були. Потім приїхав із ним у Девоншир північною лінією та зробив чималий гак пішки через болота, щоб привести тварину додому непомітно. Під час своїх екскурсій за метеликами він знайшов шлях у глибину Ірімпенської багнюки, а надійнішого сховку для собаки вигадати важко. Він посадив його там на ланцюг і став чекати слушної нагоди.

Та такий випадок довго не траплявся: сера Чарльза не можна було виманити вночі за межі маєтку. Степлтон не один раз підстерігав старого, тримаючи собаку напоготові, але все було марно. Ось під час цих безплідних блукань по болотах він, точніше, його спільник і трапився на очі комусь із тамтешніх фермерів, і легенда про жахливого пса отримала нове підтвер-

дження. Тоді Степлтон звернув усі свої надії на дружину, але цього разу вона проявила несподівану твердість характеру. Пані Степлтон навідріз відмовилася пускати в хід свої чари проти старого, знаючи, що це може згубити його. Ні погрози, ні навіть, на жаль, побої, ніщо не допомагало. Вона не хотіла брати участь в інтригах свого чоловіка, і на якийсь час Степлтон зайшов у глухий кут.

Але вихід із такого становища знайшовся. Сер Чарльз перейнявся дружніми почуттями до Степлтона і послав його як свого посередника до пані Лори Лайонс. Видавши себе за неодруженого, той повністю скорив цю нещасну жінку і дав їй збагнути, що одружиться з нею, якщо вона доб'ється розлучення. І тут же незабаром з'ясувалося, що треба діяти невідкладно: сер Чарльз зібрався в Лондон за наполяганням доктора Мортімера, з котрим Степлтон про людське око погоджувався. Не можна було гаяти ні хвилини, інакше жертва могла вислизнути. Степлтон змусив пані Лайонс написати серу Чарльзу листа, в якому вона благала старого дати їй можливість побачитися з ним напередодні його від'їзду з Баскервіль-холу. Потім під слухним приводом він умовив її не ходити на побачення, й ось довгоочікувана нагода трапилася.

Повернувшись увечері з Кумбі-Тресі, Степлтон устиг збігати за собакою, змастив його цією пекельною сумішшю та привів на те місце, куди мав прийти стариган. Собака, нацькований господарем, перестрибнув через хвіртку і помчав за нещасним баронетом, котрий із лементом кинувся бігти по тисовій алеї. Уявляю собі, яке це було страшне видовище! Навкруги темрява, і в цій темряві за тобою мчить щось величезне з палаючою мордюкою і вогняними очима. Серце у баронета не витримало, і він упав мертвий у самому кінці алеї. Собака мчав за ним вузькою смужкою дернини, і тому на доріжці не було жодних слідів, крім

людських. Коли сер Чарльз упав, пес, ймовірно, обнюхав його, але не став чіпати мерця й втік. Ось ці сліди і зауважив доктор Мортімер. Степлтон покликав свого пса та поквапився відвести його назад, у глиб Грімпенської багнюки. Таке походження тієї загадки, яка збила з пантелику поліцію, сполохала всіх навколишніх жителів і, нарешті, була доведена до нашого відома.

Ось і все, що стосується смерті сера Чарльза Баскервіля. Ви розумієте, з якою диявольською хитрістю цей чоловік обставив усю справу! Адже викрити злочинця було неможливо! Співучасник у нього був лише один, причому такий, що не видасть, а незбагненний, фантастичний характер усього задуму і зовсім заплутував розслідування. Обидві жінки, причетні до цієї справи, пані Степлтон і пані Лора Лайонс, підозрювали, хто справжній винуватець смерті сера Чарльза. Пані Степлтон знала, що чоловік щось затіяв проти старого, знала і про існування собаки. Пані Лайонс не мала ні найменшого поняття ні про те, ні про інше, але її вразило, що смерть сера Чарльза збіглася за часом зі зустріччю біля хвіртки, що не відбулася, і про яку, крім Степлтона, ніхто не знав. Але обидві вони були цілком у його владі, і він міг не боятися їх. Таким чином, перша половина завдання була виконана успішно, залишалася друга — набагато важча.

Дуже можливо, що спочатку Степлтон навіть не підозрював про існування спадкоємця в Канаді. Але він не забарився дізнатися про це від свого приятеля, доктора Мортімера, котрий заодно повідомив його і про день прибуття Генрі Баскервіля. Перш за все йому спала на гадку думка, чи не можна буде розправитися з цим молодим канадцем у Лондоні, до того, як він приїде в Девоншир. Дружині Степлтон більше не довіряв, пам'ятаючи, що вона відмовилася заманити в свої сіті старого Баскервіля. Залишати її надовго одну він також не наважувався — так можна було зовсім втратити над нею владу. Довелося

їхати до Лондона разом. Вони зупинилися, як я потім з'ясував, у готелі «Мексборо», на Крвен-стрит, куди Картрайт також заходив у пошуках порізаної сторінки «Таймс». Степлтон тримав дружину замкненою в номері, а сам, приклеївши фальшиву бороду, ходив по п'ятах за доктором Мортімером — на Бейкер-стрит, на вокзал, у готель «Нортумберленд». Пані Степлтон підозрювала, які плани снує її чоловік, але вона відчувала такий страх перед ним — страх, породжений його жорстокістю, — що не наважувалася написати серу Генрі про небезпеку, що загрожувала йому. Якби лист потрапив до рук Степлтона, хто б міг поручитися за її життя? Врешті, як ми вже знаємо, вона вдалася до хитрощів: вирізала потрібні слова з газети та написала адресу зміненим почерком. Лист дійшов до баронета і послужив йому першим застереженням.

Степлтону потрібно було будь-що-будь роздобути якусь річ із одягу сера Генрі на той випадок, якщо доведеться пускати собаку по його сліду. Діючи, як завжди, швидко та сміливо, він не став зволікати, і ми можемо не сумніватися, що і коридорний, і покоївка в готелі отримали щедрю винагороду за надану йому допомогу. На жаль! Перший черевик виявився новим, отже, непридатним. Він повернув його, а натомість отримав інший. З цього факту я зробив дуже важливий висновок. Мені стало ясно, що ми маємо справу зі справжнім собакою, бо тільки цим можна було пояснити зусилля Степлтона отримати старий черевик. Чим безглуздішою та грубішою здається вам якась деталь, тим більшої уваги вона заслуговує. Ті обставини, що на перший погляд лише ускладнюють справу, найчастіше приводять вас до розгадки. Треба тільки як слід, не по-дилетантськи, розібратися в них.

Наступного ранку наші друзі завітали до нас, а Степлтон слідував за ними здалеку в кебі. Судячи з багатьох ознак і хоча б

по тому, що він знав мене в обличчя, знав і мою адресу, його кар'єра не обмежувалася Баскервільською справою, я в цьому майже впевнений. Так, наприклад, за останні три роки в західних графствах було скоєно чотири великих грабунки, а злочинців знайти не вдалося. Останнє з них — це було в Фолкстон-корті в травні — не обійшлося без крові. Грабіжник у масці вклав пострілом із револьвера хлопчика-слугу, котрий застав його. Тепер я не сумніваюся, що Степлтон покращував у такий спосіб свої крихіткі фінансові справи і що він уже давно став небезпечним злочинцем.

У його винахідливості та зухвалості ми могли переконатися того ранку, коли він так спритно втік від нас і потім назвався моїм же ім'ям, чудово знаючи, що я доберуся до цього кебмена. Тоді Степлтон збагнув: у Лондоні розраховувати на успіх марно, позаяк за цю справу взявся я. Він поїхав у Дартмур і став чекати приїзду баронета...

— Стривайте! — перебив я Голмса. — Ви дуже точно виклали весь хід подій, але один пункт усе ж для мене незрозумілий. Що сталося з собакою, коли його господар поїхав до Лондона?

— Питання дуже істотне, я сам цим зацікавився. У Степлтона, звісно, був якийсь спільник, хоча навряд чи він ділився з ним усіма своїми планами — це означало б повністю потрапити до нього в залежність. Пам'ятаєте слугу в Мерріпіт-гаузі, старого Антоні? Він жив у Степлтонів кілька років, ще тоді, коли у них була школа, і, певна річ, знав, що вони чоловік і дружина. Так от, той самий Антоні зник безслідно, в Англії його немає. Зверніть також увагу на те, що ім'я Антоні зустрічається у нас досить рідко, а в Іспанії та Латинській Америці Антоніо трапляються на кожному кроці. Дідуган теревенить англійською не гірше за пані Степлтон, але з тим же дивним акцентом. Я сам бачив, як він ходив у глиб Грімпенської багниюки стежиною, позначеною

Степлтоном. Тому цілком імовірно, що в час відсутності господаря собаку годував слуга Антоні, хоча, можливо, йому й було невтямки, з якою метою його тут тримають.

Отже, Степлтони повернулися в Девоншир, а незабаром туди приїхали і ви зі сером Генрі. Тепер скажу кілька слів про себе. Ви, мабуть, пам'ятаєте, що, розглядаючи лист, надісланий серу Генрі, я зацікавився, чи є на ньому водяні знаки. Я підніс аркуш до очей і вловив легкий запах — від нього пахло парфумами «Білий жасмин». Є сімдесят три сорти парфумів, які досвідчений сищик повинен вміти відрізнити один від іншого. Я на власному досвіді переконався, що успішне розслідування злочинів не раз залежало саме від цього. Якщо пахне жасмином, отже, автор листа — жінка, а на той час Степлтони вже зацікавили мене. Так я второпав, що собака існує насправді, і здогадався, хто злочинець, ще до своєї поїздки в Девоншир.

За Степлтоном треба було встановити стеження. Але якщо б я стежив за ним, перебуваючи у вашому товаристві, він би відразу ж насторожився. Довелося обдурити всіх, у тому числі й вас. Я сказав, що залишуся в Лондоні, а сам поїхав слідом за вами. Незручності, які мені довелося витерпіти, зовсім не такі страшні, як вам здається. Втім, подібні дрібниці не мають заважати нашій роботі. Я жив, власне, в Кумбі-Тресі, а печеру на болотах навідував лише в тих випадках, коли треба було опинитися ближче до місця дії. Картрайт приїхав у Девоншир разом зі мною і, швендяючи всюди під виглядом сільського хлопчика, дуже мені допомагав. Крім цього, він постачав мене їжею та чистою білизною і стежив за вами, коли я займався Степлтоном. Так що, як бачите, всі ниточки були у мене в руках.

Ви вже знаєте, що ваші звіти негайно пересилалися з Бейкер-стрит у Кумбі-Тресі. Я дуже багато з них узяв, особливо з того, де повідомлявся єдиний справжній епізод із біографії

Степлтонів. Після цього мені вже неважко було встановити особу їх обох, і я втямив, із ким маю справу. Однак розслідування ускладнювалося однією побічною обставиною — втечею каторжанина та зв'язком між ним і Берріморами. Але ви розплутали і цей вузлик, хоча я вже сам дійшов до тих самих висновків на основі власних спостережень.

На той час, коли ви знайшли мене в печері на болотах, картина злочину остаточно прояснилася, але виносити цю справу на суд присяжних було передчасно. Навіть невдалий замах Степлтона на сера Генрі, що закінчився загибеллю злощасного каторжанина, не давав прямих доказів. Залишався єдиний вихід: схопити його на місці злочину, виставивши сера Генрі як приманку. Баронет мав бути сам, без жодної охорони. Так ми і зробили, і ціною важкого потрясіння, пережитого нашим приятелем, не тільки завершили розслідування, а й довели Степлтона до скону. Піддавши свого клієнта такому випробуванню, я, природно, цілком заслужив докорів у нефаховому провадженні справи, але хто ж міг знати заздалегідь, яке страшне, приголомшуюче видовище постане перед нашими очима, хто міг передбачити, що вночі буде туман і собака вискочить із нього прямо на нас! Ми досягли мети дорогою ціною, але обидва лікарі — і фахівець із нервових недуг, і доктор Мортімер — запевняють мене, що сер Генрі скоро видужає. Подорож допоможе нашому приятелю не тільки зміцнити розхитані нерви, але й залікувати сердечні рани. Адже йому довелося так помилитися в пані Степлтон, до котрої він мав такі щирі та глибокі почуття! Це його найбільше пригнічує.

Тепер мені залишається розповісти, яку роль зіграла вона в цій похмурій історії. Не сумніваюся, що Степлтон повністю підпорядкував дружину своєму впливу. Чим це пояснити? Кохала вона його чи боялася — або і те, й інше? Адже ці почуття

цілком сумісні. У будь-якому разі, він діяв несхибно. Пані Степлтон погодилася видати себе за його сестру, але стати прямою співучасницею вбивства все ж категорично відмовилася, і тут йому довелося переконатися, що його влада над нею не безмежна. Вона не раз намагалася попередити сера Генрі про небезпеку, що загрожує йому, але робила це так, аби не зрадити свого чоловіка. Гультьяй, мабуть, був здатен на ревнощі, і коли баронет почав виявляти ніжні почуття до жінки свого серця, Степлтон не витримав, хоча це входило в його плани, і видав у шаленому вибуху всю пристрасність своєї натури, досі ретельно приховану. Проте він продовжував заохочувати залицяння сера Генрі, розраховуючи, що той буде частим гостем у Мерріпіт-гаузі і рано чи пізно втрапить у його пастку. Але найрішучішої миті дружина збунтувалася. Вона почула про смерть каторжанина-втікача і дізналася, що того вечора, коли сер Генрі мав прийти на обід, собаку перевели у комору надворі. Виникла бурхлива сцена. Пані Степлтон назвала чоловіка злочинцем і вперше почула від нього, що у неї є суперниця. Колишня відданість поступилася місцем ненависті. Степлтон допетрав, що дружина його видасть, і зв'язав її, щоб жінка не могла застерегти сера Генрі. Всі його розрахунки ґрунтувалися на тому, що, дізнавшись про смерть баронета, в графстві згадають про прокляття, що тяжіє над родом Баскервілів, а тоді він знову доб'ється від дружини покори та змусить її мовчати. Гультіпака і тут прорахувавсь. Його доля була вирішена і без нашого втручання. Жінка, в жилах якої тече іспанська кров, не пробачила б йому зради...

Ось і все, любий мій Ватсоне. А якщо вам потрібен детальніший звіт про цю справу, що виходить за межі пересічності, то мені доведеться зазірнути в свої нотатки. Але я, хочу вірити, нічого суттєвого не впустив.

— Невже Степлтон сподівався, що сер Генрі також помре від страху при вигляді цього опудала?

— Собака був зовсім дикий, крім цього, він тримав його голодним. Якщо б сер Генрі не вмер на місці, то, у будь-якому разі, таке страшне видовище могло б паралізувати його сили і він не чинив би жодного опору.

— Так, мабуть. Тепер залишається тільки одне запитання. Як би Степлтон довів свої права на володіння Баскервіль-холлом, як би йому вдалося пояснити той факт, що він, спадкоємець, жив під чужим іменем та ще й настільки близько від маєтку? Невже це не викликало б підозр?

— На це запитання я навряд чи зможу вам відповісти, ви занадто багато від мене вимагаєте. Моя сфера діяльності — минуле та сьогодення. Що людина планує робити в майбутньому, це мені не до снаги. За словами пані Степлтон, її чоловік думав про це не раз. Він міг знайти три виходи. Перший: виїхати в Південну Америку, відновити там свою особистість у британському консульстві та зажадати спадок звідти, не приїжджаючи в Англію. Другий: зробити все це в Лондоні, попередньо змінивши себе до невпізнання. І третій: видати за спадкоємця підставну особу, забезпечивши її всіма необхідними документами, а собі обумовивши за це певну частину прибутків. Знаючи Степлтона, можемо не сумніватися, що той чи інший вихід із становища він би знайшов.

А тепер, друже, звернімося думками до речей приємніших. Кілька тижнів такої важкої праці дають нам право на вільний вечір. Я взяв ложу в оперу. Ви чули де Рецке в «Гугенотах»? Так ось, будьте ласкаві зібратися впродовж півгодини. Тоді ми заїдемо дорогою до Марціні і не кваплячись пообідаємо там.

ПРИМІТКИ

1. *Куратор* — молодший медик, що наглядав за хворими в клініці.

2. *Бертильон А.* (1853—1914) — французький вчений-антрополог.

3. *Нувориши* — людина, що швидко розбагатіла, заробивши статки на спекуляціях.

4. *Камеї* — невеликі, вирізані на коштовному камені рельєфні зображення осіб або предметів.

5. *Бушмени та готтентоти* — африканські племена.

6. *Боргес* — один із видів друкарського шрифту. *Шпон* — тонкі металеві пластинки, які використовувалися в друкарнях для збільшення відстані між рядками набору.

7. *Кельти* — стародавні племена, які переселилися на Британські острови з Європи в IV ст. до Р. Х.

8. *Дольмени* — гробниці кам'яного віку.

9. *Едісон Томас* (1847—1931) — знаменитий американський винахідник. В основному відомий удосконаленням електричної лампочки розжарювання та винаходом фонографа. *Сван* — один із винахідників електричної лампочки.

10. *Неолітична людина* — людина пізнішої епохи кам'яного віку, культура якої характеризується шліфованими кам'яними виробами.

11. *Капище* — місце, де відбувалися язичницькі молебні.
12. *Джентрі* — дрібнопомісні дворяни в Англії.
13. *Краніологія* — наука, яка вивчає черепи людей і тварин.
14. *Екарте* — картярська гра.
15. *Ентомологія* — відділ зоології, присвячений комахам.
16. *Пітт Вільям-старший* (1708—1778) — англійський державний діяч; із 1766-го по 1768 рік — прем'єр-міністр Британії.

Зміст

<i>Розділ I.</i> Пан Шерлок Голмс	3
<i>Розділ II.</i> Прокляття роду Баскервілів	11
<i>Розділ III.</i> Загадка	22
<i>Розділ IV.</i> Сер Генрі Баскервіль	32
<i>Розділ V.</i> Три обірвані нитки	45
<i>Розділ VI.</i> Баскервіль-хол	57
<i>Розділ VII.</i> Степлтон із Мерріпіт-гаузу	68
<i>Розділ VIII.</i> Перший звіт доктора Ватсона	83
<i>Розділ IX.</i> Другий звіт доктора Ватсона	91
<i>Розділ X.</i> Уривки зі щоденника доктора Ватсона	109
<i>Розділ XI.</i> Чоловік на гранітному стовпі	119
<i>Розділ XII.</i> Смерть на болотах	134
<i>Розділ XIII.</i> Тенета розставлені	149
<i>Розділ XIV.</i> Собака Баскервілів	161
<i>Розділ XV.</i> Погляд назад	173
Примітки	185

Літературно-художнє видання

Серія «Істини»

Доїл Артур Конан

СОБАКА БАСКЕРВІЛІВ

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *Р. Є. Панченко*
Художній редактор *О. А. Гугалова*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *В. А. Мурликін*
Коректор *Л. І. Вакуленко*

Підписано до друку 17.11.17. Формат 70×100 1/32.
Умов. друк. арк. 7,74. Облік.-вид. арк. 8,45.
Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016